

Samfundet for Dansk Genealogi og Personalhistorie

Dette værk er downloadet fra

Samfundet for Dansk Genealogi og Personalhistorie

www.genealogi.dk

Bemærk, at hjemmesiden indeholder værker, som er omfattet af ophavsret. For ældre værker, hvor ophavsretten er udløbet, kan PDF-filen frit downloades og anvendes.

For værker, som er omfattet af ophavsret, er det vigtigt at være opmærksom på, at PDF-filen kun må benyttes til rent personligt brug. Distribution og publicering af PDF-filen er ulovlig.

Personalhistorisk Tidsskrift

Årgang
101
1981:1

Samfundet for dansk genealogi og Personalhistorie

Indhold

<i>Arkivar, cand.mag. Thelma Jexlev:</i>	
Middelalderlige testamenter som personalhistorisk kilde	1
<i>Orientering. På spor af vore aner – en vandreudstilling</i>	12
<i>Ekspeditionssekretær Finn H. Blædel:</i>	
Garver-slægten Rosted	13
<i>Orientering. Nyt fra Norden</i>	28
<i>Fhv. kommunaldirektør Gregers Hansen:</i>	
Købmændene på Lolland-Falster ved midten af 1700'årene	29
<i>Lærer Jan Bak Harder:</i>	
Magister Jørgen Harder fra Brunsbüttel, præst i Hollænderbyen på Amager 1640–82	47
<i>Lektor, cand.scient. Svend Jacobsen:</i>	
En sønderjysk slægt Bruun i 4 generationer	61
<i>Fhv. landsarkivar, dr.phil. Harald Jørgensen:</i>	
Et Liv genoplevet i Erindringen. Et bidrag til et berømt memoireværks tilblivelse	81
<i>Friherre Åke Thott:</i>	
Arvskiftet 19 mars 1397 mellan Niels Ågesens (Galen) barn	91
<i>Småstykker:</i>	
<i>Chr. Gandil: Da Bournonville rejste til Norge med Jomfru Fjeldsted</i>	95
<i>Hvordan opbygger man sit slægtsarkiv – et forslag af Ib Priskorn og Iver Moslund</i>	98
Regnskab for Samfundet for dansk genealogi og Personalhistorie 1980	102
<i>Anmeldelser:</i>	
Leo Tandrup: Ravn 1–2 (<i>Harry Christensen</i>)	104
Otfried Neubecker: Heraldik, kilder, brug, betydning. Oversat og bearbejdet for Skandinavien af Nils G. Bartholdy (<i>Knud Prange</i>)	109
Svenska släktkalendern 1980 (<i>Finn Andersen</i>)	110
Svenska släkter I:1 (<i>Finn Andersen</i>)	111
A. Kann Rasmussen og B. Hvidberg-Hansen: Slægten Kann i Danmark, 2. udg. (<i>Hans H. Worsøe</i>)	112
Per Winge: Mathias Winge, Guldsmed i Vejle 1764–94 (<i>Finn Andersen</i>)	113
Etatsråd Holger Hammerich: Mit Levnedsløb (<i>Finn H. Blædel</i>)	114
Bjarne Nielsen Brovst: Livet i Vedersø præstegård. Om Lise og Kaj Munk (<i>Finn H. Blædel</i>)	114
Henrik V. Ringsted: Erindringer III (<i>Finn H. Blædel</i>)	114
Palle Oluf de Bang: Oluf Lundt de Bang, 1731–1789. Samme: Cathrine Amalie Henriette de Bang, f. Callisen, 1779–1878, til Sparresholm (<i>Finn Andersen</i>)	115
Henrik Nielung: Mindesmærker i Fredericia (<i>Hans H. Worsøe</i>)	115
Dansk biografisk leksikon, 3. udg.	116
Harald Jørgensen: Thi kendes for ret. Studier i de civile københavnske domstoles historie i perioden ca. 1660 til 1919 (<i>Finn Andersen</i>)	116
<i>Orientering:</i>	
Den nye navnelov og Samfundet for dansk genealogi og Personalhistorie	117
Nyt historisk selskab	120

Billedet på omslaget:

Gravsten i Sorø kirke over ærkebiskop Absalon, død 1201, lagt af abbed
Henrik Tornekrans 1536.

Gengivet efter tegning af Søren Abildgaard 1756, Nationalmuseet.

Middelalderlige testamenter som personalhistorisk kilde

Af

Thelma Jexlev

Testamenters kulturhistoriske kildeværdi har længe været erkendt og anerkendt – det gælder især til genstandsstudier, men også i nogen grad ved undersøgelse af kulturmønstre og herunder social lagdeling. Derimod er testamenter som kildegruppe betragtet kun i begrænset omfang benyttet af personalhistorikere. Det kan skyldes flere forhold. For senere tidsperioder vil *skiffter* med hensyn til genealogiske data have forrang frem for *testamenter* og desuden ofte være lettere tilgængelige. For middelalderen stiller sagen sig anderledes. Med middelalderlige skifter forholder det sig således: Arveskifte var stort set et privat familieanliggende, som langt fra altid gav anledning til skriftlig dokumentation. Hvis der blev udfærdiget skiftebreve, var disses naturlige opbevaringssted et privatarkiv, hvis chance for at overleve indtil vore dage var langt mindre end centralmagtens og gejstlige institutioners arkiver. Først fra senmiddelalderen er der bevaret skiftedokumenter af et vist omfang. Der findes ingen samlet fortegnelse over sådanne skifter¹, de skal opledes i den store dokumentmængde, som er fortegnet i *Repertoriets*² eller i *Regesta*³. Blandt kendte skiftesager ældre end 1400 kan det være værd at nævne den omfattende bofortegnelse, der blev opsat over ærkebispe Jens Grands efterladenskaber, da han døde i Avignon 1327, og ligeledes det store Lunge-skifte 1387⁴.

Selv om antallet af bevarede testamenter fra middelalderen også er ret begrænset, så har testamenterne flere fordele frem for skifterne. For det første er flertallet af testamenter for tiden indtil 1450 mønstergyldigt udgivet af Kr. Erslev i *Testamenter fra Danmarks Middelalder indtil 1450* (1901) – en udgave som er tilgængelig på de fleste større biblioteker. Specielt for kulturhistorikere er de saglige oversigter en guldgrube, men også for personalhistorikere er der stof at hente, dels i sagoversigtens kapitel om *slægtskabsforhold* og dels i det udmærkede *register*. Udgaven omfatter 93 numre, og er næsten fuldtallig for de testamenter, hvis hele ordlyd vi kender, mens antallet af testamenter, som kun kendes i udtog (f. ex. i Sorø gavebog og Skovklosters »gavebog«) eller blot af omtale, er væsentlig større.

Men de 93 testamenter er ingenlunde et repræsentativt udsnit af den bevarede arkivaliemasse fra middelalderen. Testamenter udstedt af gejstlige personer har stor overvægt, de udgør 2/3 af det samlede antal (60 af 93 numre hos Erslev). Dernæst stammer flertallet af de bevarede testamenter fra tre gejstlige institutioner: Domkapitlerne i Lund, Roskilde og Ribe, og nogle stykker findes i

klosterarkiver, først og fremmest i det velbevarede fra Clara kloster i Roskilde. Kun undtagelsesvis er der før 1450 bevaret testamenter uden for de gejstlige arkiver.

På et andet vigtigt punkt afviger testamenterne fra det almindelige »overleveringsmønster«, hvilket giver dem en forrang frem for skifterne. Det normale er en jævnt stigende strøm af bevarede dokumenter fra ca. 1250 frem til slutningen af det 14. århundrede, da centralmagtens arkiver fra Valdemar Atterdags og dronning Margretes tid pludselig mangedobler arkivmassen. Men af de 93 numre i Erslevs udgave er kun 20 yngre end 1400, mens de 73 fordeler sig med 23 indtil år 1300 og 50 fra perioden 1302–1400.

Ved at supplere Erslevs udgave med testamenter fra Lunde stift 1451–1512, udgivet af L. Weibull i *Diplomatarium diocesis Lundensis*, fås flg. fordeling, tallene i parentes angiver gejstlige personer.

	total	vest for Øresund	Skåne m.v.
–1300	23	13 (5)	10 (8)
1301–75	40	14 (7)	26 (21)
1376–1450	30	18 (10)	12 (8)
1451–1512			12 (5)

Gejstlige testamenter andel af det samlede antal udgør:

–1300	37%	80%
1301–75	50%	81%
1376–1450	55%	67%
1451–1512		42%

Procenttallene kan næppe bruges til andet end at vise tilfældighedernes spil m.h.t. hvilke personers testamenter, vi har bevaret. En optælling af senmiddelalderlige testamenter vest for Øresund vil dog rimeligvis også vise verdslig overvægt.

Den skæve bevaringsprocent og manglende social repræsentativitet kan meget vel være en hovedårsag til, at materialet ikke har indbudt til systematiske personhistoriske studier. Når testamenterne kun i begrænset omfang er udnyttet i stamtavlerne i *Danmarks Adels Aarbog* (1883 ff) til at supplere de adelige slægtsbøger og andet gængs genealogisk materiale, beror det rimeligvis på, at testamenternes oplysninger langt fra altid er klare og entydige. Et testamente,

som omhyggeligt skelner mellem »consanguineus« (blodsbeslægtet) og »cognatus« (slægtning – oftest fjernere slægtsgrader, men også anvendeligt om indgiftede personer), kan på den anden side nøjes med at angive »min broder« el. »min søster« uden at navnene nævnes. Ofte omtales en person flere steder i samme testamente, mens graden af slægtskab kun er markeret et enkelt sted – evt. slet ikke – og dog kan den testamentariske gaves størrelse, placering af vedkommende som eksekutor el. brevidne samt mulig anvendelse af patronymikon indicere et nært slægtskab, som måske kan dokumenteres ad anden vej. Erslev har selv udredt visse sådanne forhold og i registret henført en række personer til bestemte slægter, uden at dette explicit fremgår af testamenterne, men han er i mange tilfælde vejet tilbage for en identifikation. Dette er ganske naturligt, når man betænker, hvilke hjælpemidler han havde til rådighed. Af trykte værker forelå der kun et begrænset antal af adelsårbogens stamtavler, iøvrigt var han henvist til det gamle, yderst fejlfulde adelsleksikon, som først i 1905 blev afløst af *Nyt dansk Adelsleksikon*. Med hensyn til segl var situationen noget bedre, idet både *Gejstlige sigiller* og de ældre *Danske adelige Sigiller* var udkommet. Repertoriets første række, som Erslev selv stod som udgiver af, var kun nået til bd. II, og noget register var ikke planlagt. Idag er vi langt heldigere stillet, ikke blot har vi Thisets segludgave og begge rækker af Repertoriet med udmærkede registre (især til 2. række), men indtil 1370 er alt korrigeret i den fuldstændige udgave af Danmarks middelalderbreve, *Diplomatarium Danicum*, der efter at det store »hul« i 1. række næsten er lukket dækker alt dokumentmateriale vedrørende Danmark til langt frem i Valdemar Atterdags regering. Desværre findes der intet samlet register til 2. række (den eneste helt afsluttede), dækkende periode 1250–1339, men til gengæld har diplomatarieudgaven den meget store fordel, at der samtidigt med tekstudgaven udsendes en oversættelse til moderne dansk. Næsten alt brevstof frem til ca. 1400 er oprindeligt på latin. Oversættelserne i *Danmarks Riges Breve* letter også i høj grad benyttelsen af testamenterne, idet 2/3 af Erslevs udgave nu findes oversat i Danmarks Riges Breve.

Et andet vigtigt hjælpemiddel til brug ved »nærlæsning« af testamenterne er den store udgave af *Danmarks gamle Personnavne*, som blev afsluttet i 1964⁵. Trods mange mangler og fejl er dette værk en uvurderlig kilde til identifikation af personer fra Danmarks middelalder, specielt hvis de har et ikke helt almindeligt fornavn el. tilnavn. Endelig er der i det trekvarte århundrede, der er gået, siden Erslevs Testamenter blev udsendt, udkommet en lang række specielle behandlinger af genealogiske og heraldiske problemer samt sidst, men ikke mindst de mange årgange af adelsårbogen med stamtavler over flertallet af middelalder-slægter. Enkelte af de gamle tavler er helt reviderede og nyopstillede, og til de andre er der bragt en del rettelser, uden at rettelserne dog har kunnet holde trit med forskningens stade.

For studiet af højmiddelalderen, hvorfra dokumentmaterialet er såre beske-

dent, vil det få den største betydning, når den samlede *annaludgave* om få måneder omsider ser dagens lys⁶.

Alt i alt er vor udgangsposition idag således meget, meget bedre end på Erslevs tid, og jeg skal i det følgende ved eksempler vise, hvad testamenterne i bedste fald selv oplyser, og hvad vi kan få ud af deres øvrige oplysninger sammenholdt med andre kilder.

Det ældste bevarede testamente er bisp Svend af Århus' fra 1183. Hans gaver gælder især det af ham selv stiftede cistercienserkloster i Øm, og der nævnes slet intet om familieforhold eller om gaver til slægtninge.

Det næste testamente er ærkebiskop Absalons, som kendes fra Otto Sperlings udgave 1696 og fra en Bartholinsk afskrift rettet af Arni Magnusson – begge dele efter et håndskrift, som brændte i Universitetsbiblioteket 1728, altså ikke direkte efter originalen, der i middelalderen fandtes i Sorø. Dets ægthed har været anfægtet, men som påvist af *Niels Skyum-Nielsen* uden grund – dets affattelse er i fuld overensstemmelse med kanonisk ret⁷. Det må være opsat under Absalons sidste ophold i Sorø, hvor han døde 21. marts 1201. Til stede var bl.a. »hr. Esbern, hans broder, Alexander, hans nevø«. Deres medvirken var garanti for, at arvingerne accepterede, at de blev forfordelt ved testamentet. Absalon gav nemlig Sorø kloster al sin fædrenearv på nær Fjenneslev, som Esbern fik. Alexander, der repræsenterede søsteren Ingefred – el. snarere hendes arvinger, må have accepteret slet ikke at få jordejendom, ellers ville han næppe være blevet udset til at fuldbyrde en række af testamentets bestemmelser.

For de andre personer, der nævnes i Absalons testamente gælder, at der i intet tilfælde nævnes noget slægtskabsforhold til Absalon. Alligevel kan testamentet på en række punkter bekræfte Saxo og Sorøtraditionen og indirekte fortælle noget om, hvem af Absalons nære slægtninge, der var i live ved udgangen af år 1200. Det primære for Absalon har utvivlsomt været at sikre og styrke Hvideslægtens klosterstiftelse Sorø – grundlagt af hans far og farbrødre – og datterklostret Ås i Halland. Også Lundekirken blev betænkt med godsejendom (købegods) og kostbarheder, mens klostrene i Cluny og Clairveaux fik penge-gaver. Absalons klæder og heste blev fordelt mellem hans kapellaner og tjenerstab, kun hans talrige sølvbægere fordeltes mellem hans slægtninge – sølvtallerkenerne skulle der gøres alterkalke af. Nogle udestående fordringer blev dog eftergivet, således blev 130 mark sølv, som hr. Sune (dvs. Absalons farbrors søn Sune Ebbesen, død 1186) skulle have tilbagebetalt ham, eftergivet biskop Peder (Sunesen) af Roskilde og hans brødre. De levede alle på nær Torbern, der var faldet på vendertogtet 1198, hvor biskop Peder blev fanget, men frigivet året efter. Biskop Peder og hans broder »hr. kansleren« (dvs. Anders Sunesen, der efterfulgte Absalon som ærkebisp) fik desuden sølvbægere. Hr. Esbern (Snare) fik to sølvbægere og hver af dennes sønner et af de større, Alexander fik også et af de bedre sølvbægere og desuden Absalons brynjer, mens hans to sønner hver fik et mindre sølvbæger. Forrest i denne bægeruddeling var kongen og sidst

nævnes en fru Margrete, som får to rügiske bægere. Af placeringen fremgår tydeligt, at hun må være slægtning.

Diplomatariatet foreslår, at hun var gift med Esbern Snares sønnesøn Esbern Mule⁸, der nævnes andetsteds i testamentet som giver af en hest (til Absalon), derimod ikke som modtager – og han døde først i 1233. Fru Margrete var dog snarere mor til Esbern Mule og gift med Esbern Snares søn Niels, som rimeligvis var død. Han medvirker nemlig ikke sammen med faderen og brødrene Absalon og Johannes ved ærkebiskoppens gave til Sorø 1199. Testamentet nævner ikke andre kvindelige slægtninge, og da der var både bægere, sølvknapper og guldringe at forære dem, må det antages at både Absalons fastre Cæcilia af Borg, Magga og Margrete samt søsteren Ingfred var døde.

Fra Absalons testamente til det næste bevarede går der over 50 år, til gengæld har vi fra »tiåret« 1257–68 5 originale testamenter⁹. De har det tilfælles, at de alle – omend i forskellig grad – indsætter det nyoprettede franciskanernonnekloster i Roskilde som en betydningsfuld legatar. Det første af de fem er stifterinden fru Ingerds eget testamente. Ligesom Absalon, hvis slægt hun tilhørte, hun var datter af ridderen hr. Jakob Sunesen af Møn og broderdatter af biskop Peder af Roskilde og ærkebiskop Anders Sunesen, ønskede hun først og fremmest at tilgodese sin klosterstiftelse og tilsidesatte sine retmæssige arvingers krav. I 1257 var hun en gammel, træt enke. Hun havde gennemlevet to barnløse ægteskaber, først med en sjællandsk stormand siden med grev Konrad af Regenstein. Som sin far og sin slægtning Jakob Erlandsen var hun stærkt optaget af den ene af tidens nye religiøse bevægelser: den hellige Frans' lære. I pausen mellem sine to ægteskaber havde hun fået tiden til at gå med at medvirke til anlægget af franciskanerklostre i en række sjællandske byer, formentlig bistået af den daværende Roskildebisp Niels Stigsen, som hun også var i slægt med. Da hun påny i enkestand vendte tilbage til Danmark, havde hun i mellemtiden stiftet bekendtskab med den hellige Claras kamp for at gennemføre franciskanske nonneklostre og knyttet personlig kontakt til Agnes af Prag¹⁰. Claras død 1253 med påfølgende kanonisation året efter var nok den ydre anledning til, at Ingerd traf sin endelige beslutning om at oprette et nonnekloster. Sagen blev imidlertid forsinket en smule af, at Jakob Erlandsen blev ærkebisp. Men i 1256 var alt klart, Ingerd havde haft bud i Rom og fået udvirket adskillige pavebreve, og hun stillede sig og sit gods under den nye Roskildebisp Peder Bangs beskyttelse – også han tilhørte Hvide-Galenslægten.

I sommeren 1256 udstedte Ingerd i Lund sit første testamente med biskop Peder (Bang) som eksekutor og ærkebispen som medbesegler og garant for, at testamentet ikke skulle kunne anfægtes. Men hun begik det totale misgreb at lade hånt om sine nærmeste slægtninges arveret. Hendes brodersøn Jens Jensen Litle og dennes søster Cecilie gift med Anders Staller gjorde prompte deres retmæssige arvekrav gældende, og Ingerd måtte året efter skifte med dem i kongens nærværelse¹¹. Ikke blot gjorde dette skifte et slemt indhug i Ingerds

gods, selv om hun beholdt indtægterne deraf i 3 år, men det blev især en langt mere splittet godsmasse, der kom til at danne det økonomiske grundlag for det nye kloster, således som det fremgår af Ingerds endelige testamente udstedt senere i 1357. Striden med arvingerne og dette, at hun i øvrigt ingen nære slægtninge havde, var nok hovedårsag til, at hun skænkede ikke blot sit gods, men også alle sine klenodier til Clara kloster, franciskanerklostret i Roskilde og andre klostre. I det første testamente nævnte hun både, hvem hun var enke efter og datter af, i det andet forekommer kun ægtemandens navn. Ingerds to testamenter kan derfor ikke bruges som personalhistorisk kilde, men er kun medtaget her, fordi de i mange henseender er et modstykke til Absalons testamente og samtidig er det ældste originale testamente på dansk grund.

Fruerne Estrids, Margretes og Gros testamenter er fra 1262, 1263 og 1268. Også for dem gælder, at deres kildeværdi ikke først og fremmest ligger på det personalhistoriske plan, men nogle vigtige oplysninger får vi dog.

Estrid nævner blot, at hun er datter af hr. Niels Alexandersen, herved fastslås hendes tilhørsforhold til Hvideslægten, idet hun er sønnedatter af Absalons foranomtalt søstersøn, hvilket bekræftes af andet dokumentmateriale.

Blandt de fem i original bevarede testamenter fra o. 1260 er ridderen Peder Olufsen af Karises. Der er tillige bevaret en opgørelse over det gods, som var bestemt til at dække testamentets mange og store udgiftsposter. Da intet andet omtales, må det formodes, at Peder Olufsen har fulgt lovens bestemmelse; det gods, som opregnes i testamentet kan derfor højst udgøre halvdelen af hans godsmasse, som må have været betydelig og synes koncentreret til Stevns og Fakse herreder.

Hans segl er ikke bevaret, og vi har heller ikke ad anden vej mulighed for med sikkerhed at bestemme hans slægt¹². Af de mange personer, som forekommer i testamentet, er kun to direkte angivet som slægtninge: broderen hr. Ingvar og slægtningen den bekendte franciskaner Astrad (Frakke), der vel har inspireret hr. Peder Olufsen til de omfattende gaver til kirkelige, især franciskanske, institutioner. Det fremgår af vidne- og eksekutorlisten, at Peder Olufsen ikke efterlader sig sønner – og rimeligvis heller ikke døtre. Eksekutorerne er foruden ærkebispens af Lund og bispens af Roskilde – begge tilhørende Galen-Hvideslægten –: »hr. Ingvar, min bror, hr. Oluf Ranesen (Rani), hans bror hr. Jens og vor elskede frænde broder Astrad af franciskanerordenen«. Udtrykket »vor . . . frænde« indicerer, at de to brødre Rani også er nær slægt. Mellem vidnerne findes yderligere to riddere, hr. Hasten og hr. Peder Hind Ingversen. Sidstnævnte kan være en brodersøn, han er rimeligvis bedstefar til de fra begyndelsen af 1300-tallet kendte brødre, bisp Peder Hind af Roskilde og ridderen Ingvar Hjort. Også den andetsteds i testamentet nævnte Mogens Ingversen kan være en brodersøn, og Jakob Astradsen i Holtug kan være en fjernere slægtning. Når *Erik Ulsig*¹³ siger »Hvem der var hans (P.O.s) arvinger vides ikke, men formentlig var nogle af eksekutorerne iblandt dem« – så er første del

af sætningen ukorrekt, da i alt fald broderen hr. Ingvar må have været tvangsarving, mens Ulsigs formodning om brødrene Rani som arvinger har stærk sandsynlighed for sig, idet denne slægts medlemmer senere træffes i de samme landsbyer, som Peder Olufsen havde gods i. Det forklares næppe alene af, at Hr. Jens Ranesen købte en del af det gods, der skulle sælges for at udrede testamentets pengegaver, eller af, at de to brødre kan have haft gods arvet fra forfædre fælles med Peder Olufsen. Både ærkebispens og Roskildebispens tilstedeværelse i Karise sammen med den for franciskanerne særdeles aktive Astrad peger på ret nær slægtskabsgrad til Galen-Hvide'rne. Nu da alt kilde-materiale er publiceret, vil en kulegravning af alt relevant stof (takket være flere usædvanlige navnekombinationer) rimeligvis på flere punkter kunne supplere de af Ulsig bragte stamtavler over Sune Ebbesens, Ebbe Skjalmsens og de to brødre Rani's efterslægt, selv om allerede Ulsigs tavler er et stort fremskridt i forhold til adelsårbøgerne¹⁴.

Fru Margrete af Vinkel, enke efter ridder Jens Gunnesen, er en rig adelsdame af fornem byrd- muligvis af Hvide-slægten. Hun synes helt grebet af tidens religiøse stræben, siger farvel til sin hidtidige jyske tilværelse ved at skifte med sine arvinger – der nævnes ingen navne – på Viborg landsting, for derpå at tage sløret i Clara kloster, hvor hun senere bliver abbedisse. Testamentet er udstedt i Roskilde, formentlig i forbindelse med hendes indtræden i klostret. Det kan overraske en lille smule at se dronning Margrete (Sambiria) forrest blandt brevidnerne. Testamentet er samtidigt med dronningens ivrige virke for den anden nye klosterorden, dominikanerne, hvilket førte til oprettelsen af Agnete kloster i Roskilde.

Fru Gro, som først på året 1268 havde fået sin ægtemand, ridderen Esbern Vognsens tilladelse til at gå i kloster, blev i løbet af samme år enke og oprettede derpå sit testamente efter at have skiftet sin fædrene arv på Himmersyssel ting. Fru Gro gør omhyggeligt rede for sine slægtskabsforhold, og derved bliver dette testamente en advarsel mod at oversætte direkte efter ordbogen. I den udaterede version af testamentet siger fru Gro, at hun er datter af hr. Gunne kaldet Vind, mens faderen ikke omtales i det egentlige testamente. Først skænker hun fem gårde til Clara kloster, hvor hun fremtidigt vil tage ophold; derpå nævnes hendes to søstre: fru Margrete, enke efter hr. Iver Tagesen, og fru Bodil Niels Kroks hustru. Den første får eftergivet en gæld på 100 mark, den anden får jordegods. Søster betegnes i begge tilfælde som *soror*. Lidt længere fremme i testamentet står, at »Nicolaus vero Croc dilectus *socer* meus« kan købe den gård, han har i forpagtning, og i slutningen af testamentet disponerer fru Gro over den landgilde, som »dominus N. C. *gener* meus« skylder hende. Af teksten fremgår tydeligt, at begge latinske udtryk er brugt i betydningen »svoger«, mens Erslev i sagoversigten s. 253 oversætter *socer* som svigerfader og *gener* som svigersøn bl.a. med henvisning til dette sted¹⁶. Fru Gro afsætter videre penge til betaling af sin mors gæld, uden at moderen dog nævnes ved navn.

Begge hendes brødre får jord i Thy. Den ene, Peder Palnesen, kaldes »dilectus germanus meus«, mens den anden betegnes »putativo fratri meo« Thorkil Gunnensen. Den første må vel være en halvbror, mens den anden i Danmarks Riges Breve betegnes som »min uægte broder« – Erslev kommenterer ikke begrebet putativus. Endelig nævnes en slægtning (consanguineus) Gunne Keldsen¹⁷.

Det var ikke blot enker, som valgte at gå i kloster. Foran er nævnt broder Astrad, som før han blev franciskanermunk havde været kongens drost¹⁸. Et andet eksempel er broder Ønder, der i 1272 var guardian for Clara kloster og da lod udfærdige sit testamente¹⁹. Han siger, at han er søn af Fader af Kastrup og at han havde skødet sit gods i Kastrup til sin bror Knud, som nu er død, mens han havde overdraget sin søn Aage/Ove (Agho) gods i to andre landsbyer. Han lader testamentet besegle af fogden i Roskilde hr. Niels Akselsen (Absolonis) og besegler desuden med sit eget segl, både det han havde i verdslig stand og det han nu har som guardian²⁰.

Selv om Ønder langt fra er uformuende, tilhører han utvivlsomt et lavere socialt lag end de tidligere omtalte testatorer. Samme sociale status synes at passe på ærkedegnen i Lund, Hagen (Haquinus), hvis testamente 1283²¹ omtales her på grund af de anvendte slægtsbetegnelser. Han nævner sin far Karl Degnesen (anniversario patris mei Karoli filii Decani), sin slægtning (cognatus) Mogens kaldet Ast og tre kvindelige slægtninge (consanguineis) Margrete, Tove og Lucia, der alle er nonner i Lund. Første gang hr. Thord Thott omtales angives intet slægtskab, men i eksekutorlisten kaldes han consanguineum meum supradictum. To formentlige nevøer, Niels Skåning og Niels Knudsen, kaldes henholdsvis nepotus meus og fratruelus meus – den sidstnævnte kan vel antages at være en brodersøn. Endelig nævnes en »matertera« Aase, af Erslev oversat ved »faster«, i DRB ved det mere ubestemte »tante« i registret, mens teksten har »moster«.

Endnu o. 1300 synes det københavnske borgerskab at have haft begrænsede erhvervs muligheder, ellers er det lidt svært at forstå, at fire brødre alle vælger den gejstlige løbebane. De tre er munke i Esrom, mens den fjerde Henze Bagge er præst i København, han opretter sit testamente 1304²². Han nævner også en niece (nepta) og en »gener«, som også her må betyde svoger, selv om dennes hustru ikke udtrykkelig kaldes søster.

Endnu to adelsdamers testamenter skal omtales på grund af deres righoldige oplysninger, det er fru Gydas fra 1292 og fru Cecilies fra 1307²³. Fru Gyda fortæller os, at hun er datter af hr. Skjalm Bang og enke efter hr. Esbern Karlsen – han kendes fra et dokument 1260²⁴. Hun har en søster, Margrete, som opholder sig i Ring kloster og den 1277 afdøde Roskildebisp Peder Bang må være hendes bror, selv om det ikke siges direkte i nogen kilde. Hun synes ikke at have sønner, derimod nævnes tre døtre. En hedder Cecilie og nævnes med sin datter Johanne, en anden, Ingefred, er gift med ridder Jens Baardsen,

han er blandt eksekutorerne, men omtales ikke her som Ingefreds ægtemand. Hendes døtre Kirstine og Karine nævnes sammen med sidstnævntes datter, der også hedder Ingefred ligesom sin mormor. En tredje datter omtales kun i forbindelse med sine børn: Hans/Jens (identisk med den senere Roskildebiskop Jens Hind), Ingvar Hjort, som endnu kun er væbner, han forekommer flere gange og nævnes sidst blandt eksekutorerne, desuden Peder, Stig og Christiane, der er nonne i Vor Frue kloster i Roskilde. Forrest blandt eksekutorerne nævnes drosten hr. Skjalm (Stigsen), der vel er i slægt med fru Gyda ligesom ridderne Niels Knudsen og Niels Myffel. Niels Knudsens søn Peder får en hest, mens de mange piger får guld- og sølvsmykker samt kostbare klædningsstykker. Desværre er overleveringen af dette righoldige testamente mangelfuld, det kendes kun i en ufuldstændig, sen afskrift og visse dele kun i en sen oversættelse.

Fru Cecilie er datter af hr. Jon Jonsen Litle – fru Ingerd af Regensteins brodersøn – hun var i 1307 enke efter ridder Tyge Jurisen (af Hvide-slægten). Hendes søn Niels er til stede og repræsenterer arvingerne, mens hun beder de fraværende, sønnen Peder samt ridderne Johan Moltke d.y. og Henrik Albertsen (svigersønner?), om at stadfæste testamentets bestemmelser. Af slægtninge nævnes yderligere fru Edle, (søster til hr. Jakob Blaaafods enke fru Christine, hvis testamente også er bevaret). Fru Edle er gift med hr. Niels Rane (der er søn af den foran under hr. Peder Olufsen nævnte hr. Jens Rani). Hr. Niels Rane er i 1291 testamenteeksekutor for ridder Peder Uth, der også på anden måde synes at have forbindelse til Peder Olufsen af Karise – bl.a. betænker Peder Uth Karise kirke i sit testamente; Hr. Niels Rane er også testamenteeksekutor for fru Christine i 1308. Forrest blandt fru Cecilies eksekutorer nævnes uden anførelse af slægtskabsforhold ridder Peder Nielsen af Tåsinge (som menes at tilhøre Galen-slægten), og sidst nævnes hendes slægtning hr. Peder Vædder, der også er eksekutor for fru Christine.

I det hele taget er det en ret snæver personkreds, der er repræsenteret i de bevarede testamenter, og man vil ved at inddrage andre dokumenter gennem en sammenligning af navnelighed og godsbesiddelse kunne nå adskilligt videre end både Erslev og Ulsig med at udrede indbyrdes slægtskab.

Af kongelige testamenter kender vi kun to: Erik Menveds fra 1319 og Christoffer af Bayerns fra begyndelsen af 1448. I begge tilfælde er kun dele af indholdet bevaret; det er derfor vanskeligt at afgøre, om de også oprindeligt har været væsensforskellige fra, hvad vi ellers har bevaret af testamenter²⁵.

Af de senere testamenter er kannik Niels Erlandsens 1372 et af dem med flest oplysninger²⁶. Han tilhører den skånske slægt Gere. Han omtaler adskillige slægtninge, og her er det øvrige brevstof så talrigt og adskillige segl er bevaret, så identifikationen af de implicerede personer bliver lettere.

Kun tre af de hos Erslev trykte testamenter er skrevet på dansk, det gælder dog også Christoffer af Bayerns fragmentarisk bevarede, derfor er det betydeligt vanskeligere at udfylde de mange huller end hvis det havde været skrevet på

latin. Når latinen i den grad dominerer, også efter år 1400, skyldes det bl.a. de mange gejstlige testamenter. Ikke mindst domkapitlerne bevarede meget længe latinen som det almindeligste sprog. Det ældste dansksprogede testamente er udstedt af en borgerkone i Malmø 1415²⁷.

Resultaterne af den foreliggende undersøgelse kan siges at være såre beskedne. Det har mere været mit formål at pege på nogle muligheder snarere end at fremlægge resultater.

Noter

1. Nogle er nævnt i *Johan Jørgensen*: Skifter og testamenter, 1968. Fra perioden 1513–59 er bevarede skifter registreret i Landbohistorisk Selskabs omfattende *adkomstregistrering* (uudgivet, materialet findes på Institut for navneforskning). Et udvalg af adelsskifterne er planlagt udgivet ved *Michael Hertz*.
2. Repertorium diplomaticum regni Danici medievalis, Fortegnelse over Danmarks breve fra middelalderen med udtag af de hidtil utrykte. 1. rk. I–IV (1085–1450) udg. ved Kr. Erslev 1894–1912, 2. rk. I–IX (1451–1513) udg. ved Will. Christensen 1928–39.
3. Regesta diplomatica historiæ Danicæ, 1. og 2. rk. 1847–1907, indeholder korte regester af alle trykte breve for perioden indtil 1660.
4. [1327 efter 29/5] Dipl. Dan. 2. rk. IX nr. 408 – 1387 29/6. Rep. 3590, jfr. E. Ulsig: Danske adelsgodser i middelalderen (bilag 7), 1968.
5. Udgaven blev påbegyndt af *Marius Kristensen* og *Gunnar Knudsen*, men i det væsentlige gennemført af *Rikard Hornby*. To bind Fornavne og to bind Tilnavne udkom i årene 1936–1964, indsamlingsarbejdet var afsluttet, inden ret mange bind af *Diplomatarium Danicum* nåede at udkomme.
6. *Annales Danici medii ævi*, udg. af *Ellen Jørgensen*, 1923 – indeholder de latinske årbøger. En ny udgave ved *Erik Kroman* omfatter også de danske årbøger, udk. 1980 under titlen »Danmarks middelalderlige annaler«.
7. Danmarks Riges Breve 1. rk. bd. 4 nr. 32, noten s. 43–44.
8. Sst. Registret s. 234.
9. 1257 u. d. Ingerd, enke efter grev Konrad af Regenstein. Erslev nr. 3 = DD 2 rk. I 240 – orig. AM. LI, 15.
1261 22/3 Peder Olufsen af Karise, Erslev nr. 4 = DD sst. 332–33 orig. AM. L, 1.
1262 28/5 Estrid, datter af hr. Niels Alexandersen. Erslev nr. 5 = DD sst. 355–56 – orig. AM. I, 3 og LII, 3.
1263 17/5 Margrete, enke efter hr. Jens Gunnesen. Erslev nr. 6 = DD sst. 380–81 – orig. AM. LII, 6 og 7.
1268 18/11 Gro, enke efter hr. Esbern Vognsen. Erslev nr. 7 = DD 2. rk. II 121–23 – orig. AM. LII, 25, 26, og 24.
Alle er bevaret i Clara klostres arkiv, nu i Det Arnamagnæanske Institut.
10. Johs. Lindbæk: De danske Franciskanerklostre, 1914 s. 226 ff.
11. 1256 1/8 og 1257 6/7 DD 2. rk. I 191 og 226.
12. Broderen hr. Ingvars segl er derimod bevaret, Henry Petersen: Danske adelige Sigiller (= DAS) nr. 18.
13. Erik Ulsig: Danske adelsgodser fra middelalderen, 1968, s. 63.
14. Ulsig, a.a. s. 56, 62 og 67.
15. Dels fremgår det af en (senere) påskrift bag på brevet: »Testamentum domine Margrete quondam abbatisse«, dels kendes hun som brevudsteder qua abbedisse 1268.
16. DRB 2. rk. II 122 oversætter begge udtryk ved »svoger«, som rimeligt er.
17. Fru Gros segl er bevaret (= DAS 37).
18. Dansk biografisk Leksikon³ IV, 1980 s. 512.
19. 1272 17/10, Erslev nr. 7 = DD 2. rk. II 191 – orig. AM. LII, 29.
20. Niels Akselsens segl = DAS 40; Ønder Fadersens private segl er desværre tabt, mens guardianseglet er bevaret = DGS 428.

21. 1283 1/8, Erslev nr. 11 = DD 2. rk. III 73 – afskr. i Lundebogen (1494) og orig. vidisse 1350 12/3 Sv. RA.
22. 1304 9/12, Erslev nr. 27 = DD 2. rk. V 344.
23. 1292 4/3, Erslev nr. 17 = DD 2. rk. IV 67 – sen. afskr. og overs. 1307 9/10, Erslev nr. 28 = DD 2. rk. VI 91 – afskr. i Esrombogen (ca. 1500).
24. 1260 29/4, DD 2. rk. I 315. En søn kan muligvis være den Karl Esbernsen, der 1284 29/11 fører et segl (DAS 54), som regnes til slægten Drefeld.
25. 1319 13/11, Erslev nr. 32 = DD 2. rk. VII 154 – kun kendt i Huitfeldts udtog. [1448] 4/1, Erslev nr. 92 – orig. RA. (fragm.).
26. 1372 12/3, Erslev nr. 63 – orig. Sv. RA.
27. 1415 3/7 Katrine Laurensdatter, Laurens Jensens husfrue, Erslev nr. 81 – orig. Sv. RA.

Thelma Jexlev f. 1920, arkivar, cand. mag. Sm. m. Peter Riismøller og Mogens Schlüter: Dansk glas i renæssancetid 1550–1650, 1971. Legatstamtavle for Jacob Henric Schous og Susanne Bechmanns Stiftelse, 1973. Vejl. Arkivreg. XVII–XVIII, Lokalarkiver indtil 1559 I–II, 1973 og 1977. Fra dansk senmiddelalder, 1976. Lensregnskaberne. En oversigt, 1978. – Talrige artikler og anmeldelser i forsk. historiske tidsskrifter, artikler og stamtavler i 3. udg. af Dansk biografisk Leksikon og i Lexikon des Mittelalters.

På spor af vore aner – en vandrestilling

I anledningen af den 14. internationale kongres for heraldik og genealogi 1980 arrangeredes for Danmarks Biblioteksforening udstillingen *På spor af vore aner*.

På udstillingens 16 plancher præsenteres en række af de vigtigere trykte og utrykte genealogiske kilder. Udstillingen, der foreligger i 2 eksemplarer, vil i løbet af 1981 blive opstillet på en række af landets biblioteker; den foreløbige køreplan ser således ud:

19. jan. 81	– 31. jan. 81	Solrød Bibliotek, Solrød Center 4, 2680 Solrød Strand.
9. febr. 81	– 21. febr. 81	Randers Bibliotek, Stemannsgade 2, 8900 Randers. Taastrup Bibliotek, Stationscentret, 2630 Taastrup.
2. marts 81	– 14. marts 81	Greve Kommunebibliotek, Jerismosevej 95, 2670 Greve Strand Hjørring Bibliotek, 9800 Hjørring.
23. marts 81	– 4. april 81	Gedser Bibliotek, Skolegade 2 B, 4874 Gedser. Silkeborg Bibliotek, Hostrupsgade 41 A, 8600 Silkeborg.
13. april 81	– 2. maj 81	Grenå Bibliotek, N. P. Josiassensvej 17, 8500 Grenå Otterup Bibliotek (Lokalhistorisk Arkiv for Otterup Kommune) Jernbanegade 32, 5450 Otterup.
11. maj 81	– 23. maj 81	Søllerød Kommunebiblioteker, Hovedbiblioteket, Biblioteksalléen 1–5, 2850 Nærum. Biblioteket for Vejle By og Amt, Vestre Engvej 55, 7100 Vejle.
1. juni 81	– 13. juni 81	Vejle Bibliotek, Rådhuspassagen 8, 6600 Vejle. Roskilde Bibliotek, Dronning Margrethes Vej 14, 4000 Roskilde.
22. juni 81	– 4. juli 81	Næstved Bibliotek, Sct. Peders Kirkeplads 9, 4700 Næstved.
13. juli 81	– 25. juli 81	Glamsbjerg Bibliotek, 5620 Glamsbjerg. Slagelse Centralbibliotek, Stenstuegade 3, 4200 Slagelse.
31. juli 81	– 2. aug. 81	Helsingør Bibliotek (Helsingør lokalhistoriske Arkiv), Frederiksborgvej 18, 3200 Helsingør.
3. aug. 81	– 15. aug. 81	Stevns Bibliotek, 4660 St. Heddinge. Det sønderjyske Landsbibliotek, Haderslevvej 3, 6200 Aabenraa.
24. aug. 81	– 5. sept. 81	Brøndbyøster Bibliotek, Kernen, Nygårds Plads 21, 2610 Rødovre. Herning Centralbibliotek, Brændgårdvej 2, 7400 Herning.
14. sept. 81	– 26. sept. 81	Galten Bibliotek, Røddikevej 18, 8464 Galten. Herlev Bibliotek, Bygaden 70, 2730 Herlev.
5. okt. 81	– 17. okt. 81	Hvidovre Kommunes Biblioteker, Hovedbiblioteket, Hvidovrevej 280, 2650 Hvidovre. Nørre-Alslev Kommunes Bibliotek, Helene Strangesvej 1, 4840 Nørre-Alslev.
26. okt. 81	– 8. nov. 81	Svendborg Bibliotek, Viebæltet 4, 5700 Svendborg. Sæby Kommunes Bibliotek. Udstillingssted: Østervraa Filial, Vrængmosevej 2, 9750 Østervraa.
16. nov. 81	– 28. nov. 81	Ballerup Bibliotek, Baltorpvej 37 C, 2750 Ballerup. Hørning Bibliotek, Toftevej 53 A, 8362 Hørning.
7. dec. 81	– 19. dec. 81	Ebeltoft Kommunebibliotek, Adelgade 11, 8400 Ebeltoft. Fredericia Bibliotek, Prinsessegade 27, 7000 Fredericia.
4. jan. 82	– 16. jan. 82	Brande Bibliotek, Centerparken, 7330 Brande. Vojens Bibliotek, Vestergade 21, 6500 Vojens.

Udstillingen er udarbejdet af Jesper Engelstoft, Georg Simon og Hans H. Worsøe.

Garver-slægten Rosted

Af

Finn H. Blødel

Navnet Rosted bæres af flere slægter¹, der sikkert alle har deres oprindelse fra landsbyen Rosted i Sørbymagle sogn, Sorø amt.

Landsbyen ligger ved landevejen, der fører fra Slagelse mod Fuglebjerg. Den nævnes allerede i det 12. århundrede som Rostathe.

I denne by fødtes i 1769 den første af denne slægt, der antog navnet Rosted.

Første slægtled

Hans Povelsen, gårdmand og sognefoged i Rosted. Gift 12/10 1766 i Sørbymagle med *Ane Kirstine Madsdatter* (datter af *Mads Larsen* og *Maren Christophersdatter*). Hans Povelsen ses hverken født eller død i Rosted². Hans Povelsen og hustru fik foruden sønnen *Jørgen* 3 døtre døbt i Sørbymagle: *Maren* 3/8 1772, *Kirsten* 4/3 1776 og *Anne* 11/4 1779. Selv nævnes Hans Povelsen sidste gang i Sørbymagle kb. 7/5 1780, da han står fadder. Da ingen af ægtefællerne er fundet døde i Rosted, og der heller ikke ses indførsler om de 3 døtre, er formodningen for, at familien 1780 eller senere er flyttet fra sognet.

Andet slægtled

1. *Jørgen Hansen Rosted*, f. 19/11 1769 i Rosted, Sørbymagle sogn, † 4/12 1828 i Hørsholm. Gift 19/8 1796 i Hørsholm slotskirke med *Juliane Fridrica Hjort*, der var 29 år gl. Hun døde 1/7 1828 i Hørsholm.

Jørgen Rosted var oprindelig skomagervend i Rosted, men kom ind som husar ved en eskadron, der lå på Jægersborg. Efter familietraditionen³ skal han være kommet til skade under en rideøvelse i ridehuset, idet en hest pressede ham hårdt op mod væggen, så han kvæstede sit ene ben ret alvorligt. Han var nu uegnet til at være husar og blev ansat som eskadronsadelmager og kom til eskadronen i Hørsholm. Her gav han sig også af med garveri, en virksomhed som hans søn førte frem til en betydelig forretning. Når det i *Henrik Hertz'* digt: *Posthuset i Hirschholm* nævnes, at en vogn kom med huder, var det netop huder til Rosteds garveri. Rosted boede oprindelig i et lille hus nær den store stald, der hørte til

slottet. Senere købte han et hus matr. nr. 10 a af slagtermester Sommers enke. Det var vurderet til 2150 rdl. og bestod af et forhus ud mod Hørsholm hovedgade i en etage med kvist. En port førte fra det stråttækte hus ind til en gårdsplads, hvor en tværbygning, der tjente til stald og lade, lå ved siden af et mindre bindingsværkshus, der tilhørte glarmester Hans Peter Kroll. Begge disse ejendomme overtog Jørgen Rosteds næstældste søn, William Georg Rosted i 1829.

I skiftet efter Jørgen Rosted nævnes det, at han efterlod sig 4 myndige sønner, hvoraf to boede i Hørsholm, en i Frederiksborg og en i København. Sønnerne fik i december 1829 overladt en sum på 192 rdl. 63 sk. til deling, altså ikke nogen betydelig arv. Børn: 3. slægtled, nr. 2–5.

Tredie slægtled

2. *Carl Jens Rosted*, døbt 18/12 1796 i Hørsholm, † 18/9 1852 i Kbhvn., Garnisons s. Udlært som sadelmager hos faderen. Søgte ind som eskadronsadelmager og kom til Hillerød. I foråret 1843 flyttede han med familien til København. Gift 10/7 1817 i Kbhvn., Garnisons k. med *Pauline Cathrine Hunæus* (datter af sognefoged *Friderich Christian H.* og *Johanne Hartz*), f. 22/3 1800 på Frederiksberg, † 16/7 1865 i Kbhvn., Trinitatis sogn. Børn: 4. slægtled, nr. 6–14.
3. *William Georg Rosted*, f. 22/9 1799 i Hørsholm, † 24/3 1889 i Kbhvn., Trinitatis s. Udlært som kunstdrejer og etablerede sig i Hørsholm, hvor han især fremstillede rokker, som han rejste rundt og solgte på markeder. Flyttede i slutningen af 1880'erne til sønnen Carl Adolph i København. Gift 9/6 1826 i Kbhvn., Vor Frue k. med *Christiane Christensen* (datter af murersvend, senere fiskebløder *Anders C.* og *Dorthea Kirstine Pedersdatter*), f. 10/3 1806 i Kbhvn., Vor Frue s., † 4/2 1890 i Kbhvn., Trinitatis s. Børn: 4. slægtled, nr. 15–25.
4. *Friderich Christian Rosted*, f. 12/12 1801 i Hørsholm, † 8/12 1887 smst. Sadelmager og garver i Hørsholm. Gift 1° 14/12 1827 i Hørsholm med *Juliane Marie Hansen* (datter af bager i Hørsholm *Ole H.* og *Anne Johanne Fürst*), f. 17/9 1802 i Hørsholm, † 28/3 1844 smst. Børn: 4. slægtled, nr. 26–35. Gift 2° 11/12 1846 i Karlebo med *Emma Christiane Caroline Wæver* (datter af garnisonspræst, senere sognepræst i Karlebo *Christian W.* og *Anne Cleophine Magdalene Margrethe Lønborg*), f. 26/12 1805 i Kbhvn., Cita-dellet, † 14/3 1877 i Hørsholm. Ingen børn.
5. *Johan Henrich Rosted*, døbt 5/7 1805 i Hørsholm. Videre skæbne ukendt. Ved skiftet efter faderen oplyses det – som foran anført – at en søn bor i København, og jfr. det oplyste, må det være Johan Henrich, der opholder sig i København og altså tidligst er død i 1830.

Fjerde slægtled

I

Sadelmager Carl Jens Rosteds 9 børn (se nr. 2).

6. *Johanne Frederikke Rosted*, f. 3/12 1817 i Hillerød, † 3/10 1904 i Vartov, hvor hun blev optaget 1880. Gift 4/5 1845 i Kbhvn., Garnisons k. med *Niels Lauritzen Dragstrup*⁴ (søn af *Ane Mette Pedersdatter* og udlagt barnefar, underofficer *Laurids Nielsen Schaarup*), f. 10/10 1817 i Horsens, † 26/9 1856 i Kbhvn., Vor Frue s. Tobaksspinder. Ingen børn.
7. *Johanne Georgine Wilhelmine Rosted*, f. 26/4 1821 i Hillerød, † tidligst 1850⁵. Gift 17/7 1846 i Kbhvn., Holmens k., med møllersvend *Hans Hansen*, om hvem intet vides. 2 børn.
8. *Carl Christian Rosted*, f. 15/11 1823 i Hillerød, † 5/2 1907 i Jægersborg, begr. Gentoft. Sadelmager. Rejste som ung til udlandet og oplevede februarrevolutionen i Paris 1848, hvorefter han vendte hjem og 1853 blev sadelmager ved eskadronen i Odense. Da eskadronen ophævedes, flyttede han til Fredensborg og efter slotsbranden i 1859 til Hillerød. Forflyttedes ved den ny hærordning 1866 til København, hvorfra han 1868 kom til Jægersborg. Deltog i krigen 1864 og fik erindringsmedaillen. D.M. 1900. Gift 19/3 1856 i Odense, Sct. Hans k., med *Hansine Hansen* (datter af tømrer, senere vognmand i Odense *Hans Svendsen* og *Ane Cathrine Nielsen*), f. 14/6 1834 i Odense, Vor Frue s., † 31/8 1915 i Gentoft. Børn: 5. slægtled, nr. 36–40.
9. *William Henrich Rosted*, f. 16/8 1825 i Hillerød, † 24/8 1901 i Kbhvn., Pauls s. Maskinarbejder på Orlogsværftet. Gift 22/4 1855 i Frederiksberg k. med *Olofina Carolina Elisabeth Østergreen* (datter af skrædermester Ø. i Halmstad), f. 25/3 1837 i Sverige, † 31/8 1911 i Kbhvn., Pauls s. Børn: 5. slægtled, nr. 41–46.
10. *Antoinette Pauline Rosted*, f. 19/12 1827 i Hillerød. Var kammerjomfru på Bernstorff slot. Rejste til England og blev gift med en stuttermester og dyrlæge *Simson* i Norfolk.
11. *Rudolph Frederik Rosted*, f. 24/11 1831 i Hillerød, † 7/4 1909 i Hellerup. Han var moderens kælebarn, og efter faderens død udvirkede hun hos obersten, at Rudolph Fr. overtog faderens plads ved eskadronen, hvorved han kom i et dårligt forhold til den ældste bror, der traditionelt var nærmest berettiget. Fra 1867 eskadronsadelmager ved gardehusarkasernen i København. Gift 1° 10/4 1853 i Kbhvn., Garnisons k. med *Wilhelmine (Mine) Caroline Jensen*, f. foråret 1830, † tidligst 1872⁶. Ægteskabet opløst ved bevill. af 30/7 1862. Ingen børn kendes. Hun 2° 16/9 1862 i Frederiksberg k. med handelsbetjent, senere vognmand og toldklarerer *Carl Rudolph Brunskov* (søn af formand, senere konditor *Jacob B.* og *Justine Catharine*

- Beckmann*), f. 16/9 1834 Kbhvn., Trinitatis st., † 2/6 1872 (selvmord ved hængning) i Kbhvn., Holmens s. Gift 2° 12/6 1867 i Hørsholm med *Cleophine Christiane Wæver* (datter af parcellist og hjulmand *Wilhelm Lønborg W.*⁷ og *Emma Augusta Wilhelmine Schou*), f. 5/1 1841 i Karlebo, † 12/3 1909 i Hellerup. Børn: 5. slægtled, nr. 47–49.
12. *Edvard Henrik Rosted*, f. 24/3 1835 i Hillerød, † 11/5 1890 i Kbhvn., Vor Frelsers s. Smed, maskinarbejder. Gift 1° 2/9 1859 i Kbhvn., Pauls k. med *Anne Marie Voss* (datter af foureer *Jochim V.* og *Frederikke Kristine Mølmark*), f. 7/4 1832 i Fredericia, Michaëlis s., † 22/2 1874 i Kbhvn., Vor Frelsers s. Ingen børn. Gift 2° 14/3 1875 i Kbhvn., Vor Frelsers k. med *Vilhelmine Frederikke Lovise Christensen* (datter af arb.mand *Frederik C.* og *Marie Margrethe Bodi*), f. 11/3 1846 i Kbhvn., Holmens s., † 1/2 1914 i Kbhvn., Christians s. Børn: 5. slægtled, nr. 50–53⁸.
13. *Harald Sophus Rosted*, f. 2/10 1839 i Hillerød, † 28/11 1854 i København⁹. Møllerlærling. Knust ved et uheld, da møllen blev sat i gang.
14. *Jørgen Waldemar Rosted*, f. 21/10 1844 i Kbhvn., Garnisons s., † 21/2 1920 i Kbhvn., Helligkors s. Smed ved Søetaten. Gift 10/8 1873 i Kbhvn., Johannes k. med *Charlotta Christina Rosell*, f. 1837/38 i Eskilstuna¹⁰, † 14/7 1887 i Kbhvn., Johannes s. Ingen børn.

II

Kunstdrejer William Georg Rosteds 11 børn (se nr. 3).

15. *Frederikke Dorteia Rosted*, f. 22/3 1827 i Hørsholm, † 5/12 1841 smst.
16. *Jørgen Frederik Rosted*, f. 7/9 1828 i Hørsholm, † 2/4 1906 i Kbhvn., Andreas s. Skomager i København. Gift 10/6 1859 i Kbhvn., Vor Frelsers k. med *Wilhelmine Marie Rosted* (datter af sadelmager *Friderich Christian Rosted*, se denne, nr. 4), døbt 7/6 1835 i Hørsholm, † 6/1 1908 i Kbhvn., Andreas s. Børn: 5. slægtled, nr. 54–58.
17. *William Georg Rosted*, f. 15/12 1829 i Hørsholm, † 20/2 1915 i Kalundborg. Glarmester i Kalundborg. Gift 31/8 1866 i Kalundborg med *Maren Sophie Christensen*, f. 23/9 1844 i Rye, Gørlev s. (iflg. oplysninger i folketællinger og ved flere andre lejligheder, men dåben er ikke indført i kb. for Gørlev), † 7/1 1883 i Kalundborg. Børn: 5. slægtled, nr. 59–69.
18. *Carl Adolph Rosted*, f. 24/10 1831 i Hørsholm, † 23/12 1897 i Kbhvn., Trinitatis s. Sadelmager i København. Gift 12/2 1869 i Kbhvn., Garnisons k. med *Nancy Augusta Ejulie Jensen* (datter af sergeant *Andreas Christian J.* og *Marie Louise Augusta Hansen*), f. 9/1 1852 i Kbhvn., Garnisons s., † 16/8 1928 i Kbhvn., Pauls s. Børn: 5. slægtled, nr. 70–73.
19. *Frantz Christian Rosted*, f. 1/11 1833 i Hørsholm, † 14/8 1834 smst.
20. *Christian Rosted*, f. 2/10 1835 i Hørsholm, † 9/10 1835 smst.
21. *Anine Christiane Rosted*, f. 19/10 1836 i Hørsholm, † 19/5 1845 smst.
22. *Laura Martine Rosted*, f. 25/4 1840 i Hørsholm, † 25/8 1926 i Kalundborg.

- Indremissionær, ernærede sig ved modepynt, fra 1910 i Kalundborg. Ugift.
23. *Frantz Theodor Rosted*, f. 30/12 1841 i Hørsholm, † 25/4 1867 i Lyngby¹¹. Værnepligtig ved Orlogsværftet, tømmerstvend, ugift.
24. *Dorthea Kirstine Rosted*, f. 12/11 1843 i Hørsholm, † 26/2 1921 i Kbhvn., Helligkors s., begr. Bispebjerg. Gift 10/11 1872 i Kbhvn., Helligånds k. med *Peter Theodor Sandgreen* (søn af pottemager *Peter Jonas S.* og *Henriette Eleonora Bronier*), f. 30/9 1847 i Antvorskov, Slagelse Skt. Peders landsogn, † 9/4 1913 på Alm. hosp., begr. Bispebjerg. Detailhandler i København. 1 søn.
25. *Anine Christiane Rosted*, f. 12/1 1846 i Hørsholm, † 20/1 1846 smst.

III

Sadelmager Friedrich Christian Rosteds 10 børn (se nr. 4).

26. *Hansine Johanne Frederikke Rosted*, f. 28/6 1828 i Hørsholm, † 3/2 1918 smst. Efter mandens død flyttede hun til Hørsholm og efter svigerindens død styrede hun hus for broderen Julius Christian (nr. 29). Hendes yngste datter *Julie Klara Petrea Rasmussen* boede hos bedsteforældrene og styrede hus for dem. Gift 21/5 1852 i Hørsholm med *Frederik Christian Julius Rasmussen* (søn af malermester *Jens Peter R.* og *Ane Sophie Halkjær*), f. 17/12 1821 i Kbhvn., Helligånds s., † 17/2 1857 i Kbhvn.¹². Blikkenslagermester i København. 2 døtre.
27. *Jørgine Marie Rosted*, f. 6/4 1830 i Hørsholm, † 15/8 1831 smst.
28. *Jacobine Antonette Rosted*, f. 26/4 1831 i Hørsholm, † 14/5 1893 i Kbhvn., Johannes s. Gift 25/4 1856 i Hørsholm med *Carl Emil Olsen* (søn af bagerstvend, senere opsynsbetjent ved Straffeanstalten *Hans Carl O.* og *Ane Elisabeth Bagge*), f. 23/1 1830 på Den kgl. Fødselsstiftelse, † 2/11 1870 i Kbhvn., Vor Frue s. Bagermester i Roskilde, fra o. 1857 i København. 4 børn.
29. *Julius Christian Rosted*, f. 30/1 1833 i Hørsholm, † 8/4 1905 smst. Overtog faderens sadelmagerforretning i Hørsholm. Medlem af sognerådet 1880–85. Gift 5/4 1867 i Søllerød med *Johanne Catinca Mathilde Møller* (datter af kromand *Peter M.* og *Ane Cathrine Bendtsen*), f. 30/4 1838 i Vedbæk, Søllerød s. † 23/5 1878 i Hørsholm. Børn: 5. slægtled, nr. 74–77.
30. *Wilhelmine Marie Rosted*, døbt 7/6 1835 i Hørsholm, † 6/1 1908 i Kbhvn., Andreas s. Gift med *Jørgen Frederik Rosted*, se denne nr. 16.
31. *Ludvig Frederik Rosted*, f. 12/10 1837 i Hørsholm, † 23/4 1843 smst.
32. *Christian Rosted*, f. 15/10 1838 i Hørsholm, † 16/4 1843 smst.
33. *Harald Henrich Rosted*, f. 5/2 1840 i Hørsholm, † 19/2 1840 smst.
34. *Bernhard Henrik Rosted*, f. 20/2 1841 i Hørsholm, begr. 1/7 1841 smst.
35. *Harald Henrich Rosted*, f. 4/6 1842 i Hørsholm. Ukendt skæbne. Død tidligst 1857 hvilket år han blev konfirmeret i Hørsholm.

Femte slægtled

I

Sadelmager Carl Christian Rosteds 5 børn (se nr. 8).

36. *Hans Carl Rosted*, f. 5/11 1857 i Fredensborg slotss., † 30/6 1936 i Gentofte, begr. Lyngby. Udlært som sadelmager, arbejdede i København, nedsatte sig i 1884 i Lyngby. Medstifter af teknisk skole i Lyngby. Gift 1° 8/5 1888 i Gentofte med *Anna Margrethe Hansen* (datter af ejer af Munkegård i Vangede *Hans Petersen* og *Inger Larsdatter*), f. 8/5 1864 i Gentofte, † 2/3 1903 i barselsseng i Lyngby. Børn: 6. slægtled, nr. 78–83. Gift 2° 26/7 1905 i Lyngby med *Hulda Theresia Philippa Juliane Olsen* (datter af blikkenslagermester i Lyngby *Johan Frederik O.* og *Hansigne Luise Dørge*), f. 4/5 1861 i Lyngby, † 16/2 1932 smst. Ingen børn.
37. *Rudolph Christian Rosted*, f. 12/1 1860 i Fredensborg slotssogn, † 5/4 1894 i Sao Paulo, Brasilien. Lærte snedkerprofessionen. Emigrerede o. 1887 til Sao Paulo, hvor han grundlagde et maskinsnedkeri og blev fabrikant. Enken solgte fabrikken og flyttede til Danmark med børnene. Gift. 7/11 1885 i Kbhvn., *Johannes k.*, med *Charlotta Kristina Activ*, f. 7/5 1859 eller 1860 i Sverige, † 25/6 1909 på Frederiksberg, Solbjerg s. Børn: 6. slægtled, nr. 84–87.
38. *Pouline Cathrine Rosted*, f. 10/1 1862 i Hillerød, † 28/10 1872 i Gentofte.
39. *Johanne Caroline Rosted*, f. 2/8 1864 i Hillerød, † 19/3 1959 i Kbhvn., Kildevæld s., begr. Gentofte. Gift 15/11 1887 i Gentofte med *Charles Michael Essemann* (søn af købmand *Frederik Christian E.* og *Oline Bering*), f. 17/7 1860 i Viborg, Sønder s., † 20/5 1928 i Kbhvn., Østervold s., begr. Gentofte. Ansat i papirbranchen 1901, ved vielsen urtekræmmer, senere grosserer og cykelhandler. 6 børn.
40. *Edvard Rasmus Rosted*, f. 7/1 1867 i Kbhvn., Garnisons s., † 22/7 1948 i Jægersborg. Urnen nedsat Gentofte kgd. Overtog faderens sadelmagerforretning, der under ham gik stærkt tilbage. 1924 efter den ny hærordning ophørte han som eskadronsadelmager, da han ellers skulle have været til Næstved. Privat virksomhed. Fik pension og fribolig på Jægersborg kaserne. Ugift.

II

Maskinarbejder William Henrich Rosteds 6 børn (se nr. 9).

41. *Carl Olof Rosted*, f. 9/3 1856 i Kbhvn., Vor Frelsers s., † 29/10 1947 i Nyborg. Værkfører ved DSB i København, fra 1894 i Nyborg, værkfører 1901. DM. Gift. 29/10 1881 i Sundby med *Ellen Nielsen* (datter af skibstømrer, senere politibetjent *Jens N.* og *Kirsten Hansen*), f. 22/11 1858 i Tårnby, † 18/5 1924 i Nyborg. Børn: 6. slægtled, nr. 88–94.

42. *Rudolph William Rosted*, f. 16/10 1860 i Kbhvn., Vor Frelsers s., † 26/10 1862 smst.
43. *Olga Rudolphine Rosted*, f. 30/4 1863 i Kbhvn., Vor Frelsers s., † 24/4 1947 i Kbhvn., Aldersro s., begr. Vestre kgd. Gift 19/7 1891 i Frederiksberg k. med *Johan Christian Nicolai Bentzen* (søn af smed *Johannes Thomas B.* og *Ellen Johansdatter*), f. 6/3 1858 i Kbhvn., Vor Frelsers s., † 8/5 1908 i Halskov, Tårnborghosp., begr. Vestre kgd. Lokomotivfører. Ingen børn.
44. *Edvard Valdemar Rosted*, f. 30/9 1865 i Kbhvn., Vor Frelsers s., † 4/5 1940 på Frederiksberg, Godthåb s. Urnen nedsat på Tåstrup Nykirke kgd. Ansat på DSB's snedkerværksted i København. Gift 26/4 1890 i Sundby med *Emma Charlotte Hansen* (datter af arb.mand *Hans Jensen* og *Charlotte Jensen*), f. 10/1 1865 i Tårnby, † 4/4 1940 i Tåstrup Nykirke s. Børn: 6. slægtled, nr. 95–96.
45. *Hilda Viljamine Rosted*, f. 9/1 1868 i Kbhvn., Vor Frelsers s., † 17/10 1924 på Marinehosp., begr. Holmens kgd. Gift 1/11 1890 i Holmens k. med *Niels Eduard Sørensen*, (søn af værtshusholder *Søren Olsen* og *Maren Jørgensen*), f. 10/8 1863 på Frederiksberg, † 10/10 1935 på Bispebjerg hosp., begr. Holmens kgd. Underkanoner, senere overkanoner ved marinen. 2 døtre.
46. *Cleophine Caroline Rosted*, f. 29/3 1871 i Kbhvn., Vor Frelsers s., † 16/10 1920 i Kbhvn., Holmens s. Gift 4/7 1896 i Holmens k. med *Albert Julius Olsen* (søn af smed *Lorentz Christian O.* og *Alvilda Mathilde Adelaide Adrian*), f. 20/12 1868 i Kbhvn., Holmens s., † 9/4 1948 i Kbhvn., Rosenvængets s. Tømrer på Holmen, senere bådebygger i Søetaten. 1 søn.

III

Sadelmager Rudolph Frederik Rosteds 3 børn af 2. ægteskab (se nr. 11).

47. *Vilhelm Wever Rosted*, f. 26/3 1868 i Kbhvn., Garnisons s., † 11/5 1935 i Kbhvn., Jakobs s. Sadelmager ved gardehusarregimentet. Gift 1° 10/7 1897 i Garnisons k. med *Ane Marie Olsen* (datter af arb.mand, senere sølvpolerer *Hans O.* og *Ane Marie Jensen*), f. 1/8 1866 i Helsingør. Olai s. † 23/1 1952 i De gamles By i Kbhvn., begr. Bispebjerg. Ægteskabet opløst. Ingen børn¹³. Gift 2° 12/8 1916 i Garnisons k. med *Hilma Viktoria Alvilda Sjøstrøm* (datter af arb.mand *Carl August S.* og *Kjersti Hakonsdotter*), f. 3/10 1891 i Kbhvn., Holmens s., † 27/6 1977 i Kbhvn., Jakobs s. Ingen børn (en adoptivdatter).
48. *Mathilde Julie Emma Rosted*, f. 18/3 1869 i Kbhvn., Garnisons s., † 25/8 1869 smst.
49. *Mathilde Rosted*, f. 26/7 1872 i Kbhvn., Garnisons s., † 2/6 1951 i Holte, Søllerød s. Gift 25/7 1903 i Garnisons k. med *Johannes Rasmussen* (søn af

hofskrædermester, overkrigskommissær *Hans R.* og *Ida Lovise Trane*), f. 23/6 1869 i Kbhvn., Holmens s., † 23/6 1937 i Holte, Søllerød s., cand. phil., arkivfuldmægtig i Østifternes Kreditforening. Ingen børn (en adoptivdatter).

IV

Maskinarbejder Edvard Henrik Rosteds 4 børn af 2. ægteskab (se nr. 12).

50. *Henry Jens Ludvig Rosted*, f. 12/4 1875 i Kbhvn., Vor Frelsers s., † 15/6 1931 i Valby, Jesus s. Lokomotivfører ved DSB med bopæl i Nyborg. Gift 27/12 1904 i Brønderslev med *Christine Marie Pedersen* (datter af snedker *Steffen Peter P.* og *Inger Marie Sofie Landberg*), f. 10/3 1880 i Brønderslev, † 19/8 1968 i De gamles By i København, begr. Bispebjerg. Ingen børn (en adoptivdatter¹⁴).
51. *Anna Cathrine Marie Rosted*, f. 8/3 1878 i Sundby, † 20/1 1956 i Kbhvn., Christians s., begr. Vestre kgd. Gift 22/7 1904 på Københavns rådhus med *Frederik Andreas Christensen* (søn af arb.mand *Ole C.* og *Kirsten Christoffersen*), f. 28/11 1876 i Kbhvn., Vor Frelsers s., † 21/5 1923 i Kbhvn., Vor Frelsers s., begr. Vestre kgd. Maskinarbejder, senere maskinmester. 2 børn.
52. *Villiam Christian Rosted*, f. 23/9 1880 i Sundby, † 7/10 1958 i Kbhvn., Vor Frelsers s. Skibstømrer. Gift 15/6 1906 på Københavns rådhus med *Kristine Rasmusine Johanne Schnor* (datter af styrmand *Claus Henrik S.* og *Petra Marie Petersen*), f. 20/5 1879 i Rudkøbing, † 10/9 1947 i Kbhvn., Simon Peters s. Børn: 6. slægtled, nr. 97–99.
53. *Jenny Edvardine Rosted*, f. 11/5 1882 i Sundby, † 5/1 1979 i Kbhvn., Husum. Ugift fodlæge.

V

Skomager Jørgen Frederik Rosteds 5 børn (se nr. 16).

54. *Dagmar Agnes Marie Christiane Rosted*, f. 27/11 1859 i Kbhvn., Helligånds s., † 14/5 1938 i Kbhvn., Blågårds s. Ugift.
55. *Christian Frederik Rosted*, f. 20/10 1862 i Kbhvn., Helligånds s., † 14/11 1929 i Kbhvn., Fredens s. Malermester i København. Gift 15/1 1900 i Kbhvn., Johannes k. med *Emma Ottilia Johanne Kruse* (datter af skomagermester *Hans Vilhelm K.* og *Marie Nicoline Georgine Schiernoff*), f. 4/8 1854 i Kbhvn., Helligånds s., † 12/4 1945 i Kbhvn., Johannes s. Hun gift 1° 14/10 1881 i Helligånds k. med paraplyfabrikant *Alfred Victor Morange* (søn af paraplymager *Jean M.* og *Isaure Verdiers*), f. 3/3 1849 i Kbhvn., Holmens s., † 1/6 1882 smst. Børn: 6. slægtled, nr. 100–101.
56. *Olga Albertine Jørgine Rosted*, f. 16/11 1865 i Kbhvn., Helligånds s., † 13/6 1869 i i Kbhvn., Trinitatis s.
57. *Georg William Rosted*, f. 5/8 1867 i Kbhvn., Helligånds s., † 21/8 1907 i

- Kbhvn., Stefans s. Sadelmager og tapetserer i København. Gift 31/5 1896 i St. Johannes k. med *Olga Marie Christiansen* (datter af arb.mand *Hans Rasmus C.* og *Karen Marie Olsen*), f. 5/5 1871 i Kbhvn., Johannes s., † 14/8 1931 smst. Børn: 6. slægtled, nr. 102–104.
58. *Amanda Olga Vilhelmine Rosted*, f. 6/4 1872 i Kbhvn., Helligånds s., formentlig død mellem 1885 og 1890¹⁵.

VI

Glarmester William Georg Rosteds 11 børn (se nr. 17).

59. *Alma Christiane Rosted*, f. 3/4 1867 i Kalundborg, † 9/12 1943 smst. Ugift¹⁶.
60. *Anna Christina Rosted*, f. 30/4 1868 i Kalundborg, † 5/9 1924 smst. Gift 19/10 1909 i Kalundborg med *Johannes Julius Pedersen* (søn af kok *Peder P.* og *Johanne Julie Vibye*), f. 26/4 1867 i Kbhvn., Trinitatis s., † 12/11 1948 i Kbhvn., Simeons s. Barber i Nyborg, senere i Jyderup. Han gift 2° senest 1939 med *Agnes Hansine Petrine Jacobsen* (datter af maler *Næsser Jacob J.* og *Stine Marie Hansen*), f. 10/1 1877 i Kbhvn., Johannes s., † 8/8 1962 Kbhvn., De gamles by. Ingen børn.
61. *Marie Sophie Rosted*, f. 29/9 1869 i Kalundborg, † 4/3 1938 i Holsted. Gift 7/8 1890 i Kalundborg med *Frederik Octavius Weirup* (søn af gartner *Hans Christian W.* og *Mette Marie Mathiassen*), f. 27/1 1865 i Kolding, † 7/2 1941 i Holsted. Forretningsfører 1888, fotograf i Kalundborg 1890, i Viborg 1893 og i Holsted fra 1906. 1 søn.
62. *Wilhelmine Frederikke Rosted*, f. 13/1 1871 i Kalundborg, † 29/9 1875 smst.
63. *Frederik Rosted*, f. 21/4 1872 i Kalundborg, † 11/9 1874 smst.
64. *Villiam Georg Rosted*, f. 30/5 1874 i Kalundborg, † 5/6 1874 smst.
65. *Frederik Villiam Rosted*, f. 16/5 1875 i Kalundborg, † 18/5 1875 smst.
66. dødfødt 11/10 1876 i Kalundborg.
67. *Frederich Villiam Rosted*, f. 29/10 1878 i Kalundborg, † 4/11 1878 smst.
68. *Frederik William Rosted*, f. 18/7 1881 i Kalundborg. Rejste 1902 til Amerika. (Jfr. skiftet efter faderen. Holbæk amts executorboer 1915, nr. 100). Videre skæbne ukendt.
69. *Inger Vilhelmine Frederikke Rosted*, f. 12/11 1882 i Kalundborg, † 4/11 1956 i Valby, Jesus s., begr. Vestre kgd. Gift 3/7 1904 i Kalundborg med *Henrik Ewald Henriksson* (kaldet Henriksen) (søn af skomagermester *Niels H.* og *Amelia Christine Österberg*), f. 9/10 1877 i Ronneby i Lunds län i Sverige, † 24/3 1953 i Valby, Jesus s., begr. Vestre kgd. Montør i København, senere værkfører ved Carl Allers etablisement.

VII

Sadelmager Carl Adolph Rosteds 4 børn (se nr. 18).

70. *Julie Adolphine Rosted*, f. 11/5 1869 i Kbhvn., Helligånds s., † 27/9 1948 i Kbhvn. Østervold s. Ugift.

71. *Agnes Christiane Augusta Rosted*, f. 18/3 1871 i Kbhvn., Helligånds s., † 24/10 1915 i Kbhvn., Trinitatis s. Ugift lærerinde.
72. *Camilla Nancy Vilhelmine Rosted*, f. 30/10 1875 i Kbhvn., Pauls s., † 24/4 1945 i Kbhvn., Johannes s., begr. Assistens kgd. Gift 8/5 1908 i St. Andreas k. med *Edvard Neergaard* (søn af proprietær, kreaturhandler *Peter Christian N.* og *Hansine Elisabet Hundahl*), f. 16/8 1878 i Ydby, Thy, † 27/5 1957 i Kbhvn., Østervold s., begr. Assistens kgd. Gartner, senere grosserer i København. Ingen børn.
73. *Elna Andrea Valborg Rosted*, f. 15/9 1880 i Kbhvn., Jakobs s., † 16/2 1973 i Bagsværd, begr. Assistens kgd. Gift 19/7 1906 i Trinitatis k. med *Adolph Mørk-Hansen* (søn af gårdmand, senere købmand *Jørgen M.-H.* og *Vilhelmine Marie Petersen*), f. 9/6 1875 i Horshult, Virestad förs., Kronobergs län i Sverige, † 29/3 1908 i Randers, Morten s., begr. Assistens kgd. Medhj. examen 1894, cand.pharm. 1904, provisor på Svane apoteket i Randers. Ingen børn.

VIII

Sadelmager Julius Christian Rosteds 4 børn (se nr. 29).

74. *Juliane Marie Rosted*, f. 22/10 1868 i Hørsholm, † 7/5 1958 i Kbhvn., Jakobs s., begr. Hørsholm. Gift 12/5 1905 i Hørsholm med *Eklund Viktor Olsen* (søn af gårdejer *Lars O.* og *Bolette Jørgensen*), f. 8/1 1869 i Sandbjerg, Birkerød s. † 27/7 1939 i Tibirke, begr. Hørsholm. Lagerist, klædehandler i København. Ingen børn.
75. *Anna Johanne Alvilda Rosted*, f. 22/7 1871 i Hørsholm, † 19/7 1953 i Sønderborg, begr. Hørsholm. Gift 26/4 1895 i Hørsholm med *Karl Ernst Lauterlein* (søn af direktør i Cernitschau *Karl August L.* og *Augusta Mathilde Reinhardt*), f. 5/12 1869 i Zeitz i Sachsen, † 13/3 1955 i Sønderborg, begr. Hørsholm. Spindemester ved Hørsholm klædefabrik, klædefabrikant i Sønderborg. Startede Nordtysk El-værk i Sønderborg. Gårdejer i Sønderborg. 4 børn.
76. *Ernstine Josephine Rosted*, f. 16/1 1875 i Hørsholm, † 9/3 1957 i Nysted. Gift 11/9 1900 i Hørsholm med *Christian Asman Marcus Krag* (søn af købmand *Kristian K.* og *Marie Govertz*), f. 25/9 1870 i Saxebo, † 20/9 1950 i Nysted. Købmand i Hørsholm, fra 1910 isenkræmmer i Nysted. 1 søn.
77. *Johannes Peter Møller Rosted*, f. 5/5 1878 i Hørsholm, † 25/9 1929 på Frederiksberg, Markus s., begr. Hørsholm. Læderhandler i København. Gift 20/3 1913 i Vejle, Nicolai k., med *Hulda Jensen* (datter af arb.mand *Niels J.* og *Severine Louise Ørum*), f. 7/6 1886 i Kolding, † 21/2 1959 på Frederiksberg. Lukas s., begr. Hørsholm. Børn: 6. slægtled, nr. 105–106.

Sjette slægtled

I

- Sadelmager Hans Carl Rosteds 6 børn af 1. ægteskab (se nr. 36)
78. *Guðrun Rosted*, f. 26/4 1889 i Jægersborg, døbt i Gentofte. Gift 26/4 1917 i Lyngby med *Ove Emil Jes Dela Jensen* (søn af murersvend, senere forvalter *Carl Christian J.* og *Anne Mathilde Cathrine Dela*), f. 8/12 1889 i Roskilde domsogn, † 6/5 1960 på Rigshosp., begr. Hellerup. Repræsentant, ansat i Nordisk Fjer, senere forlagsboghandler hos Rosenkilde og Bagger, salgschef. Iflg. kgl. bevilling af 11/10 1958 navneforandring til Dela. 5 børn.
79. *Ellen Rosted*, f. 27/7 1890 i Lyngby, † 18/3 1971 smst. Ugift.
80. *Hans Carl Rosted*, f. 29/8 1891 i Lyngby, † 11/10 1968 i Hørsholm. Examen fra Jonstrup seminarium 1913, lærer i Hørsholm 1914, viceskoleinspektør 1931. Medlem af Hørsholm sogneråd. Lokalhistorisk forfatter (se: Danske historikere: 1966). Gift 11/10 1920 i Birkerød med *Kamilla Johanne Katrine Jensen* (datter af arbejder ved Usserød værk, senere dugmager *Niels Peter J.* og *Jensine Jensen*), f. 13/11 1893 i Usserød, Hørsholm sogn, † 24/8 1978 i Hørsholm. 1 datter¹⁷.
81. *Johanne Margrethe Rosted*, f. 1/6 1893 i Lyngby, † 20/12 1893 smst.
82. *Povl Rosted*, f. 27/11 1899 i Lyngby. Telegrafassistent i Store Nordiske. Gift 2/3 1935 i Kulangiu, Amoy i Kina med *Katherine Zasiavsky*, f. 8/8 1911 i Krim i Rusland. 2 døtre¹⁸.
83. Dødfødt dreng 2/3 1903 i Lyngby.

II

- Fabrikant Rudolph Christian Rosteds 4 børn (se nr. 37).
84. *Inger Charlotte Margit Rosted*, f. 14/5 1886 i Kbhvn., Matthæus s., † 6/3 1952 på Frederiksberg, Godthåb s. Ugift.
85. *Carla Theresia Rosted*, f. 15/9 1888 i Sao Paolo, † 8/8 1967 på Frederiksberg. Gift 30/4 1910 Frederiksberg k. med *Sigurd Hjalmar Helge Larsen* (søn af sadelmager *Søren L.* og *Alvilda Cathinka Christiansen*), f. 30/10 1882 i Kbhvn., Johannes s., † 6/1 1939 på Frederiksberg, Markus s. Kemigraf. 2 døtre.
86. *Francisko Paolo Ramos Rosted*, f. 12/3 1891 i Sao Paolo, † 6/3 1969 på Bispebjerg hosp. Bisat fra Holmens k. til Vestre kgd. Søofficer 1912, kommando over inspektionsskibene under Færøerne, Island og Grønland, orlogskaptajn 1931, kommandørkaptajn i reserven 1939. Under den spanske borgerkrig var han chef for den internationale søkontrol i de spanske farvande. Efter sin afsked en periode leder af statens ismeldingstjeneste. Gift 10/3 1923 i Holmens k. med *Severine Emilie Aagesen* (datter af købmand *Harald Aa.* og *Emma Møller*), f. 16/9 1890 i Helsingør, Mariæ s., † 6/6 1955 i Kbhvn., Holmens s. Begr. Vestre kgd. 2 sønner¹⁹.

87. *Silvia Isodora Rosted*, f. 20/3 1893 i Sao Paolo, † 28/12 1964 i Kbhvn., Højdevang s., begr. Søllerød. Gift 20/8 1920 i Søllerød med *Peter Olaf Julius Malling* (søn af godsejer *Hans Peter Neergaard Terpager M.* og *Camilla Cæcilie Fernanda Wiberg*), f. 18/3 1879 på Steensbygård, Kallehave s., † 24/6 1949 på Roskilde amtssygehus, begr. Søllerød. Justitsråd, ejer af Ørslevkloster fra 1913–18. 3 børn.

III

Værkmester Carl Olof Rosteds 7 børn (se nr. 41).

88. *Kirstine Karoline Ingeborg Rosted*, f. 3/3 1883 på Frederiksberg, † 7/4 1973 i Helsingør, begr. Nyborg. Gift 15/1 1910 i Nyborg med *Johannes Enevoldsen* (søn af skrædermester *Rasmus E.* og *Johanne Christensen*), f. 22/3 1880 i Nyborg, † 25/8 1979 i Espergærde. Skibsmaskinmester i DSB. 2 børn.
89. *Emmy Oloffine Rosted*, f. 22/1 1885 på Frederiksberg, † 28/12 1978 i Odense, Sct. Hans s. Gift 15/8 1913 i Nyborg med *Magnus Emanuel Johan Poulsen*²⁰ (søn af nålemager *Andreas P.* og *Gjertrudgine Caroline Sørensen*), f. 25/10 1886 i Odense, Vor Frue s., † 29/6 1954 på Odense amts sygehus. Fuldmægtig på Odense glasværk, senere grosserer i glasvarer. 3 børn.
90. *Jens William Rosted*, f. 16/5 1886 på Frederiksberg, † 23/8 1963 i Helsingør, bisat Holmens kgd. Overmester ved Orlogsværftet, ingeniør, materialeinspektør. Gift 3/12 1909 i Holmens k. med *Ellen Johanne Marie Poulsen* (datter af fyrbøder *Jens Johan Andreas Emanuel P.* og *Petrine Augusta Jensen*), f. 10/9 1886 i Nyborg, † 29/10 1958 i Nærum, begr. Holmens kgd. 3 døtre²¹.
91. *Edvard Olof Rosted*, f. 7/5 1888 Frederiksberg, † 13/7 1959 i Kbhvn., Timoteus s. Maskinarbejder i DSB, maskinistexamen, maskinmester i Store Nordiske i Shanghaj, fabrikmester i Århus Oliefabrik, værkmester i København fra 1929. Gift 4/5 1918 i Brabrand med *Emmy Christine Thomsen* (datter af kunstdrejer *Anders Pedersen T.* og *Ane Jensine Rolandsen*), f. 12/2 1891 i Thisted, † 8/7 1966 i Kbhvn., Hyltebjerg s. 1 søn²².
92. *Einar Frithiof Rosted*, f. 16/3 1890 Frederiksberg. Bøsemager, kaptajn. Gift 9/12 1911 i Stefans k. med *Eleonora Sofie Marie Johanne Andersson* (datter af skomager *Bengt A.* og *Jenny Marie Andersdotter*), f. 30/4 1890 i Kbhvn., Johannes s. 3 børn²³.
93. *Knud Viggo Rosted*, f. 27/4 1892 Frederiksberg, † 30/12 1969 i Nyborg. Værkmester. Gift 28/5 1922 i Odense, Knuds k., med *Ella Isodora Rasmussen* (datter af arb.mand *Carl R.* og *Ida Eufrosine Mørk*), f. 16/9 1892 i Nyborg, † 30/10 1971 i Aunslev, begr. Nyborg. Ingen børn.
94. *Kaj Rosted*, f. 21/5 1898 i Nyborg, † 6/2 1960 på Bekkelagshøgda i Oslo, begr. Nordstrand kgd. Uddannet i manufakturbranchen, rejste til Norge 1917, specialiserede sig som vinduesdekoratør. Medlem af Dansk samfund i Oslo, formand 1952. R. af D. 1959. Gift 30/5 1925 i Sagene k. i Oslo

med *Hanna Ingeborg Mathisen* (datter af tømmermann *Hans M.* og *Petra Hanna Gundersen*), f. 13/10 1903 i Oslo, Kampen s. 2 børn²⁴ (tvillinger).

IV

Snedker *Edvard Valdemar Rosteds* 2 sønner (se nr. 44).

95. *Frithjof Jørgen Frederik Rosted*, f. 2/5 1891 i Sundby, † 7/2 1940 på Rigshosp. Fuldmægtig i Danske Grundejeres Assurance. Gift 5/6 1917 i St. Jakobs k. med *Emmy Christine Madsen* (datter af arb.mand *Markus M.* og *Maren Christine Marie Larsen*), f. 22/1 1893 i Kbhvn., Matthæus s. † 31/10 1980 på Frederiksberg. 2 børn²⁵.
96. *Albert Christian Edvard Oluf Rosted*, f. 6/3 1894 i Sundby, † 28/2 1967 i Roskilde, Sdr. s. Urnen nedsat Tåstrup kgd. Maskinarbejder ved DSB. Gift 5/5 1917 Maribo domk. med *Julie Kristine Vilhelmine Bredo* (datter af slagter, senere forretningsfører *Frederik Christian Emil B.* og *Hansine Johanne Saunte*), f. 14/10 1891 i Hunseby, † 27/1 1962 i Tåstrup. 1 datter²⁶.

V

Skibstømrer *Villiam Christian Rosteds* 3 børn (se nr. 52).

97. *Edvard Henry Rosted*, f. 6/10 1906 i Sundby. Værkfører. Gift 28/6 1936 i Timoteus k. med *Inger Damgaard Nielsen* (datter af lærer *Niels N.* og *Ellen Damgaard*), f. 9/8 1911 i Lyngø, Sorø. 3 sønner²⁷.
98. *Gerda Rosted*, f. 16/9 1903 i Kbhvn., Vor Frelses s., † 2/10 1956 i Kbhvn., Simon Peters s., begr. Vor Frelses kgd. Ugift kontorist.
99. *Knud Rosted*, f. 13/10 1915 i Kbhvn., Vor Frelses sogn, † marts 1940. Maskinassistent på DFDS's M/S *Argentina*, der forsvandt sporløst på rejse fra Danmark til Sydamerika. Sidste kontakt med skibet (radioforbindelse med et andet af selskabets skibe) 17/3 1940. Ugift.

VI

Malermester *Christian Frederik Rosteds* 2 sønner (se nr. 55).

100. *Aage Kristian Otto Kruse Rosted*²⁸, f. 10/5 1888 i Kbhvn., Johannes s., † 26/10 1918 i Kbhvn., Kingo s., begr. Assistens kgd. Ugift malersvend.
101. *Poul Viggo Kruse Rosted*²⁸, f. 20/4 1893 i Kbhvn., Johannes s., † 15/4 1974 i Kbh., De gamles by. Kontorist, indehaver af et akkumulatorværksted siden 1931. Gift 1/12 1917 i Vor Frue k. med *Lilli Margrethe Sophie Arnt* (datter af maler *Sofus Peter Marius A.* og *Emilie Helene Vilhelmine Conradsen*), f. 7/1 1892 i Kbhvn., Johannes s. Ingen børn.

VII

Sadelmager *Georg William Rosteds* 3 børn (se nr. 57).

102. *Edith Marie Rosted*, f. 20/5 1893 på Den kgl. Fødselsstiftelse, † 18/2 1914 i Kbhvn., Johannes s., begr. Bispebjerg. Ugift.

103. *Villiam Hans Jørgen Rosted*, f. 6/5 1900 i Kbhvn., Stefans s., † 27/6 1954 på Nørre hosp., begr. Bispebjerg. Ugift fodermester.
104. *Knud Kristian Rosted*, f. 16/1 1906 i Kbhvn., Stefans s., † 27/11 1973 i Kbhvn., Bellahøj s., Ingeniør. Gift 1/5 1942 Luther k. med *Lilli Margrethe Nielsen* (datter af typograf, senere bogtrykker *Carlus Frederik N.* og *Clara Laura Hansine Hansen*), f. 2/10 1914 i Rudkøbing. 1 søn²⁹.

VIII

Læderhandler Johannes Peter Møller Rosteds 2 sønner (se nr. 77).

105. *Hans Elsner Rosted*, (søn af ugift *Elise Nielsine Christine Elsner Arvesen*) f. 25/9 1908 på Den kgl. Fødselsstiftelse. Grosserer på Frederiksberg. Gift 4/10 1936 i Kbhvn., Johannes k. med *Inger Bailum* (datter af fabrikant *Anders Julius Christensen B.* og *Inger Pouline Larsen*), f. 2/9 1913 i Kbhvn., Johannes s. 2 døtre³⁰.
106. *Børge Greisen Rosted*, f. 13/6 1911 i Valsøllille³¹, † 22/2 1972 i Gladsaxe. Slagtermester. Gift 15/1 1935 i Roskilde. Jørgensbjerg k. med *Rita Elise Hansen* (datter af arb.mand *Hans Peder H.* og *Bertha Marie Pedersen*), f. 30/4 1915 Jørgensbjerg s. 1 søn³². Hun gift 2° 20/8 1959 Kbhvn., (borg. viet) tjener *Alfred Nielsen Lund*, f. 22/11 1915 i Horsens.

NOTER

1. En anden Rosted-slægt er behandlet af mig i nærværende tidskrift 1973, s. 43 flg. med tilføjelser 1975, s. 79.
2. Den eneste Hans søn af en Povel, der døbes i Sørbymagle 29/4 1740 som søn af kirkevæрге Povel Hansen, dør 3 uger gl.
3. Lokalhistorikeren, viceskoleinspektør Hans Carl Rosted (nr. 80) havde påbegyndt en indsamling af oplysninger til brug for en stamtavle over sin slægt. Hans enke stillede disse notater til min rådighed og herfra stammer denne oplysning og enkelte lignende, som en udenforstående ikke selv havde kunnet fremskaffe og som ikke lader sig verificere.
4. Ved konfirmationen 2/10 1831 bor han hos sin plejefar, skrædder i Horsens *Jens Dragstrup*.
5. I 1850 bor hun og børnene (men ikke manden) hos hendes forældre.
6. Det er ikke lykkedes, at finde hverken hendes dåb eller begravelse i København. Hun anføres 23 år ved 1. vielse og 32½ år ved 2. vielse. Hun overlevede sin 2. mand iflg. Hvidebog.
7. Bror til Frederik Chr. Rosteds 2. hustru, se nr. 4.
8. Vilhelmine Frederikke Louise Christensen havde en førægteskabelig datter: *Vilhelmine Marie Christensen*, f. 9/3 1870 på Den kgl. Fødselsstiftelse, † 3/8 1935 Kbh., Rosenvængets s. Gift 3/3 1896 i Kbh., Andreas s., med guldsmed og koncertsanger *Carl August Waldemar Stitz* (søn af guldsmed *Friedrich Adolph S.* og *Mathilde Eleonore Constantia Voigt*), f. 14/12 1866 Kbh., Petri, † 13/4 1944 Kbh., De gamles by. Når der gøres udførlig rede for dette ægtepar, der havde 5 børn, skyldes det, at Vilhelmine Marie flere steder fejlagtigt anføres Rosted,

- medens hun ved vielsen korrekt anføres med navnet Christensen og som steddatter af Edvard Henrik Rosted.
9. Iflg. skiftet død i Ll. Larsbjørnstræde. Dødsfaldet er ikke indført i sognets kb. og heller ikke i begravelsesvæsenet.
 10. Iflg. oplysninger ved folketællingerne. Hendes dåb er forgæves eftersøgt i Eskilstuna klostres og Fors' församlingers fødselsprotokoller. Iflg. skiftet efter hende overlevede hendes forældre hende.
 11. Iflg. kb. blev han fundet hængt i Sorgenfri skov.
 12. Iflg. anmeldelse til Hvidebog døde han Møntergade 133. Dødsfaldet er ikke indført i sognets kb.
 13. Hun havde en før-ægteskabelig søn: *Reinhardt Henry Olsen*, f. 14/12 1890 på Den kgl. Fødselsstiftelse.
 14. *Karen Margrethe Rosted* gift *Macko*.
 15. Ved folketællingen 1885 er hun hos forældrene, men ikke i 1890. Hun nævnes ikke i skifterne efter forældrene i 1906 og 1908.
 16. Hun havde udenfor ægteskab med grosserer *Hans Poulsen* en datter: *Tove Sofie Poulsen*, f. 29/11 1902 Kbh., Hellig Kors., † 11/11 1961 i Kalundborg. Gift med maler *Oscar Edmund Jensen*.
 17. Grete R., f. 1921. Gift med Werner Sørensen.
 18. Elizabeth R., f. 1935. Gift Knopf (USA) og Anna Margrethe R., f. 1936. Gift Michel (USA).
 19. Skibsreder Aage Ramos R. (1923–75) og fuldmægtig Christian R. f. 1934.
 20. Ved dåben fejlagtigt anført Paulsen. Rettet til Poulsen i henhold til kirkeministeriets resolution af 23/7 1952.
 21. Else Johanne R., f. 1910. Gift Vind, Erna R., f. 1914. Tandlæge i Sorø. Gift Neergaard og Bente R., f. 1926. Gift Madelaire.
 22. Civilingeniør, laboratorieforsøger Carl Olof R., f. 1920.
 23. Instrumentmager Poul Ejner R. (1912–63), Grete Eleonora R., født 1918, gift Kitter og major Jørgen Frithiof R., f. 1923.
 24. Overingeniør Bjarne R. i Oslo, f. 1926 og Bjørg R. i Norge, f. 1926.
 25. Eva R., f. 1919 og Jørgen R., f. 1922 (USA).
 26. Else Rosted gift med arkitekt Johannes Petersen, hvis 3 børn: Lise, f. 1944, cand. polit. Jørgen, f. 1945 og salgsassistent Sven, f. 1951, alle kalder sig Rosted.
 27. Fotograf Finn R., f. 1938, adjunkt, cand. scient. Knud R., f. 1943 og lærer Steen R., f. 1947.
 28. Han og broderen blev legitimerede af faderen iflg. kgl. bevilling af 6/8 1895.
 29. Læge Palle R., f. 1943.
 30. Hanne Vibeke R., f. 1939 og Inge Merete R., f. 1944.
 31. Moderen var Johannes Peter Møller Rosteds senere hustru.
 32. Bademester Per Emil R.

Finn H. Blædel, ekspeditionssekr., Duevej 10, 2000 Kbh. F. Har bl.a. udg. »Kaj Munk. En bibliografi«. Kbh. 1945, »Slægten Blædel« Kbh. 1954, »Den dansk-norske slægt Hallager« Kbh. 1953, »Tilføjelser og rettelser til Danske Prokuratorer« Kbh. 1977, »Tilføjelser og rettelser til Danske Sagførere« Viborg 1979, »Slægten Hallager fra Sydvestsjælland« Persh. T. 1952, »Om P. A. Schmidt og hustru, født Rauer« Persh. T. 1959, »Den dansk-norske slægt Rosted« Persh. T. 1973, »D. G. Monrad og hans 32 aner« Persh. T. 1974, »Matthias Kolthoff's agnatiske descendens i Danmark« Persh. T. 1975, »To slægter Find« Persh. T. 1976.

Nyt fra Norden

Norsk Slekstshistorisk Forening har skiftet formand, idet dets formand siden 1968, rektor C. S. Schildbred trådte tilbage på foreningens generalforsamling den 7. maj 1980. Rektor Schildbred er en god bekendt af Danmark og blev ved vort Samfunds 100-års jubilæum i 1979 udnævnt til æresmedlem af Samfundet for dansk genealogi og Personalhistorie, og ved kongressen i sommeren 1980 i København deltog rektor Schildbred med et inspireret indlæg, hvor han bl.a. kom ind på betydningen af slægtsforbindelserne landene imellem. C. S. Schildbred er et af de få tilbageværende medlemmer, der var med til det stiftende møde i Norsk Slekstshistorisk Forening i 1926. Han blev medlem af foreningens bestyrelse i 1952 og viceformand 1957. Blandt hans litterære produktion vil sikkert især de to lærebøger »Kjenn din slekt« fra 1974 og »Slekt og miljø« fra 1976 være danske læsere bekendt. Rektor Schildbred fortsætter i styrelsen som æresstyremedlem og som ny formand valgtes Per Seland.

Med de mange slægtsforbindelser mellem Danmark og Norge vil der altid være stof af interesse for danske personalhistorikere at finde i Norsk Slekstshistorisk Tidsskrift, ligesom de administrative forbindelser bevirker, at stof af fælles interesse vil være at finde her. I sidstudkomne hæfte (Bind XXVII hft. IV) er der således især grund til at pege på stadsarkivar Lajos Juhasz' artikel: *Kallsbøkene i Danmark og Norge* (s. 257-65).

Fra Sverige skal opmærksomheden især henledes på to relativt nye organisationer, som begge udgiver deres eget tidsskrift. Det drejer sig om foreningen »Genealogisk Ungdom« i Göteborg og en kreds, der har organiseret sig med det formål at undersøge, hvorledes slægtsforskerne bedst kan udnytte datamaskinerne. Sidstnævnte vil blive fyldigere omtalt i et kommende hæfte i forbindelse med de undersøgelser, som overlæge Kai Albertsen i Århus for øjeblikket foretager for Samfundet med henblik på netop dette spørgsmål. Men tilbage til Genealogisk Ungdom, som Samfundet har indledt samarbejde med, således at de får Personalhistorisk Tidsskrift tilsendt mod at Genealogisk Ungdoms Tidsskrift tilgår os.

Udsendelsen af Genealogisk Ungdoms Tidsskrift påbegyndtes i 1977, og det er således 5. årgang, der nu indledes. Hæfterne er i A4 format og dupliserede. De redigeres af Håkan Skogsjö, og foreningens postadresse er Tellgrensgatan 2, S. 414 60 Göteborg, Sverige. Hvert hæfte omfatter omkring 24 sider og indholdet er af høj kvalitet. Da det i udpræget grad er af pædagogisk tilsnit kan det med udbytte læses af danskere, der søger oplysning om, hvorledes slægtshistoriske undersøgelser skal gribes an i Sverige. Blandt artiklerne fra årgang 1980 kan nævnes: Den svenske slægtsforsknings udvikling i 1970'erne, Svensk genealogi i 1980'erne tanker, formodninger og ønsker, Nogle slægtsforskere præsenterer sig, Personregistre til kirkebøger, Noget om svensk kirkebogsføring før 1946, Genealogien som videnskab og Skellefteå museum og slægtsforskningen. Dette er kun et lille udvalg for at vise spændvidden i de mange som regel kortfattede artikler. Tidsskriftet skal hermed være anbefalet vore læsere, og måske kunne yngre danske genealoger også lade sig inspirere!

Fra Sverige skal sluttelig nævnes, at Personhistoriska Samfundet som nr. 18 i sin skriftserie har udsendt *Bertil Broomé: Släkten Broomé*, 70 s. Slægtsbogen er, som så mange svenske arbejder, opstillet efter det tabellariske system, som virker klart og overskueligt, men som yderst sjældent benyttes i Danmark.

Inden vi forlader emnet »Norden« skal det måske nævnes, at der er iværksat drøftelser mellem de tre nordiske rigsforeninger samt Københavns Slægtsforskningsforening om mulighederne for at arrangere et fælles *nordisk slægtsforskertræf* i det sydlige Sverige i foråret 1982.

H H W.

Købmændene på Lolland-Falster ved midten af 1700'årene

Af
Gregers Hansen

I denne artikel søges gjort rede for købmændenes økonomiske forhold sammenholdt med den øvrige befolknings, for købmandsstandens rekruttering – købmændenes og deres hustruers afstamning og fødested samt for slægts- og svogerskabsforbindelser mellem købmændene.

Grundlaget for undersøgelsen er de i Rigsarkivet beroende lister over pålignede ekstraskatter i landsdelens købstæder i medfør af forordning af 20. august 1743¹. Disse lister har det fortrin for de fleste andre af den tids skattelister, at de for alle skatteyderne giver oplysning om erhverv, vel fordi skatterne i al fald formelt lignedes af en for hele området fælles kommission på basis af mandtal, affattet af magistrat eller byfoged. De skattepligtige var opfordret til at aflevere selvangivelser. Af nævnte lister er udtaget alle, som drev handel, af hvad art den end måtte være.

Det drejer sig for de 7 købstæder tilsammen om 95 personer. Det er i og for sig misvisende at lade begrebet købmand omfatte alle disse 95. Adskillige af dem kan ikke betragtes som købmænd. Det viser betegnelser i skattelisterne som »småkram«, »avling og liden handling«, »skipper og handler lidet«. Anvendelsen af betegnelsen købmand var iøvrigt ikke den samme i alle byerne², og en nøje afgrænsning af den tids købmandsbegreb lader sig derfor næppe foretage, hvilket vel i nogen grad berettiger til i denne artikel at definere købmand som en person, der drev handel. Man kunne kalde alle de 95 for handlende, men denne betegnelse forekommer for moderne.

Der fandtes i de 7 købstæder ialt 967 skatteydere, som fordelte sig således efter erhverv og skattens størrelse:

	Købmænd	Andre	I alt
Skat mindst 50 rdl.	17	19	36
Skat 49–30 rdl.	17	14	31
Skat 29–10 rdl.	40	53	93
Skat under 10 rdl.	21	786	807
Tilsammen	95	872	967

Efter Konfessionens mandige Konges Forsending
 angikende indtil den gode Comission
 Min forordnede befalede Middel at kon-
 sulde 500 rdl - - - - - 10 rdl
 i Min konges konges huse - - - - - 1 rdl
 2 Drenge - - - - - 2 rdl
 3 piger a 1 rdl - - - - - 3 rdl
 4 piger a 1 rdl - - - - - 4 rdl
 Efter mig frej at kon: tage sine Stof
 for mig konges ige noget Kied med Kied
 kon kan med deede, Kallen mand Kied
 Konomie vel Kied, kon min gendre bykon
 ige kon: i Kied konges Kon Kied Kied og Kied
 Kon: om ige nogen nyttig kon: kon om kon
 Kiedens Kied kon om kon kon at kon kon
 Landet med. Kon Kied kon gendre om mid
 gendre Kied nyttig kon: nogen Kied
 konges konges at gendre kon med. kon
 Kiedskedenin konges konges Kied kon
 kon konges: kon med at ige kon kon
 kon kon kon kon gendre kon: kon
 kon kon - - - - - kon kon kon kon
 Kong 1743 - - - - - kong Kied
 kon
 Kon
 Kon

Købmand i Nysted Thomas Reimers »selvangivelse.« Kommissionen satte antallet af drenge til 3 og fastsatte hans personlige kopskat til 16 rdl., således at hans samlede skat blev 37 rdl. Klagen over ridefogedernes handel fremsførtes allerede i 1735 i indberetninger fra lollandske byfogeder og gentoges i 1762 i en klage til kongen fra 21 lollandske købmænd.

Hertil svarer følgende skattebeløb:

	Købmænd rdl.	Andre rdl.	I alt rdl.
Skat mindst 50 rdl.	1704	1892	3596
Skat 49–30 rdl.	595	494	1089
Skat 29–10 rdl.	710	914	1624
Skat under 10 rdl.	124	2616	2740
Tilsammen	3133	5916	9049

Det gennemsnitlige skattebeløb pr. skatteyder var:

	Købmænd rdl.	Andre rdl.	Samtlige rdl.
Skat mindst 50 rdl.	100,2	99,6	99,9
Skat 49–30 rdl.	35,0	35,3	35,1
Skat 29–10 rdl.	17,8	17,2	17,5
Skat under 10 rdl.	5,9	3,3	3,4
Samtlige	33,0	6,8	9,4

Det vil ses at størsteparten af købmændene fandtes i de tre øverste skattegrupper og de betalte gennemsnitlig samme beløb i skat som andre i disse grupper. Købmændene i den laveste gruppe var bedre stillede end de øvrige skatteydere i gruppen, idet de gennemsnitlig betalte næsten dobbelt så meget i skat som disse. Af de to første tabeller kan iøvrigt udledes, at købmændene udgjorde 10% af skatteyderne, men betalte 35% af skatterne, og at de 34 højest beskattede købmænd, 3 $\frac{1}{2}$ % af skatteyderne, betalte 25% af skatterne.

De tre øverste skattegrupper omfattede de egentlige købmænd og lidt til. Det vil være rimeligt at undersøge, hvem de var, der økonomisk var ligestillede med dem – de 86 andre skatteydere i disse tre grupper. Dette fremgår af nedenstående tabel:

	Skat mindst 50 rdl.	Skat 49–30 rdl.	Skat 29–10 rdl.	I alt
Præster	5	1	5	11
Andre i offentlig tjeneste	7 ^a	7 ^b	19 ^c	33
Apotekere	2			2
Prokurator			1	1
Andre næringsdrivende			10 ^d	10
Rentiers	1	1		2
Præsteenker		2	4	6
Andre enker	3 ^e		7 ^f	10
Umyndige	1	3	7	11
I alt	19	14	53	86

- a. 2 amtsforvaltere, borgmester, forvalter ved rytterdistr., landsdommer, overførster, provinsial-medicus.
- b. Birkedommer, kaptajn, kontrollør, postmester, 2 rektorer, vejer og måler.
- c. 3 byfogeder, 3 byskrivere, herredsfoged, kaptajn, 2 klokkere, kontrollør, mynsterskriver, organist, postmester, rådmænd, skoleholder, 3 toldere.
- d. Avlsmand, bager, feldbereder, konsumtionsforp., møller, 2 skippere, slotsmurermester, 2 værts-husholdere.
- e. Enker efter privilegeret farver, proprietær, stiftamtmand.
- f. Enker efter apoteker, bager, borgmester, løjtnant, slotsgartner, urmager, uoplyst.

De omhandlede købmænd indtog altså en særstilling blandt byernes næringsdrivende. Deres ligemænd i økonomisk henseende var så at sige alle offentligt ansatte eller folk, som levede af pension eller formue. Kun 13 af de 86 var næringsdrivende, og af dem hørte de 11 til i den laveste af de tre grupper. Derved adskiller denne gruppe sig fra de to øverste, og den følgende undersøgelse vil da i hovedsagen kun omfatte købmændene i disse to grupper – 34 personer, der kan betragtes som den egentlige købmændsstands øverste lag. I bilag 1 er meddelt biografiske oplysninger om disse 34.

Efter fødested fordelte de sig således:

Født i den by, hvori de virkede	11
født i anden købstad på Lolland-Falster	8
født andetsteds i Lolland-Falster-området	7
født i Stege	1
født i København	1
født i Nyborg	1
født i Rostock	2
fødested ukendt	3

I alt 34

Efter faders livsstilling fordelte de sig således:

Købmand (eller skipper, to erhverv, som i nogen grad gik over i hinanden)	18
Præst, degn	2
Håndværker	3
Lods	1
Forpagter	1
Bonde	2
Erhverv uoplyst	7

I alt 34

Man vil se, at over halvdelen af de 34 købmænd var købmands- eller skipper-sønner. Herudover var 4 gift med købmandsenker og 4 med købmandsdøtre, således at ialt 26 ud af de 34 købmænd var i nært familieskab med købmænd (eller skipperne). Da i al fald 26 af dem var født i Lolland-Falster-området, må mobiliteten såvel stedligt som erhvervmæssigt siges at have været begrænset. Kun 5 af købmændene vides at være født uden for Lolland-Falster, deraf to i udlandet. 5 var sønner af til- eller indvandrere: Knud Søllings fader var født på Fyn, brødrene Hincheldeys fader var indvandret fra Lybæk, Ditlev Flindts fra Rostock og Chreinhof Juniors fra Skaane. Og Johan og Thomas Reimers stamfader var fra Ditmarsken. Blandt de 61 købmænd i de to laveste skattegrupper var fremmedelementet større. Fødestedet kendes for 42. Af dem var 16 til- eller indvandrere^{2a}. De fremmede, som i mange tilfælde måtte starte på bar bund, har naturligvis ikke haft så let ved at arbejde sig op som landsdelens egne. At 21 af de 73, hvis fødested kendes, var til- eller indvandrere, har vel

været en følge af landsdelens affolkning under det foregående århundredes krige. I betragtning af den ikke helt ringe omflytning inden for Lolland-Falster er det bemærkelsesværdigt, at der kun var een tilvandrere fra Møn og ingen fra Sydsjælland.

At en købmandssøn blev købmand er ikke mærkeligt. Han var opvokset i købmandshandel. Ofte overtog han faderens virksomhed eller fik af ham økonomisk hjælp til at etablere sig. I andre tilfælde var det svigerfaderen der trådte til. I de fleste tilfælde har købmændene etableret sig nogenlunde samtidig med, at de har indgået ægteskab³, og det kan derfor være af interesse at se, hvilken livsstilling svigerfaderen i det første ægteskab har indtaget.

Billedet ser således ud:

Købmand	14
Præst	5
Tolder, arrestforvarer	2
Håndværker	2
Forpagter	1
Erhverv ukendt	10

34

9 af de 34 købmænd erhvervede virksomheden ved ægteskab med enker (og 4 af dem efterlod enker, som blev gift med købmænd).

Købmandskonerne var – ligesom købmændene – for størstedelens vedkommende født i landsdelen. De 34 købmænd havde indgået ialt 46 ægteskaber. Ægtefællerne fordelte sig således efter fødested:

Født i den by, hvori manden virkede	19
født i anden købstad på Lolland-Falster	6
født andetsteds i området	5
født på Sjælland	3
fødested ukendt	13

46

For at supplere billedet af købmandsmilieuet er det endvidere undersøgt, i hvilke erhverv købmændenes børn er havnet. Undersøgelsen omfatter 28 af de 34 købmænd, en så stor andel, at resultatet kan anses for repræsentativt⁴.

Resultatet ser således ud:

	Sønner	Svigersønner
Købmand	23	27
Apoteker	1	5
Prokurator, arkitekt		2
Fabrikant	2	
Håndværker		5
Proprietær	2	1
Forpagter	2	
Præst	7	12
Amtsforvalter		3
Tolder		4
Byfoged, byskriver, birkedommer	3	3
Regimentskvartermester, mynsterskriver	1	1
Lotterikollektør	1	
Degn, skoleholder, organist, instrumentist	3	3
Uden erhverv	1	
Ukendt erhverv	4	1
I alt	50	67

50 af de 117 børn er altså havnet i købmandsstanden og de øvrige så at sige alle i det ovenfor påviste, med købmændene økonomisk ligestillede milieu.

Som man ser, har købmændene udgjort en i nogen grad lukket og selvsupplerende stand. Indtrykket forstærkes ved en betragtning af købmændenes slægts- og svogerskabsforbindelser. Det er lykkedes i bilag 2 at samle 33 af de 34 købmænd om de gennem slægts- og svogerskab forbundne slægter Reimer, Bert og Holm. Kun købmand i Nysted Peder Flesborg tilhørte ikke denne store familiekreds. Forbindelsen mellem de 33 købmænd gik så at sige udelukkende gennem købmænd. Uden for denne kreds var kun to præster, en byfoged, en byskriver og en kobbersmed.

Det kan tilføjes at 24 af de 40 købmænd, som betalte 10–29 rdl. i skat, og 9 af de 21, som betalte under 10 rdl., hørte til samme familiekreds. Tilknytningen til kredsen aftog altså med aftagende skattetilsvær.

At praktisk taget al handel i byerne lå i hænderne på denne familiekreds må have givet den rig mulighed for at konsolidere sig økonomisk på den øvrige befolknings bekostning. Og yderligere mulighed herfor lå i det forhold, at adskillige øvrighedsfunktioner o.l. varetoges af denne samme kreds af personer: I Nakskov og Nykøbing, hvor magistrat fandtes, rekrutteredes denne for nogles vedkommende fra købmandsstanden. Og det samme gjaldt i alle byerne hver-

vene som overformynder, fattigforstander og kirkeværge⁵. Desuden var det normalt købmænd der som konsumtionsforpagtere fungerede som skatteopkrævere. Købmændenes interesser var ikke begrænset til byerne. Bønderne kunne ikke på lovlig vis handle med andre end købstædernes købmænd. Til dem skulle de sælge deres korn, og kun hos dem måtte de købe de importvarer, som de havde behov for.

Bilag 1. Købmænd, som betalte mindst 30 rdl. i skat

Købmændene er ordnet byvis og inden for hver by i rækkefølge efter skattens størrelse. Biografierne indledes med angivelse af, hvorledes den pågældende (f.s.v. ang. nr. 8 og 13 hans enke) er betegnet i skattelisten 1743 og af det pålignede skattebeløb. – Tre af personerne (nr. 1, 2 og 23) var i 1743 ophørt med købmandshandelen og levede som rentiers, men er medtaget i undersøgelsen, da deres midler hidrørte fra handel. – Man vil se, at to af købmændene i skattelisten var opført med deres militære betegnelse, enrouleret skipper.

MARIBO

1. *Knud Sølling*, lever af sine midler, skat 201 rdl., borgerskab 1735, (s. af købmand i Maribo Peder Knudsen Sølling, d. 1734), dbt. sst. 17. feb. 1704, bgr. sst. 17. dec. 1760, – g. Engestofte 22. juni 1734 m. Mette Kirstine Wichmand (d. af købmand i Nykøbing, ejer af Engestofte Bertel Wichmand, d. 1732), dbt. Nykøbing 19. juni 1716, bgr. Maribo 5. jan. 1778. – S. var fattigforstander.
2. *Johan Reimer*, lever af sine midler, skat 105 rdl., borgerskab 1701, opsagt 1740 (s. af købmand i Maribo Reimer Johansen, d. 1684), f. sst., bgr. sst. 11. jan. 1751, – g. sst. 7. nov. 1701 m. Sidsel Sørensdatter, bgr. sst. 10. juli 1751. – R. begyndte som krovært og vognmand, var i en årrække konsumtionsforpagter, postmester og prokurator.
3. *Mads Læsøe*, enrouleret skipper, skat 51 rdl., borgerskab som købmand 1742. – Antagelig f. på Femø (1735 boede han på Femø og drev kornhandel i Saksøbing. – En på Femø født skipper Lars Andersen Læsøe fik 1767 borgerskab i Maribo), bgr. Maribo 1. sep. 1757, – g. 1° m. en d. af skipper i Oreby Niels Laursen Siøe, 2° 1747/48 m. Anna Margrethe Volchartsen (d. af Henning Volchartsen), f. ca. 1725, bgr. Maribo 8. okt. 1784, g. 2° sst. 8. aug. 1759 m. købmand sst. (borgerskab 1759) Johan Groth (s. af købmand i Svendborg Peder Johansen Groth), f. i Svendborg 1732. – L. efterlod sig 5000 rdl.
4. *Mathias Møller*, købmand, skat 51 rdl., borgerskab 1737 (s. af købmand i Maribo Johan Møller, d. 1715, og stiftsøn af købmand i Nykøbing og Maribo Benjamin Lind, d. 1734), dbt. Maribo 2. dec. 1712, bgr. sst. 26. feb.

- 1767, – g. sst. 3. dec. 1737 m. Mette Christina Bildsøe (d. af sognepræst i Kettinge Lorentz Bildsøe), bgr. Maribo 5. juli 1786, 74 år gl.
5. *Peder Jensen*, enrouleret skipper, skat 35 rdl. – Antagelig f. på Fejø (brødre af ham boede der, og en broder, købmand i Nykøbing Niels Jensen, f. ca. 1701 har til Nykøbing rådstueprot, oplyst af være f. i Nørre herred, Lolland, hvortil Fejø dengang hørte⁶, bgr. Maribo 30. dec. 1777, 74 år gl., – g. 1° m. N. N., d. i Maribo 1740, 2° m. Anna Marie Reimer (d. af købmand i Maribo Lauritz Reimer, d. 1731), dbt. sst. 22. nov. 1722, bgr. sst. 12. marts 1792. – J. efterlod sig 48676 rdl.
6. *Niels Toft*, købmand, skat 33 rdl. (s. af købmand i Maribo Jacob Nielsen, d. 1732), dbt. sst. 14. apr. 1705, bgr. sst. 13. feb. 1767, – g. sst. 12 jan. 1733 m. Vibeke Reimer (d. af købmand sst. Lauritz Reimer, d. 1731), dbt. sst. 24. marts 1713, bgr. sst. 1. feb. 1774. – T. var birkeskriver ved Knuthenborg birk. Enken fortsatte købmandshandelen og efterlod sig 1166 rdl.
7. *Niels Staal*, købmand, skat 30 rdl., borgerskab 1741, opsagt 1789 (s. af degn Tønne Staal, fra 1715 i Vær ved Horsens, fra 1728 i Halsted), f. 1713, bgr. Maribo 18. okt. 1794, – g. sst. 30. maj 1740 m. Margrethe Thorsmede Lidø (d. af arrestforvarer i Kbh. Hans Ottesen Lidø, enke efter købmand i Maribo Hans Reimer, d. 1739), bgr. sst. 6. feb. 1775, 55 år gl. – S. havde stempelpapirforhandling. Ved ekstraskatten 1757 var han byens største skatteyder.

NAKSKOV

8. *Andreas Riegelsen*, borgerskab 1708, enken kornhandler, skat 351 rdl. (s. af købmand i Stege Hans Riegelsen, skifte 1678), bgr. Nakskov 7. aug. 1732, – g. sst. 21. juni 1708 m. Karen Holm (d. af købmand sst. Peder Hansen Holm, d. 1707), dbt. sst. 28. nov. 1690, bgr. sst. 4. sep. 1760.
9. *Jens Rasmussen*, købmand, skat 156 rdl., borgerskab 1700, bgr. Nakskov 9. sep. 1745, – g. 1° sst. 9. marts 1700 m. Else Munch (d. af købmand sst. Peder Pedersen Munch, d. 1718), dbt. sst. 15. marts 1682, bgr. sst. 4. aug. 1710, 2° m. Anna Elisabeth Sidelmann (d. af sognepræst i Gloslunde Gregers Andersen Sidelmann), bgr. Nakskov 22. feb. 1740.
10. *Andreas Brennicke*, vicerådmand, kram- og kornhandler, skat 99 rdl. (s. af købmand og rådmand i Nakskov Hans Brennicke, d. 1740), dbt. sst. 27. juni 1709, bgr. sst. 4. nov. 1754, – g. Maribo 12. maj 1734 m. Friderica Rodriguetz (d. af sognepræst Frederik Christian Rodriguetz, til 1712 i Nakskov, derefter i Kbh.), g. 2° Nakskov 29. maj 1755 m. byfoged og rådmand sst. Anders Michelsen Ramel, bgr. sst. 26. marts 1761. – B. var overmåler og vejermester. Han efterlod sig 7307 rdl.
11. *Diderich Diderichsen*, kornhandler, skat 94 rdl. (s. af købmand i Nakskov Diderich Hansen, d. 1698), dbt. sst. 26. apr. 1698, bgr. sst. 3. okt. 1759, – g.

- sst. 21. jan 1728 m. Maren Tønnesdatter Bay (d. af tolder sst. Tønne Rasmussen og Else Sørensdatter Bay), dbt. sst. 11. okt. 1702, bgr. sst. 30. dec. 1737.
12. *Bertel Friis*, kornhandler, skat 49 rdl. (s. af skipper i Nakskov Bertel Friis, d. 1697), dbt. sst. 11. juni 1693, bgr. sst. 23. dec. 1756, – g. 1° sst. 9. jan. 1726 m. Abigael Cappel (d. af kræmmer og skipper sst. Jacob Cappel, d. 1731), dbt. sst. 19. dec. 1700, bgr. sst. 1. marts 1734, 2° sst. 28. dec. 1734 m. Ide Sophie Forbus (d. af borgmester sst. Johannes Hansen Forbus), dbt. sst. 26. juni 1711, bgr. sst. 18. marts 1761. – Ved samfrændeskifte efter første hustru var boets overskud 1068 rdl. F's bo var insolvent.
13. *Johan Ditmer*, borgerskab 1720, enken kornhandler og kræmmer, skat 39 rdl., f. i Rostock, bgr. Nakskov 3. maj 1743, – g. sst. 11. sep. 1720 m. Bodil Cathrine Top (d. af købmand, vejer og måler sst. Hans Pedersen Top, d. 1730), dbt. sst. 30. okt. 1698, bgr. sst. 26. apr. 1751, g. 2° m. købmand sst. (borgerskab 1748) Nicolai Østrup (s. af sognepræst i Vaabensted Peder Østrup), som overlevede hende. – Ved samfrændeskifte 1747 efter D. var boets overskud 972 rdl., ved hendes død 2716 rdl.
14. *Jacob Ditmer*, kræmmer og små handel, skat 30 rdl., borgerskab 1729, f. i Rostock, bgr. Nakskov 29. maj 1750, – g. 1° sst. 5. sep. 1729 m. Karen Cappel (d. af kræmmer og skipper sst. Jacob Cappel, d. 1731), dbt. sst. 20. okt. 1702, bgr. sst. 14. marts 1732, 2° sst. 5. dec. 1732 m. Gunder Ibsdatter Rød (d. af skipper og handelsmand sst. Ib Ibsen Rød), dbt. sst. 29. aug. 1708, bgr. sst. 16. marts 1739, 3° sst. 24. aug. 1740 m. Margrethe Jacobsdatter Bay (d. af rådmand sst. Jacob Nielsen og Kirsten Tønnesdatter Bay), dbt. sst. 24. nov. 1717, bgr. sst. 19. maj 1758, g. 2° sst. 29. apr. 1751 m. forpagter Rasmus Olsen (s. af købmand i Saksøbing Ole Rasmussen), f. ca. 1724.

NYKØBING

15. *Edvard Hincheldey*, købmand og kræmmer, skat 64 rdl., borgerskab 1725 (s. af købmand i Saksøbing Evert Hincheldey, d. 1699), f. i Saksøbing ca. 1699, d. i Nykøbing 1775, – g. sst. 19. dec. 1724 m. Karen Høy (d. af skipper i Nykøbing Christen Laursen Høy), dbt. sst. 20. feb. 1707, bgr. sst. 1767. – H. var rådmand.
16. *Hans Henrik Hincheldey*, købmand og kræmmer, skat 62 rdl., borgerskab 1726 (s. af købmand i Saksøbing Evert Hincheldey, d. 1699), f. i Saksøbing 1697/98, d. i Nykøbing 12. okt. 1762, – g. sst. 27. feb. 1726 m. Dorothea Eleonora Fritscher (d. af slotsmuremester sst. Christian Fritscher), dbt. sst. 23. sep. 1705, bgr. sst. 1755. – H. løste 1724 borgerskab som købmand i Saksøbing, var i Nykøbing stempelpapirforhandler, lotteriinspektør og stadskaptajn.
17. *Hans Martner*, købmand og kræmmer, skat 55 rdl., borgerskab 1734 (s. af

- købmand og konsumtionsforpagter i Stubbekøbing Rasmus Jespersen, d. 1718), dbt. sst. 19. okt. 1707, bgr. Nykøbing 15. jan. 1745, – g. Maribo 14. juli 1734 m. Marie Olrog Jessen (d. af sognepræst i Idestrup Frederik Jessen, enke efter sognepræst i Fuglse Nicolai Krag), f. Idestrup 24. apr. 1709, d. Nykøbing 1754. – Hun sad i uskiftet bo og fortsatte købmandshandelen. Hun efterlod sig 1825 rdl.
18. *Jørgen Thuesen*, købmand og konsumtionsforpagter, skat 37 rdl., borgerskab 1726 (s. af købmand og skipper i Nykøbing Hans Olufsen Thuesen, d. 1717), f. i Nykøbing ca. 1702, bgr. sst. okt. 1760, – g. 1° tidligst 1726 m. Gertrud Stadager (d. af sognepræst i Aastrup Peder Jørgensen Stadager), bgr. Nykøbing 28. dec. 1733, 36 år gl., 2° m. Anna Tofte (d. af skipper i Kbh. Eskild Pedersen Tofte), bgr. Stubbekøbing 10. dec. 1784, næsten 70 år gl.
19. *Peder Willumsen Lund*, købmand og kræmmer, skat 33 rdl., borgerskab 1733, f. i Grimmelstrup, Nr. Vedby sogn, Falster, bgr. Nykøbing 1755, – g. sst. 20. sept. 1735 m. Anna Buchalf (d. af forpagter Henning Petersen Buchalf), f. Nysted 5. apr. 1717. – L. er antagelig identisk med Peder, dbt. Nr. Vedby 16. nov. 1710, s. af Hans Willumsen i Grimmelstrup. Hans W. kan formodes at have været hus- eller gårdmand.
20. *Oluf Thuesen*, købmand og kræmmer, skat 31 rdl., borgerskab 1726 (s. af købmand og skipper i Nykøbing Hans Olufsen Thuesen, d. 1717), f. i Nykøbing ca. 1700, d. sst. nov. 1769, – g. 1° sst. 7. nov. 1725 m. Anna Margrethe Bliskov (d. af malermester sst. Jacob Bliskov, enke e. købmand Ole Olufsen Schain, d. 1725), f. ca. 1692, bgr. Nykøbing 1760, 2° Vaabensted 15. okt. 1762 m. Inger Reimer (d. af købmand i Nysted Thomas Reimer), f. Nysted 15. juni 1738, bgr. Nykøbing 16. maj 1801, g. 2° sst. 18. dec. 1771 m. købmand sst. (borgerskab 1772) Eskild Gregorius Schierning (s. af skipper i Kbh. Henrik Gregersen Schierning). – T. efterlod sig 1876 rdl.

NYSTED

21. *Thomas Reimer*, købmand, skat 37 rdl., borgerskab 1738 (s. af købmand i Maribo Lauritz Reimer, d. 1731), f. i Maribo før 1700, bgr. Nysted 13. maj 1748, – g. sst. 25. sep. 1737 m. Anna Flindt (d. af tidligere købmand i Nysted, fra 1732 ejer af Nielstrup Jacob Flindt, d. 1750), f. Nysted 5. marts 1719, bgr. Vaabensted 29. nov. 1754, g. 1° Nysted 26. juli 1735 m. købmand sst. Lauritz Høy (s. af skipper i Nykøbing Christen Laursen Høy), dbt. Nykøbing 16. aug. 1711, bgr. Nysted 6. marts 1737, 3° m. tolder i Nysted Mathias Johan Wederkinch, d. 1786. – R. havde først været købmand i Maribo.
22. *Peder Flesborg*, købmand, skat 35 rdl., borgerskab 1743, f. i Kbh., – g. Nysted 20. juli 1746 m. Ane Marie Perlestikker (d. af sognekapellan i

Fodby ved Næstved Rasmus Christensen Perlestikker), dbt. Fodby 13. sep. 1720. – F. havde 1742 fået borgerskab i Maribo som interessent i købmandshandel, og hans broder, Lorents Flesborg fik 1744 borgerskab som handelsmand i Maribo.

RØDBY

23. *Hans Thomsen*, postmester, skat 91 rdl. (s. af skomager i Rødby Thomas Lauridsen, d. 1713⁷), f. ca. 1690, d. i Rødby 1743, efterladende sig enke⁸. – 1743 var T. ophørt med købmandshandelen og levede i det væsentlige af sine midler.
24. *Lars Ottesen*, købmand, skat 87 rdl., bgr. i Rødby 7. juli 1760, – g. m. Margrethe Mortensdatter⁹, bgr. Rødby 28. dec. 1781, 75 år gl.
25. *Hans Jørgen Mackeprang*, købmand, skat 58 rdl. (s. af barber i Rødby Jørgen Johan Mackeprang, d. 1718¹⁰), bgr. sst. 16. okt. 1775, 79 år gl., – g. m. Johanne Marcusdatter Willer¹¹. – M. fik 20. juni 1740 privilegium som vinhandler, herbergerer og værtshusholder i Rødby¹².
26. *Peder Brabrand*, købmand, skat 40 rdl. (s. af forpagter på Binnitsegaard, Hillested sogn, Jacob Nielsen Brabrand), d. i Rødby 22. juni 1764, 46 år gl., – g. 1738 m. Martha Hansdatter Lauge, enke efter købmand i Rødby Peder Hansen Hvid, efter hvem skifte holdtes i 1738¹³. B's dødsbo var insolvent.

SAKSKØBING

27. *Ole Rasmussen*, købmand, skat 63 rdl., borgerskab 1719, f. på kronens gods i Hjelm, Majbølle sogn, hvor en broder senere var gårdmand, derfor antagelig s. af en gårdmand, bgr. Saksøbing 10. apr. 1751, 52 år gl., – g. 1° 1723/24 m. Anna Larsdatter Wedbye (enke efter købmand i Saksøbing Mathias Jochum Ditmer, efter hvem skifte holdtes 1722), d. 1728, 2° m. Else Christence Nielsdatter Vandel (d. af købmand i Saksøbing Niels Jensen, d. 1755), bgr. sst. 12. juni 1744, 29 år gl. – Ved første hustrus død var boets overskud 1337 rdl. R. sad i uskiftet bo efter anden hustru. Han efterlod sig 12378 rdl.
28. *Jørgen Toft*, købmand, skat 51 rdl., borgerskab 1732 (s. af købmand i Maribo Jacob Nielsen, d. 1732), dbt. sst. 23. sep. 1708, bgr. Saksøbing 4. okt. 1760, – g. 1731/32 m. Marie Rasmusdatter Lund (d. af skipper i Stubbekøbing Rasmus Hansen, enke efter købmand i Saksøbing Frederik Christian Buch, bgr. Saksøbing marts 1731), dbt. Stubbekøbing 11. juni 1700, bgr. Saksøbing 17. nov. 1764. – T. og hustru fik 1732 sammen med købmand i Saksøbing Jochum Blich og hustru eneret til salg af vine og fransk brændevin samt alle slags akvaviter i små og store partier. – 1757 var han konsumtions- og tiendeforpagter i Saksøbing og forpagter ved Krenkerup, boende i Saksøbing.
29. *Niels Jensen*, købmand, skat 37 rdl., borgerskab 1713 (s. af købmand i

- Nyborg Jens Christensen, skifte 1689), dbt. Nyborg 9. feb. 1687, bgr. Saks-købing 14. feb. 1755, – g. 1713/14 m. Lucie Pedersdatter Bert (d. af købmand i Saks-købing, landstingsskriver Peder Henriksen Bert, d. 1709, enke efter købmand i Saks-købing Jens Nielsen, d. 1712), bgr. sst. 11. okt. 1757, 74 år gl. – Hun sad i uskiftet bo og efterlod sig 8679 rdl.
30. *Chreinhoft Junior*, liden købmand, skat 37 rdl., borgerskab 1743 (s. af Jørgen Hansen Junior, d. 1730, skræder i Maribo, fra 1719 i Nysted, hvor han antagelig gik over til at drive købmandshandel), dbt. Maribo 19. aug. 1716, bgr. Saks-købing 27. nov. 1786, – g. 1° Saks-købing 13. feb. 1743 m. Anna Elisabeth Marcusdatter (enke efter købmand i Saks-købing Peder Jensen Bert, d. 1741), bgr. Saks-købing 27. jan. 1756, 43 år gl., 2° Saks-købing 10. sep. 1766 m. Karen Brams (d. af tobaksspinder i Rødby Hans Bramsen, enke efter købmand i Saks-købing Jochum Blich, d. 1766), f. ca. 1713, d. ca. 1767, 3° Saks-købing 10. maj 1769 m. Frederikke Margrethe Siersted (d. af byfoged i Maribo og Rødby Niels Siersted, enke efter kobberhandler i Maribo Jens Christensen Pheifer, d. 1768), dbt. Frederiksberg 23. juli 1733, bgr. Saks-købing 22. dec. 1778. – Før J. kom til Saks-købing, var han købmand i Nysted, hvor han 1736 havde løst borgerskab. I Saks-købing var han overformynder. Ved skiftet efter første hustru var boets overskud 4821 rdl. Ved skiftet efter tredje hustru og ved skiftet efter ham selv var boet insolvent.

STUBBEKØBING

31. *Ditlev Flindt*, købmand, skat 65 rdl. (s. af købmand og skipper i Nykøbing Henrik Flindt, d. 1689), f. i Nykøbing maj 1681, bgr. Stubbekøbing 7. okt. 1762, – g. Stubbekøbing 4. dec. 1708 m. Engel Jacobsdatter Lind (d. af borgmester i Nykøbing Jacob Hansen Lind, enke efter købmand i Stubbekøbing Søren Carstensen, d. 1708), bgr. sst. 18. dec. 1730, 55 år gl. – F. begyndte som købmand i Nykøbing, hvor han tog borgerskab 1706. I Stubbekøbing var han konsumtionsforpagter og kirkeværge.
32. *Lars Staal*, købmand, skat 31 rdl. (s. af købmand i Nykøbing Hans Pedersen Staal, d. 1710), dbt. sst. 24. sep. 1705, bgr. Stubbekøbing 28. sep. 1770, – g. sst. 12. juli 1735 m. Anna Flindt (d. af købmand i Stubbekøbing Ditlev Flindt), dbt. sst. 16. jan. 1711, bgr. sst. 15. apr. 1771. – S. var stempelpapirforhandler og konsumtionsforpagter.
33. *Jørgen Stadager*, købmand, skat 31 rdl. (s. af sognepræst i Aastrup Peder Jørgensen Stadager), f. i Aastrup 1699, bgr. Stubbekøbing 8. nov. 1754, – g. 1° sst. 18. dec. 1722 m. Birgitte Sophie Rasmusdatter Schrike (enke efter Hemming Danielsen Vedding, bgr. sst. 2. maj 1721), dbt. sst. 24. juni 1701, bgr. sst. 21. sep. 1735, 2° m. Christina Maria Tofte (d. af skipper i Kbh. Eskild Pedersen Tofte), bgr. Stubbekøbing 23. jan. 1783, 63 år gl., g. 2° sst. 31. juli 1755 m. købmand sst. Niels Pedersen Staal, bgr. sst. 15. maj 1756,

- 37 år gl., 3° sst. 23. feb. 1757 m. købmand sst. Johannes Danchel (s. af sognepræst i Aastrup Poul Danchel), bgr. Stubbekøbing 26. okt. 1778, 53 år gl. – S. var kirkeværge og fra 1738 til sin død overformyndet. Ved første hustrus død var boets overskud 544 rdl., ved S's død 9 rdl.
34. *Hans Rasmussen Kiende*, købmand og skipper, skat 30 rdl. (antagelig s. af lods i Næs, Aastrup sogn, Rasmus Jensen Kiende), bgr. Stubbekøbing 29. apr. 1744, 70 år gl., – g. Stubbekøbing 23. okt. 1701 m. Dorthe Jensdatter, bgr. sst. 21. feb. 1744, 74 år gl.

Bilag 2. Slægts- og svogerskabsforbindelser mellem 33 købmænd, som betalte mindst 30 rdl. i skat

Tallene i parentes henviser til løbenumrene i bilag 1. Forsåvidt dokumentation af forbindelse ikke findes i teksten, henvises til bilag 1, til noterne, til Immanuel Barfod: *Den falsterske Geistligheds Personalhistorie I*, s. 140 (Stadager) og til Persh. T. 1976, s. 48, 50–56, 59 og 63 (Reimer og Sølling), 1958, s. 82f, 85 og 87 (Flindt) og 1974, s. 165, 167f og 172–175 (Bert, Hincheldey og Wandel).

TAVLE I.

Johan Reimer, købmand i Maribo

1. Reimer Johansen, købmand i Maribo

a. Lauritz Reimer, købmand i Maribo

A. *Thomas Reimer*, (21), købmand i Nysted, g. m. *Anna Flindt*, d. af købmand i Nysted, ejer af Nielstrup Jacob Flindt, der var broder til *Ditlev Flindt*, (31), købmand i Stubbekøbing, hvis datter, *Anna Flindt* blev g. m. *Lars Staal*, (32), købmand i Stubbekøbing.

1. Inger Reimer (d. af Thomas Reimer og Anna Flindt), g. m. *Oluf Thuesen*, (20), købmand i Nykøbing, broder til *Jørgen Thuesen*, (18), købmand i Nykøbing, g. m. Gertrud Stadager, som havde brødrene a. *Jørgen Stadager*, (33), købmand i Stubbekøbing

b. Ditlev Stadager, købmand i Stubbekøbing, g. sst. 23. aug. 1726 m. Sidsel Kiende, dbt. sst. 22. feb. 1705, d. af *Hans Kiende*, (34), købmand og skipper i Stubbekøbing.

B. Christopher Reimer, købmand i Saksøbing, g. m. Sara Vandel, d. af *Niels Jensen*, (29), købmand i Saksøbing, se tavle II.

C. Hans Reimer, købmand i Maribo, g. m. Margrethe Thorsmede Lidø, g. 2° m. *Niels Staal*, (7), købmand i Maribo

1. Karen Staal, g. m. hofagent i Nykøbing Hans Bergeshagen Hincheldey, s. af *Edvard Hincheldey*, (15), købmand i Nykøbing, der var broder til *Hans Henrik Hincheldey*, (16), købmand i Nykøbing, se tavle II.

- D. Vibeke Reimer, g. m. *Niels Toft*, (6), købmand i Maribo, broder til
1. *Jørgen Toft*, (28), købmand i Saksøbing
 2. Anna Toft, g. m. købmand og værtshusholder i Maribo Jørgen Henrik Neander
 - a. Marie Margrethe Neander, dbt. Maribo 4. sep. 1733, g. Utterslev 30. jan. 1767 m. Hans Diderichsen, dbt. Nakskov 28. juli 1737, købmand i Nakskov, senere ejer af Øllingesøgaard, s. af *Diderich Diderichsen*, (11), købmand i Nakskov, se tavle III.
- E. Anna Marie Reimer, g. m. *Peder Jensen*, (5), købmand og skipper i Maribo.
- b. *Johan Reimer*, (2), købmand i Maribo
- A. Søren Reimer, byskriver i Maribo
1. Mathias Reimer, byfoged i Maribo, g. m. Anna Zimmer, d. af sognepræst i Dannemarre Christopher Zimmer og Christine Margrethe Brabrand, søster¹⁴ til *Peder Brabrand*, (26), købmand i Rødby.
2. Margrethe Reimer, g. m. købmand i Maribo Peder Knudsen Sølling
- a. *Knud Sølling*, (1), købmand i Maribo.

TAVLE II

Peder Henriksen Bert, købmand i Saksøbing

1. Lucie Pedersdatter Bert, g. 1° m. Jens Nielsen, købmand i Saksøbing, 2° m. *Niels Jensen*, (29), købmand i Saksøbing, se tavle I. af 1°
 - a. Peder Jensen Bert, købmand i Saksøbing, g. m. Anna Elisabeth Marcusdatter, g. 2° m. *Chreinhoft Junior*, (30), købmand i Saksøbing. af 2°
 - b. Else Christence Nielsdatter Vandel, g. m. *Ole Rasmussen*, (27), købmand i Saksøbing.
 - c. Caspar Nielsen Wandel, købmand i Nykøbing, g. m. Maria Dorothea Thuesen, d. af *Oluf Thuesen*, (20), se tavle I.
 - d. Anna Nielsdatter Vandel, g. m. Niels Jensen, købmand i Nykøbing, (broder¹⁵ til *Peder Jensen*, (5), købmand i Maribo, se tavle I), g. 1° m. Anna Siøe¹⁶, hvis søster var g.m. *Mads Læsøe*, (3), købmand og skipper i Maribo.
 - A. Niels Nielsen Siøe (s. af Niels Jensen og Anna Siøe¹⁷), købmand på Fejø, g. Nykøbing 7. feb. 1759 m. Karen Marie Jensdatter Jonsen, dbt. sst. 16. marts 1736, d. af købmand sst. Jens Jonsen og (g. sst. 15. feb. 1735) Malene Sybille Martner, dbt. Stubbekøbing 10. aug. 1712, som havde flg søskende:
 1. *Hans Martner*, (17), købmand i Nykøbing

2. Anna Magdalene Martner, dbt. Stubbekøbing 3. aug. 1692, g. sst. 8. sep. 1711 m. Johan Møller, købmand i Maribo
 - a. *Mathias Møller*, (4), købmand i Maribo
3. Anna Elisabeth Martner, dbt. Stubbekøbing 25. juni 1711, g. Maribo 1. dec. 1741 m. Mathias Knudsen, købmand i Maribo
 - a. Anna Kirstine Knudsen, dbt. Maribo 25. okt. 1748, g. Rødby 31. maj 1782 m. Erik Mackeprang, købmand i Rødby, s. af *Hans Jørgen Mackeprang*, (25), købmand i Rødby¹⁸. En bror til Erik Mackeprang, Jørgen Mackeprang, købmand i Rødby blev g. m. Annike Larsdatter, d. af *Lars Ottesen*, (24), købmand i Rødby¹⁹.
2. Margrethe Pedersdatter Bert, g. m. Evert Hincheldey, købmand i Saksøbing.
 - a. *Hans Henrik Hincheldey*, (16), købmand i Nykøbing, se tavle I.
 - b. *Edvard Hincheldey*, (15), købmand i Nykøbing, se tavle I.
3. Hans Pedersen Bert, købmand og skipper i Saksøbing.
 - a. Hillebrand Hansen Bert, kapellan i Rødby, g. m. Maren Jørgensdatter Willer, søsterdatter af *Hans Thomsen*, (23), købmand i Rødby²⁰.

TAVLE III

Hans Rasmussen Holm, købmand i Nakskov²¹

1. Peder Hansen Holm, købmand i Nakskov, g. m. Anne Christensdatter, g. 1° m. Hans Diderichsen²².
 - af 1°
 - a. Didrich Hansen, købmand i Nakskov²³, g. m. Anna Jacobsdatter Munch, g. 2° sst. 3. apr. 1699 m. købmand og skipper sst. Ib Ibsen Rød.
 - af 1°
 - A. *Diderich Diderichsen*, (11), købmand i Nakskov, se tavle I.
 - af 2°
 - B. Gunder Ibsdatter Rød, g. m. *Jacob Ditmer*, (14), købmand i Nakskov, broder til *Johan Ditmer*, (13), købmand i Nakskov.

Jacob Ditmer var g. 1° m. Karen Jacobsdatter Cappel, søster til Abigael, g. m. *Bertel Friis*, (12), købmand i Nakskov, g. 2° m. Ide Sophie Forbus, søster til Catharina Forbus²⁴, g. m. vinhandler i Nakskov Jens Brennicke, broder til købmand sst. Hans Brennicke²⁵, hvis søn var *Andreas Brennicke*, (10), købmand i Nakskov.
1. Anna Catharine Ditmer (d. af Jacob Ditmer og Gunder Ibsdatter Rød), dbt. Nakskov 27. sep. 1737, g. sst. 16. sep. 1761 m. kobbersmed i Saksøbing Johan Tobias Marchard, dbt. Saksøbing 18. aug. 1737, s. af kobberhandler, 1743 i Saksøbing Carl Wilhelm Marchard og (g. Nysted 16. juli 1732) Mette Magdalene Buchalf, f. Nysted 12. juni 1715, hvis søster Anna Buchalf var g. m. *Peder Willumsen Lund*, (19), købmand i Nykøbing.

af 2°

- b. Karen Pedersdatter Holm, g. m. *Andreas Riegelsen*, (8), købmand i Nakskov, A. Anna Riegelsdatter, dbt. Nakskov 14. nov. 1717, g. sst. 7. okt. 1737 m. Rasmus Jensen, købmand i Nakskov, dbt. sst. 6. jan. 1701, s. af *Jens Rasmussen*, (9), købmand i Nakskov.

NOTER

1. Rentekammersag 2244.257, selvangivelser og skattelister for Maribo, Nysted, Rødby og Stubbekøbing og 2244.258, selvangivelser for de andre 3 byer. Skattelisterne for disse findes i Reviderede Regnskaber, Nakskov 1742–48, Nykøbing 1721–45 og Saks-købing 1741–70.
2. Nykøbing er ene om at betegne handlende i den laveste af de nedenfor beskrevne 4 skattegrupper som købmænd. Til den anden side står Nakskov, hvor kun een af byens 20 handlende i den næstlaveste skatte-gruppe rent ud betegnes som købmand og 4 andre går under betegnelsen »lidet købmandsskab«.
- 2a. Fra Slangerup 1, Fyn 1, Jylland 1, Angel 2, Flensborg 1, Altona 3 (jøder), Lybæk 2, Rostock 2, Bergen 1, Bøhmen 2.
3. For 12 af de 34 købmænd kendes alderen såvel ved erhvervelsen af borgerskab som ved indgåelsen af første ægteskab. Den var gennemsnitlig henholdsvis 25½ år og 26 år.
4. Undersøgelsen omfatter samtlige børn af bilag 1's nr. 1, 2, 4–8, 12–15, 21, 25 og 27–32, i visse tilfælde dog kun samtlige børn i eet af vedkommendes ægteskaber, desuden de ved faders eller moders død levende børn af nr. 9, 11, 16, 20, 24 og 33. F.s.v. ang. nr. 18, 23 og 26 konstateredes det, at de ikke havde børn, som nåede voksen alder. – Undersøgelsen har kun værdi, dersom den omfatter ægteparrenes samtlige børn eller dog samtlige på et vist tidspunkt levende børn. Dette krav har ikke kunnet opfyldes f.s.v. ang. nr. 3, 10, 17, 19, 22 og 34, og ingen børn af disse personer er derfor medtaget i opgørelsen.
5. Oplysningerne herom i bilag 1 er ikke fuldstændige. Der er kun anført, hvad der tilfældigt er fundet. En systematisk efterforskning af indehaverne af disse hverv er ikke foretaget.
6. Normalt anføres købstæder, sogne eller landsbyer, undertiden landsdele som fødested, derimod ikke herreder. På Fejø findes en lokalitet ved navn Nørreherred. Denne kan være opgivet som fødested, en opgivelse, som byskriveren så har ment at forbedre ved at tilføje Lolland.
7. Rødby skifteprot. 1696–1718, 393.
8. Rødby skifteprot. 1736–53, 175.
9. Rødby skifteprot. 1769–1806, 264.
10. Rødby skifteprot. 1696–1718, 459.
11. Rødby skifteprot. 1736–53, 224.
12. Fynske og smaalandske registre, 1737–42, pag. 312.
13. Rødby skifteprot. 1736–53, 44.
14. Holms samlinger i L.A., Kbh.
15. Lolland-Falsters hist. Samf. Årbog 1913, 30.
16. Skifte e. hendes fader i Orebygårds gods' skifteprot. 1727–61, 7.
17. Skifte e. Anna Siøe i skifteprot. 1744–53 for kongens gods på Fejø, Femø, Askø og Vejvø, 31.
18. Stamtavle o. familien Mackeprang til slutningen af 1879.
19. Rødby skifteprot. 1753–69, 646b.
20. Rødby skifteprot. 1736–53, 175 og Wibergs præstehist. II, s. 675.

21. Skifte e. hans enke i Nakskov skifteprot. 1704–07, 530.	24. Skifte e. faderen i Nakskov skifteprot. 1739–43, 809.
22. Skifte e. hende i Nakskov skifteprot. 1712–13, 401.	25. Skifte e. deres fader i Nakskov skifteprot. 1693–96, 204.
23. Nakskov skifteprot. 1696–1701, 257.	

Gregers Hansen, f. 1900, cand. polit., fhv. kommunaldirektør. Har skrevet: *Købmændene i Saksøbing og Maribo i 1700-årene – deres økonomiske og sociale placering* (Fortid og Nutid 1972) og artikler i *Persh. T. Adr.*: Adelgade 54, 1304 København K.

Magister Jørgen Harder fra Brunsbüttel, præst i Hollænderbyen på Amager 1640–82

Af

Jan Bak Harder

Følgende artikel er dels en biografi over Magister Jørgen Harder – også kaldet Georgius Harderus – præst på Amager i 1600-tallet, og dels en korrektion og et supplement til en række trykte opslagsværker¹. Slægtsforskere – professionelle såvel som amatører – har udarbejdet slægtsbøger og anetavler på grundlag af disse opslagsværker og dermed medtaget fejlagtige oplysninger i slægtspublikationerne².

Enhver menneskeskæbne er som regel spændende. Jørgen Harders skæbne er egentlig ikke meget mere interessant end andre skæbner i 1600-tallet, men det har p.g.a. Harders profession og stand været muligt at indsamle en række oplysninger om ham og dermed klarlægge nogle forhold og begivenheder i hans liv, hvilket denne artikel er et forsøg på. Endvidere henvender artiklen sig til Jørgen Harders efterkommere. Godt 500 personer i Danmark hedder i dag Harder til efternavn, hvilket svarer til ca. 0,1 promille af Danmarks befolkning³. En væsentlig del af dem må nedstamme fra Jørgen Harder⁴. Hertil kommer personer, der ikke hedder Harder, men nedstammer fra præsten.

Jørgen Harder blev født kort før julen 1608 muligvis d. 23/12⁵. Han voksede op i marskbyen Brunsbüttel i den sydlige del af Ditmarsken⁶. Harders barndomsby var allerede i middelalderen en ret stor by ved Elbens nordkyst og grundlagt i begyndelsen af middelalderen af folk fra den germanske folkestamme sakserne⁷. Byens indbyggere levede af kornavl og kvægdrift på de frugtbare marskjerde. De førte et meget handelsorienteret landbrug, idet de udførte mange af varerne på egne skibe til Hamborg, Bremen og byer i Nederlandene. Der udgik således en livlig handelstrafik fra Brunsbüttel, som derved kom i konkurrence med Hamborg. Konkurrencen var hård, og købmændene i Hamborg påstod endog, at bønderne i Brunsbüttel drev sørøveri.

Ditmarsken, en stolt og uafhængig bonderepublik vest for Holsten og befolket med hovedsagelig velstående og frie marskbønder, var et fristende bytte for udenlandske aggressorer, og den danske kong Hans forsøgte – forgæves – år 1500 at gøre marskbønderne til danske skatteborgere. I 1559 lykkedes det imidlertid de holstenske grever og den danske konge i forening at besætte Ditmarsken. Ulykkelige scener udspillede sig. Mændene blev taget som krigsfanger og deporteret, og mange kvinder og børn fra Brunsbüttel blev sendt over Elben og væk fra deres hjemegn. En overgang havde man endog fra besættel-

sesmagtens side overvejet at dræbe dem alle. Disse begivenheder fandt sted i Jørgen Harders bedsteforældres tid.

Nederlaget i 1559 og den efterfølgende besættelse forarmede ditmarskerne. Brunsbüttels bønder blev særlig hårdt ramt, thi kong Frederik den Anden satte efter 1559 et større digearbejde igang øst for Brunsbüttel sogn med en radikal ændring af tidevandsstrømmen i Elben til følge. Det grønne forland foran byens diger forsvandt hurtigt og digerne blev truet, men dette var kun begyndelsen til en endeløs kæde af landtab og forgæves forsøg på digebyggeri i Brunsbüttel sogn. Økonomisk skulle byen selv bære udgifterne og tabene, og indbyggernes økonomi blev derfor efterhånden ret så anspændt.

Samtidig hermed sad som Kirschspielvogt (d.v.s. en slags borgmester) i Brunsbüttel en *Jürgen Harder*, der muligvis var en far eller farfar til *Jørgen Harder*⁸. I byens kirkeregnskaber, som stadig opbevares på kirkekontoret i byen, nævnes i 1606, 1607 og 1609 Jürgen Harder, Kirschspielvogt⁹. Han var foged fra ca. 1590 til ca. 1630¹⁰. Hvervet som foged indebar, at han skulle sørge for sikkerhed, ro og orden. Han var den danske konges repræsentant i sognet og skulle derfor føre de kongelige anvisninger ud i livet. Fogeden Jürgen Harder deltog endvidere i et kollegium (råd eller forsamling), der tog sig af kirke og skoleanliggender i Sydditmarsken. For at blive udpeget til foged må Jürgen Harder have opfyldt de i 1642 nedfældede, men sikkert allerede omkring 1590 gældende kriterier: Fogeden skulle være en forstandig person, af fornem familie og født i Ditmarsken. Fogeden var en ret anset person i sognet, selv om han set med nutidige øjne gik besættelsesmagtens ærinde.

Fogeden rekrutteredes fra Ditmarskens overklasse, som bestod af omkring 50 familier, hvis forfædre som regel var indvandrede frisere i modsætning til den brede befolkning i Ditmarsken, der var af saksisk herkomst. Overklassens forfædre indvandrede i begyndelsen af middelalderen for at blive indsat i ledende stillinger af Ditmarskens formelle overhøjhed, ærkebiskoppen af Bremen. Indvandrerne skulle bl.a. administrere kirkegodset og fungere som dommere i juridiske tvistigheder. Blandt denne overklasse valgte danskerne også deres tjenesteadel heriblandt Jürgen Harder, Jørgens Harders formodede far eller farfar.

Harderslægten havde dybe rødder i Brunsbüttel. Blandt de slægtsnavne, som nævnes i byen i 1400-tallet, var Harder det mest almindelige. 23 gange nævnes Harder blandt ca. 380 navne, hvilket svarer til godt 6%¹¹. Historikeren Neocorus skrev omkring år 1600 i forbindelse med en omtale af en række våbenskjold: »Ein rodt Harte uth einem gronen Busche, sin de Harder van Brunsbüttele«, idet han mente, at Harderslægten fra Brunsbüttel omkring det tidspunkt, hvor Jørgen Harder blev født, benyttede sig af et våben, der viste en rød hjort, som sprang frem fra et grønt krat eller en grøn busk¹².

Jørgen Harder voksede som nævnt op i Brunsbüttel, og som næsten 7-årig må han have oplevet stormfloden d. 1/12 1615, som ødelagde diget i den østlige del af sognet. Da ødelæggelserne var omfattende og byens økonomi dårlig, blev

et reparationsarbejde først iværksat i 1617. Det gamle dige måtte opgives, og et nyt blev bygget 350 meter længere inde i landet. – I 1625, da Jørgen Harder lige var fyldt 16, oplevede Brunsbüttel hele to stormfloder – en i januar og en i februar. Vandet strømmede dybt ind i landet, og digerne blev stærkt beskadigede. Man nåede ikke at genopbygge dem, før en af kong Christian den Fjerdes krigsmodstandere i 30-årskrigen, den østrigske feltherre Wallenstein, året efter besatte Brunsbüttel. Digeopbygningen trak endnu engang ud, og nye diger måtte bygges endnu længere inde i landet, hvilket først skete i 1629.

Mens Jørgen Harders hjemsovn havde store problemer, blev Harder engang i 1620'erne student¹³. I perioden 1630–40 opholdt han sig bl.a. på en række universiteter først universitetet i Helmstedt, hvor han nævnes d. 19/2 1630¹⁴. Her gennemgik han ligesom andre, der blev immatrikuleret (indskrevet) på et universitet for første gang, en optagelsesceremoni – d.v.s. »deponerede« – for at blive optaget i den akademiske stand. Ceremonien var ofte temmelig barbarisk og havde til formål at bortlægge den nybagte studerendes dyriske og ikke-akademiske væsen. Derpå skulle han aflægge ed på universitetets love, og han blev herefter indført i protokollen over studerende – universitetsmatriklen – og var først da for akademisk borger at regne¹⁵. Helmstedt-universitetet havde p.g.a. 30-årskrigen været lukket fra slutningen 1625 til begyndelsen af 1628, og universitetet havde derfor kun været genåbent to år inden Harders ankomst¹⁶. I øvrigt kan det nævnes, at to af Harders sønner 35 år efter blev indskrevet ved det samme universitet og altså gik i faderens fodspor hvad universitet og senere også hvad profession angik¹⁷.

Godt et år efter, d. 28/4 1631, immatrikuleredes Jørgen Harder ved Albertus-universitetet i Königsberg i Preussen¹⁸. Her opholdt han sig knap to år, hvorefter han formentlig forlod dette universitet og måske Königsberg i sidste halvdel af september 1632¹⁹. Inden afrejsen skrev han i to medstuderendes stambøger, der i dag opbevares på Det kongelige Bibliotek henholdsvis Universitetsbiblioteket i Hamborg²⁰. Eftersom Harders medstuderende havde stambøger, finder jeg det sandsynligt, at også Harder var i besiddelse af en sådan. Den blev bragt med rundt på udlandsrejserne og under opholdet ved fremmede universiteter indskrev medstuderende og professorer deres navne og måske små sentenser til erindring i bogen²¹. En evt. stambogs skæbne er uvis: Den kan være kommet i nogle af Jørgens Harders efterkommeres eje og herefter med tiden gået til grunde, eller måske gik bogen til, endnu mens han levede f.eks. under svenskernes krigshærgen på Amager under Københavns belejring 1658–60.

Hvor Jørgen Harder boede, og hvad han beskæftigede sig med i knap fire år – fra han holdt op på universitetet i Königsberg, til han foråret 1636 dukkede op på Københavns Universitet – har det ikke været muligt at få klarlagt. Han kan have besøgt endnu et fremmed universitet eller undervist et sted som lærer. Det var ikke ualmindeligt, at universitetsstuderende afbrød studierne i perioder for som degne, hørere, huslærere eller kapellaner at skaffe en tilstrækkelig økono-

misk baggrund til på ny at kunne vende tilbage til universitetet, eller måske var han taget tilbage til Brunsbüttel. I så fald må han have oplevet den store stormflodskatastrofe i 1634 kaldet »Den anden store menneskedrukning«²². Hans hjemegn var under hastig forvandling. Store arealer var blevet offer for havet. Brunsbüttel var af kong Christian den Fjerde blevet ophøjet til fæstningsby, og der blev anlagt voldgrave omkring byen i 1630'erne. Dette var en uheldig foranstaltning, thi havet kunne da omringe byen, og byens undergang var dermed sikker. Det blev derfor i 1670'erne nødvendigt at opgive byen og bygge en ny et stykke inde i landet på det sted, hvor byen i dag er beliggende. Jørgen Harders barndomsby var blevet havets bytte, endnu mens han var i live. I dag kan stedet – hvor byen lå – ses ved, at man fra det nuværende Brunsbüttel kører gennem villakvarterer sydpå ad Deichstrasse knap en kilometer, til Elben nås. Vejen er den gamle hovedvej til Harders barndomsby. Hvor vejen i dag ender ved diget, er der bygget en restaurant. En spadseretur herfra mod vest langs vandkanten neden for diget hen til det moderne færgeleje, hvor Elbfærgen i dag lægger til, er i virkeligheden en spadseretur i udkanten af Harders barndomsby, der altså i dag er overskyttet af vand.

D. 29/5 1636 nævnes Jørgen Harder som studerende ved Københavns Universitet. Han fik som andre studerende tildelt en privatlærer. Det blev den teologiske professor, Doktor Jesper Brochmand²³. Brochmand fik dermed bl.a. til opgave at føre tilsyn med Harders studier og levned²⁴. Harders privatlærer var en af universitetets mest ansete lærere gennem 42 år. Han underviste i teologi og græsk og stod for den rene lutherske lære, hvilket bl.a. gav sig udtryk i, at han fordømte skuespilopførelser som syndige og fordærvelige. Harder var en af Brochmands sidste elever, idet professoren to år efter (1638) blev udnævnt til biskop over Sjælland²⁵.

Imens Harder studerede i København, rasede en pest i 1636–37, der bortrev knap 1/3 af byens indbyggere²⁶. Det lykkedes ham åbenbart at undgå at blive ramt af pesten. Opholdet i Danmark varede tilsyneladende ca. 3 år fra 1636 til 1639, men det er ikke givet, at han studerede i hele perioden. Studierne kan have været afbrudt, mens han f.eks. ved at undervise skaffede sig økonomiske midler til fortsatte studier²⁷.

Det skulle blive til endnu et universitetsophold, vistnok det fjerde. I 1639 immatrikuleredes han på universitetet i Rostock som »theol. stud.«²⁸ Rostock og efter reformationen tillige Wittenberg var de mest besøgte universiteter, hvad studerende fra Ditmarsken angik. Et studieophold i Rostock var derfor naturligt²⁹. Harders ophold her blev imidlertid kortvarigt. D. 22/4 1640 skrev han i en studiekammerats stambog. Stambogsindførsler plejede at markere afsked, så Harder må have forladt byen kort efter³⁰.

Inden ankomsten til Rostock og altså formentlig inden afrejsen fra København må det have stået klart for ham, at han ville forsøge at opnå et præsteembede i Danmark nærmere bestemt ved den hollandske (ofte kaldet tyske) menighed i Store Magleby på Amager. Jørgen Harder anmodede foråret 1639

kong Christian den Fjerdes søn, prins Christian, om at udstede en anbefaling. Anmodningen blev imødekommet, og anbefalingen blev udstedt på Nykøbing Slot 16/3 1639. Den blev sendt til lensmanden på Københavns Slot, Niels Trolle, under hvem præsteembedet i Hollænderbyen (Store Magleby) sorterede. Brevet lød: »Denne unge person Georgius Harderus Dithmarsus er vel anbefalet til prinsen for hans erudition (lærdom) og kristelige og skikkelige levned, så at han skal være dygtig til at forestå et præstekald. Da den tyske præst på Amager muligvis vil miste sit kald, har han (Jørgen Harder) ansøgt prinsen om en anbefalingsskrivelse til Niels Trolle. Prinsen anmoder Niels Trolle om på det bedste at støtte ham, så at han ikke alene må høres, hvor det gøres fornødent, men også siden fremfor nogen anden må blive forfremmet til denne stilling«³¹.

Som det ses, var det en udmærket anbefaling, og Jørgen Harder må have haft indflydelsesrige venner, som formåede at vejlede prinsen eller ligefrem diktere indholdet i skrivelserne, for det lyder lidet sandsynligt, at prinsen og Harder kendte hinanden personligt. Hvem, der stod bag prins Christians anbefaling, vides ikke med sikkerhed, men sandsynligvis var det føromtalt Jesper Brochmand, nyudnævnt biskop over Sjælland. Han havde været Harders privatlærer få år før, men tidligere havde Brochmand været prinsens »tugtemester« – d.v.s. lærer og opdrager –, og den gamle biskop stod endvidere i høj anseelse hos kong Christian den Fjerde. Brochmand havde derfor relativt let ved at foranledige anbefalingsskrivelsen³².

Jørgen Harder blev kaldt »Magister«, men ifølge Københavns Universitetsmatrikel synes han ikke at have erhvervet denne grad i København. Prins Christians anbefalingsskrivelse fra foråret 1639 titulerede ikke Harder med Magister, og han benyttede endnu ikke titlen sidst i april 1640³³. Men i et kongebrev af 2/10 samme år og tilsyneladende i alle efterfølgende skriftlige kilder blev han kaldt Magister Jørgen Harder³⁴. Han må derfor have erhvervet Magistergraden i perioden april-september 1640, men hvor vides ikke.

D. 23/6 1640, efter at være vendt tilbage til Danmark, ordineredes han som »personel kapellan« i Store Magleby, d.v.s. han blev ansat som en slags hjælpepræst³⁵. Prins Christians anbefalingsskrivelse og Brochmand som Sjællands biskop havde nok ikke været uden betydning ved Harders ansættelse.

D. 2/10 1640 blev der udstedt et kongebrev til Niels Trolle: » . . . at vi nådigst have bevilget M Georgio Hardero Ditmarso at komme til det kald udi Hollænder Byen på vort land Amager, som nu ledigt er; thi bede vi dig og nådigst ville, at du ham straks indsætter og Kollats (udnævnelsesbrev fra biskoppen, d.v.s. Jesper Brochmand) giver . . .«³⁶. Niels Trolle blev altså pålagt straks at indsætte Jørgen Harder i embedet som sognepræst, hvilket skete en måned senere nemlig d. 5/11³⁷.

Hvilke tanker og ideer havde så Harder i 1640? Tidens teologiske diskussioner gik ud på at forsvare den kun omkring hundrede år gammel lutheranisme over for katolicismen. Brochmand havde bl.a. lært Harder, at der kun fandtes

én sand tro – den rene ortodokse lutherske lære. Afvigende religiøse anskuelser blev ikke tolererede, og præsterne blev indskærpet at indpode den ortodokse lære i sognebørnene. Jørgen Harder stod også for denne lære, ellers havde han ganske simpelt ikke fået sit embede.

Den ortodokse lære, som Brochmand først og fremmest stod for, gjorde, at biskoppen i bund og grund var pessimistisk. Verden var i djævelens vold, og den troende var uafbrudt udsat for djævelske angreb og fristelser. Derfor var det nødvendigt, at kirken med statsmagtens billigelse krævede en helt igennem kristen livsførelse, og der blev kørt hårdt frem fra kirkens side i sognene. Præsterne skulle opføre sig eksemplarisk, og menigheden skulle lige fra børnelærdommen opdrages i den rette lære – d.v.s. Luthers.

Denne strenge lære havde Jørgen Harder tilegnet sig bl.a. under opholdet ved Københavns Universitet med Brochmand som lærer. Den ortodokse livsform overførte han formentlig til sit eget privatliv. Om Harder ligesom Brochmand fik en pessimistisk livsanskuelse, skal være usagt, men det kan meget vel tænkes.

Harder blev ansat i en tid, hvor den sidste rest af latinsk korsang blev fjernet, og kun salmesange, som sognebørnene kendte og kunne synge, skulle synges i kirken. Dette indførte Jesper Brochmand omkring 1640. Han indførte også den indgangs- og udgangsbøn, som bruges den dag i dag. Endvidere indskærpede han sine præster at prædike kort og letfatteligt³⁸. Disse ændringer og nyskabelser i sognekirkens liv indførte Jørgen Harder uden tvivl ret hurtigt i Store Magleby, da han allerede kendte Brochmands tanker og ideer fra studietiden i slutningen af 1630'erne. Således blev kirkebogen for Store Magleby påbegyndt af Harder i slutningen af 1640 kort tid efter hans tiltrædelse i embedet. Først nogle måneder efter kom der et egentlig påbud fra biskoppen (1641) om, at hans præster skulle påbegynde lister over fødsel, vielse og begravelse i deres sogne³⁹. Harder kan udmærket have haft forhåndskendskab til biskoppens syn på kirkebøger, eller måske havde Harder lært skikken at føre kirkebog under studieophold i Tyskland⁴⁰. Som nyudklækket teolog har Harder kendt sin tids teologiske strømninger og ideer, og han har sikkert ligesom i spørgsmålet om kirkebøgerne handlet hurtigt og konsekvent for at indføre eller gennemsyre sit sogn med den rene lutherske lære. Hans katekismusoversættelse, som omtales senere, er også et udtryk for, at han var med på de ortodokse ideer.

Menigheden i Store Magleby, som Jørgen Harder overtog i 1640, bestod af bønder af hollandsk oprindelse, efterkommere efter de i midten af 1500-tallet indvandrede hollandske bønder. De fik kort tid efter ankomsten til Danmark en række skattebegunstigelser, og dette kombineret med flid og dygtighed gjorde, at Store Magleby-bønderne – der leverede grønsager til hovedstaden – blev ret velstående og f.eks. selv ejede deres gårde i modsætning til de fleste andre danske bønder på den tid.

Sprogproblemer og på mange måder en særegen kultur i Store Magleby

gjorde, at den danske konge var nødt til at ansætte en præst, der kunne forstå menigheden og gøre sig forståelig. Derfor ansatte kongen præster af holstensk oprindelse eller for Jørgen Harders vedkommende fra Ditmarsken til at beklæde embedet i Hollænderbyen. Disse præster kunne snakke en art plattysk, som lignede hollandsk en del, men deres tyske modersmål kunne ikke undgå at påvirke hollændernes tale og skriftsprog, så sproget i sognet blev ændret langsomt, men sikkert.

Jørgen Harder og hans søn, Magister Thomas Harder – der efterfulgte faderen i embedet som sognets præst – var forfattere til en række skolebøger specielt skrevet for ungdommen i Hollænderbyen. Jørgen Harder oversatte således Luthers lille katekismus fra tysk til en blanding af plattysk og hollandsk. Harders bog udkom tre år efter hans død, siden i 1734 og endelig i 1755. Endvidere udkom første gang vistnok i 1709 og sidste gang i 1754 en katekismusøvebog, og endelig udgav Thomas Harder en bog med katekismusspørgsmål 1680 og 1709⁴¹. Det var helt i tidens ånd at indterpe tekster fra Luthers lille katekismus i sognebørnene, og det blev nu også muligt i Hollænderbyen. Det var også i tidens ånd at udforme bøger med katekismusspørgsmål, for at menigheden skulle få en chance for at forstå de læste tekster. Det sørgede Jørgen Harder også for i Hollænderbyen. Han døde, før hans første bog gik i trykken. Til gengæld blev den genoptrykt så sent som 73 år efter hans død⁴². Man må formode, at hans katekismusoversættelse og øvebog har foreligget i et håndskrevet manuskript, som han, kapellanen eller degnen benyttede i undervisningen af hollænderungdommen på Amager. Harder indpodede den rene lutherske lære i sine sognebørn bl.a. ved at benytte de oversatte bøger, men derved blev han – og i lidt mindre udstrækning hans søn – de to præster i Store Magleby, der stærkest påvirkede hollændernes sprog. Påvirkningen fortsatte efter de to præsters død, idet deres manuskripter blev trykt og anvendt langt ind i det efterfølgende århundrede.

Få måneder efter indsættelsen som tysk præst blev den nu 32-årige Jørgen Harder forlovet d. 19/1 1641 i Helsingør Sct. Mariæ sogn med *Dorothea Lundes*, og et halvt år efter d. 18/7 1641 blev de gift samme sted⁴³. Hendes slægt stammede fra Flensborg og havde siden 1400-tallet – måske også før – levet her som handelsmænd, rådmænd og senere præster⁴⁴. Selv må hun være født i Flensborg, men sin ungdom tilbragte hun i Helsingør, hvor hendes fader – Magister Thomas Lund – var præst for den tyske menighed⁴⁵. I 1636 rasede en pestepidemi i bl.a. Helsingør, og *Dorothea Lundes'* far omkom⁴⁶. Fem år efter blev hun som nævnt viet til Harder, der også tilhørte den tyske menighed. Vielsen blev formentlig forrettet af hendes stedfar, Georg Meiland.

De nygifte indrettede sig i præstegården vest for kirken i Store Magleby på hjørnet af nuværende Møllegade og Kirkevej. Her fik de i 1645 deres førstefødte søn, den føromtalte Thomas Harder – opkaldt efter morfaderen. Desuden fødtes i ægteskabet mindst 9 børn – 2 før Thomas og 7 efter.

Thomas Harder og hans søskende voksede op i 1650'erne netop, da Hollænderbyens økonomiske og kulturelle glansperiode var ved at være til ende. Sognet var ved at være overbefolket, og man havde efterhånden svært ved at skaffe føden til alle. I 1654 ramte pesten byen, og 30 gårdfamilier omkom, hvilket svarer til halvdelen af sognet⁴⁷.

Den sorte død – pesten – synes ikke at have ramt nogen i præstegården⁴⁸. Denne for præstefamilien lykkelige omstændighed kan have fået Dorothea Lundes, der mistede sin far under pesten 18 år tidligere, til samme år at skænke den lille smukke oblatæske til kirken. Æsken opbevares endnu i kirken, og i bunden af æsken er indgraveret: »Dorothea Lundes 1654«.⁴⁹

Da pesten var overstået, var trængslernes tid imidlertid ikke forbi. Svenskerne besatte 1658–59 Amager i et forsøg på at belejre og senere erobre København. Amagerbønderne flygtede ind bag Christianshavns volde, og familien Harder fulgte med. Næsten alle bygninger på Amager blev under og især i slutningen af besættelsen ødelagt. Gårdene og præstegården i Store Magleby nedbrændte, og Jørgen Harder vendte 1659–60 tilbage til sit ødelagte hjem. En ny og meget anselig præstegård blev imidlertid hurtigt opført, og her rykkede Harder ind som den første præst. Stuehuset eksisterer stadig og er beliggende umiddelbart vest for kirken⁵⁰.

Efter Jørgen Harders tilbagevenden til sit sogn, antog han noget før påske 1660 en vis Jesper Baltzarsen Könechen som privatlærer for sine børn. Jesper var en sværmer og såkaldt fredsapostel, som af biskoppen havde fået forbud mod at bestige en prædikestol. Dette oplyste Jesper om til Harder, men alligevel opnåede Jesper ansættelse, efter Harder havde haft betænkningstid.

Tredie pinsedag samme år gav Harder Jesper tilladelse til at prædike – trods biskoppens forbud – fra prædikestolen i Store Magleby kirke, men efter prædikenen afskedigede præsten Jesper, inden ugen var gået. Harder var åbenbart blevet betænkelig ved situationen⁵¹. Episoden virker ejendommelig. Hvorfor trodsede Jørgen Harder biskoppens forbud? Hvad kunne Harder opnå ved at lade Jesper prædike i kirken? Det virker besynderligt, at Harder turde risikere sit embede for tilsyneladende så lidt. Var han begyndt at tvivle på den rene ortodokse lutherske lære måske som følge af, hans præstegård og det meste af sognet var bleven ødelagt under svenskerens tilstedeværelse? Disse spørgsmål har det været umuligt at finde et tilfredsstillende svar på. Det vides ikke engang, hvorvidt Harder fik en irettesættelse fra sin biskop, men det står fast, at præsten forblev i sin stilling. Episoden var åbenbart ikke alvorlig nok til at være afskedigelsesgrund. Måske var det heller ikke uden betydning, at svenskerne lige havde forladt landet, og statsmagten og kirken havde nok at se til med at rydde op efter krigsødelæggelserne. Biskoppen eller provsten havde vel ganske simpelt ikke tid til at tage sig af Könechen-episoden på Amager, og den blev derfor ret hurtig glemt. – Harders børn blev i stedet sendt i Vor Frue Skole inde i hovedstaden⁵².

Pastor Harder hørte langt fra til blandt de fattigste præster. Når de af Harder

i 1657 betalte »rentepenge« (d.v.s. en slags skat) undtages, lå han fra 1661–81 – altså fra svenskekrigenes ophør til sin død – i top, hvad skatteindbetalinger og erlagte afgifter angik. I 1661 betalte han i »græspenge« – en afgift i forhold til kvægholdet – mest af alle herredets gejstlige. Han drev åbenbart ikke et helt uanseligt landbrug ved siden af sin præstegerning. I 1665 lå han næsthøjest i Sokkelund herred, hvad betaling af »Princessindens Styr« – en art ekstraskat, der dog med tiden blev mere og mere ordinær – angik. I 1671 og 1681 lå han også ganske pænt i toppen, hvad skatteindbetalinger angik⁵³. Han var med andre ord en af de mere velstående præster. Dette kan skyldes, at han arvede en mindre formue eller andre værdigenstande efter sine forældre, men hvad mere sandsynligt er, at Harders velstand skyldtes, at kaldet i Store Magleby var et ganske godt kald. Sognebørnene behandlede ham fint. Den meget anselige præstegård med hele 11 ildsteder (1677) blev således vedligeholdt af hollænderbønderne, og i sommeren 1664 indgik Harder den aftale med bønderne, at de skulle betale hans skatter fremover⁵⁴. De i 1661 erlagte græspenge kunne også tyde på, at Store Magleby-bønderne havde tildelt deres præst en præstegård, hvortil der hørte et ganske pænt landbrug⁵⁵. I 1654 skænkede hans hustru som nævnt en lille sølvvæske til kirken, og i de sidste år af hans liv formåede han også at indbetale mere end det var normalt til Sjælland stifts enkekasse⁵⁶.

Pastoren og hans familie led altså ingen nød, men gården ejede han ikke. Da præstegården ved sønnen Magister Thomas Harders død i 1691 gled ud af familiens domæne, blev det ret magre tider for efterkommerne i 1700-tallet. De måtte tage sig til takke med nogle små degneboliger.

Efter Jørgen Harder havde tjent sit sogn i ca. 30 år, blev hans søn, den ca. 25 årige *Thomas Harder*, ansat hos faderen som kapellan i 1670. Jørgen Harder beholdt det meste af præstegården (8 ildsteder), mens sønnen fik bopæl i den anden ende af gården (3 ildsteder)⁵⁷.

Selv om Jørgen Harder efterhånden befandt sig sidst i 60'erne, blev han gift anden gang i 1674 med en *Helle Jacobsdatter*. Hun må være død før 1682, thi Harder nåede at blive gift tredje gang med en *Bente Pedersdatter*, som overlevede ham. I disse to ægteskaber var tilsyneladende ingen børn⁵⁸.

Den efterhånden aldrende præst var aktiv i sin præstegerning til det sidste og forblev i sit embede i 42 år til sin død som næsten 74 årig. Han døde eller blev begravet den 14/11 1682⁵⁹.

Inden sin død nåede Harder at sikre sin enke økonomisk ved at melde sig ind i Sjælland Stifts Enkekasse. I kassens første protokol fra 1676 er han nævnt. Hans indskud var, som de fleste andre indskyderes på den tid, 33 rigsdaler 1 mark 8 skilling, hvilket gav et årligt renteafløb på 2 rigsdaler. Indskuddene blev registreret af enkekassen og normalt placeret til forrentning hos en trediemand, men året 1676/77 stod pengene til forrentning hos Harder selv⁶⁰. Kassen havde altså registreret Harders medlemskab og indbetaling, men i realiteten havde han pengene endnu. Først året efter blev indskuddet reelt indbetalt og placeret hos en trediemand⁶¹. I regnskabsåret 1678/79 fik Harder

lov til at indbetale yderligere et indskud på 33 rigsdaler 1 mark 8 skilling, således at han havde indskudt det dobbelte af, hvad de fleste andre havde indskudt⁶². Det er muligt, at Harder sad særlig godt i det økonomisk i slutningen af 1670'erne og derfor forholdsvis let kunne afse et ekstra indskud, men mere sandsynligt er det nok, at Harder var ved at føle sig trykket af alderdommen eller sygdom og derfor blot ønskede at sikre sin familie. Da han døde 3–4 år efter, blev der til enken udbetalt første gang 1683 26 rigsdaler 2 mark 16 skilling, hvilket var det dobbelte af det, de fleste andre enker fik udbetalt⁶³. Harders andet indskud havde kun stået til forrentning i 3–4 år, men enken fik fra 1683 og ti år frem hvert år udbetalt godt 26 rigsdaler, hvilket svarede til ca. 40% af Harders samlede indskud⁶⁴. Enken nåede med andre ord at få udbetalt et ganske pænt beløb fra enke-kassen sammenlignet med Harders indbetalinger.

Magister Jørgen Harders begravelse i november 1682 fandt sted inde i selve Store Magleby kirke vistnok under midtergangen. Begravelsen blev formentlig forrettet af sønnen og efterfølgeren i embedet, Thomas Harder⁶⁵. Herefter fortsatte sønnen godt otte år som eneste præst i sognet, indtil han døde sidst i marts 1691 knap 46 år gammel. Han blev begravet nær faderen også under midtergangen inde i kirken⁶⁶. Kirkens gulv er i øvrigt næsten urørt, så de to præster hviler antagelig stadig uforstyrrede under kirkegulvets klinker.

Magister Thomas Harders to første ægteskaber var kortvarige. Hustruerne døde unge og i øvrigt før deres svigerfar. Thomas Harders tredje ægteskab, der blev indgået i 1683 få måneder efter Magister Jørgen Harders død, varede lykkeligt længere, og godt et år efter – i november 1684 – fødtes en dreng, som blev døbt *Jørgen Harder* efter farfaderen⁶⁷.

Den lille Jørgen Harder, der allerede som 6 årig blev faderløs, blev ikke præst, men opnåede et degnekald i Slagslunde-Ganløse sogn nordvest for København. Han døde imidlertid allerede som 35 årig i 1719 efterladende en lille dreng kun 8–9 uger gammel. Den nyfødte blev opkaldt efter sin farfar og derfor

Oversigt over de af Jørgen Harders børn og børnebørn, som er fødte i Store Magleby.

		Jørgen Harder *ca. 1608, + 1682 Præst i St. Magleby		~ 1° Dorothea Lunde *ca. 1623, + 1665			
Magdalena *1642	Thomas Harder *1645, + 1691 Præst i St. Magleby	Georgius Harder *1646, + 1686 Præst i Ås syd for Oslo	Dorothea *1648 ~ Emanuel Cirsovius, præst i Fredericia	Elisabeth *1650	Meiland Harder *1653, + 1690 Bgr. og handelsmand i Ålborg.	Friderich + 1659	Johanne *1664
Maria *1643	~ 1° Kirsten Tøgersdtr. ~ 2° Kirsten Rosenstand, + 1680 ~ 3° Anna Maria Mandal						Manasse *1665
Dorothea Harder *1677	Maria Harder *1678, + 1708 ~ Jens Olsen Siet, præst på Sejre	Christina Harder *1680, + 1720 ~ Poul Chr. Friis, degn i St. Magleby	Jørgen Harder *1684, + 1719 Degn i Slagslunde	Lambert Harder *1686 Prokurator i Bergen	Arnoldus Harder *1689		

døbt *Thomas Harder*. Han var først farver, men senere skoleholder i Ammitsbøl, Ødsted sogn sydvest for Vejle. Hans søn, *Jørgen Pauli Harder* (født 1750, død 1830, guldsmed i Odense senere Skive), vendte udviklingen i Magister Jørgen Harders efterslægt, idet slægten fra at være tæt ved at uddø omkring år 1800 blomstrede op, så Magister Jørgen Harders efterslægt i dag ikke er så lille endda.

I 1800-tallet og begyndelsen af 1900-tallet blev flere af præstens efterkommere stadig døbt enten Jørgen eller Thomas, og den dag i dag opkaldes enkelte endnu efter deres stamfar – Magister Jørgen Harder – og dennes søn – Magister Thomas Harder.

NOTER:

1. *Jens Worm*: Forsøg til et Lexikon over danske, norske og islandske lærde Mænd . . . , bind 1, Helsingør 1771, p. 400. – Fejl mht JH's fødsel.
S. V. *Wiberg*: Personalhistoriske, statistiske og genealogiske Bidrag til en almindelig dansk Præstehistorie, bind 2, Odense 1870–73, p. 160. – Fejl mht JH's fødsel, vielse, død og fejl mht hans søns fødsel og død.
V. *Hostrup Schultz*: Helsingør embeds og bestillingsmænd, Kbh 1906, p. 85. – Fejl mht JH's vielse.
H. *Ehrencron-Müller*: Forfatterlexikon, bind 3, Kbh 1926, p. 432f. – Samme fejl som i Wiberg 2. Endvidere anføres JH fejlagtigt som student fra Helmstedt.
2. S. O. *Brenner*: Anetavle for direktør Aage Frederik Christian Henckel R af Dbg, Kbh 1939.
S. O. *Brenner*: Slægtstavlesamlinger 1932, Kbh 1932, p. 42f.
Personalhistorisk Institut (S. O. Brenner): Brev af 22/12 1937 til H. G. Harder, bankdirektør i Randers.
Magister J. C. *Hansen*: »Harderne fra Skive«, optegnelser under arkivbetegnelsen H 1 (7) 16 i Landsarkivet i Viborg. – Fejl mht JH's fødsel, vielse, børn, død.
3. *Georg Søndergaard*: Bogen om personnavne, Kbh 1979, p. 265.
4. JH's efterslægt er meget omfattende, hvilket ovennævnte Mag. J. C. Hansens optegnelser, korrigeret og suppleret af denne artikels forfatter, har vist.
5. *Landsarkivet for Sjælland*: Store Magleby sogns kirkebog. – Død eller begravet d. 14/11 1682 73 år 10 mdr 3 uger 1 dag gammel.
6. *Georg Erler*: Die Matrikel der Albertus-Universität zu Königsberg in Pr., bind 1, Leipzig 1910, p. 325. – JH indskrives som »Georgius Harderus Brunsbitolensis Ditmarsus«.
7. I forbindelse med Ditmarsken og Brunsbüttels historie er i artiklen anvendt følgende litteratur:
Christian Jenssen m.fl.: Dithmarschen. Land an der Küste, Heide in Holstein 1976.
Wilhelm Johnsen: Das schöne Brunsbüttel. Schicksale und Denkmäle, Brunsbüttel 1951.
Christian Molbech: Historien om Ditmarskerkrigen aar 1500 og . . . , Kbh 1813.
Nis R. Nissen: Süderdithmarschen 1581–1970, Heide in Holstein 1970.
Heinz Stoob: Die Dithmarsischen Geschlechterverbände, Heide in Holstein 1951.
8. Se note 7. – Kirchspielsvogt Jürgen Harder nævnes første gang som foged i 1590. Forgængere og efterfølgere i embeder var ca. 30 år ved tiltrædelsen, så fogeden Jürgen Harder muligvis født omkring 1560 måske lidt før, d.v.s. han var ca. 50 år i 1608, da Jørgen Harder blev født. Fogeden

- kan hvad tid, sted og navn angår derfor muligvis være far eller farfar til den senere præst på Amager.
9. Gennem korrespondance foråret 1978 med Emil Hecker (ansat på Kirchenbüro i »Matthias-Boie-Haus« over for sognekirken i Brunsbüttel) har artiklens forfatter modtaget tre uddrag – det første vistnok en oversættelse – fra en kirkeregnskabsbog kaldet Kirchenrechnung, som endnu opbevares på nævnte kirkekontor:
- Side 147, året 1606: »Kaspillvoget Jürgen Harder har fordraget regenskabopstillingen«.
- Side 2, d. 17/6 1607: »In Beiwohnen Jurgenn Harders Carsspilvagedes und des gantzten Vermandess beständige Reken-schaft gedaen«.
- Side 6, året 1609: »Jürgen Harders Car-spelvagedes«.
10. *Wilhelm Johnsen*: Bauern, Handwerker, Se-fahrer, Brunsbüttel 1961, p 16.
11. »Zeitschrift der Gesellschaft für Schles-wig-Holstein-Lauenburgische Geschich-te«, band 27, Kiel 1897, p 276.
12. *F. C. Dahlmann*: Johan Adolfs genannt Neocorus Chronik des Landes Dithmar-schen, band 1, Kiel 1827, p 256.
13. JH blev februar 1630 indskrevet på univer-sitetet i Helmstedt. Inden da blev han stu-dent.
14. *Paul Zimmermann*: Album Academiae Helmstadiensis, bind 1 (1574–1636), Han-nover 1926, p 321. – JH kaldes Georgius Harderus Dithmarsus.
15. *Johan Hvidtfeldt*: Håndbog for danske lokal-historikere, Kbh 1970, p 464.
- S. Birket Smith*: Kjøbenhavns Universi-tets Matrikel, bind 1, Kbh 1890, p 135. – Ved JH står: »... ordini studiosorum inavguratus Helmæstadii, vivitate academica donatus est ...«.
16. Oplysning fra overarkivar, dr. phil. Vello Helk, Rigsarkivet.
17. *Dr. L. Daae*: »Danske og norske studerende ved Universitetet i Helmstädt (1576–1744)« trykt i Kirkehistorisk Sam-linger 4. Række 3. Bind, Kbh 1893–95.
18. Se note 6.
19. *Det kongelige Bibliotek*:
Math. Nicolais Stambog d. 10/9 1632.
Universitetsbiblioteket i Hamburg:
Gottfried Acidalius Marchiacus Stam-bog d. 15/9 1632. – JH skrev i de to nævnte stambøger i Königsberg d. 10/9 og 15/9 1632. En stambogsindførsel plejer at mar-kere afsked, så JH har formentlig forladt universitetet i Königsberg i sidste halvdel af september 1632. (Oplysning fra overar-kivar, dr. phil. Vello Helk, Rigsarkivet. Han gjorde artiklens forfatter bekendt med JH's stambogsindførsler).
20. Se note 19.
21. *Albert Fabritius* m.fl.: Håndbog i Slægts-forskning, 3. udgave, Kbh 1979, p 71.
Hvidtfeldts Håndbog for danske lokalhi-storikere p 455.
22. »Tidsskriftet »Bygd«, 7. årgang nr 1, 1976, p 25.
Axel Steensberg: Dagligliv i Danmark i det syttende og attende århundrede 1620–1720, Kbh 1969, p 118 og 129.
23. Kbh's Universitetsmatrikel p 135. – JH kaldes Georgius Harderus Dithmarsus.
24. Hvidtfeldts Håndbog for danske lokalhi-storikere p 399 (»Præceptor«). – Alle stu-derende ved Kbh's Universitet havde en professor som tilsynsmand. Efter 1622 valgte de studerende selv privatpræcepto-ren (privatlæreren).
25. *Holger Fr. Rørdam*: Kjøbenhavns Universi-tets Historie fra 1537 til 1621, bind 3, Kbh 1877, p 245, 295, 309, 337 og 384.
C. Molbech: Historiske Aarbøger, 3. del, Kbh 1851, p 84, 86 f.
Gustav Albeck m.fl.: Dansk Litteratur Hi-storie, bind 1, Kbh 1971, p 190.
26. *Politikens Forlag*: Københavns hvornår skete det, Kbh 1979, p 44. – Pesten 1636–37.
27. Se note 23. – JH immatrikuleret i Kbh 1636.
E. Marquard: Prins Christian 5's Breve. Kancellibreve i Uddrag 1626–1642, bind 1, Kbh 1952, p 464. – JH anmodede foråret 1639 prinsen om en anbefalingsskrivelse. Det kunne derfor tyde på, at JH endnu nævnte forår opholdt sig i Danmark.
Axel Steensberg's Dagligliv i Danmark p

- 118 og 129. – Det var ikke ualmindeligt, at studerende i perioder afbrød studierne for at skaffe penge ved at undervise.
28. Breve fra »Personalhistorisk Institut« v/ S. O. Brenner til Hans Georg Harder – bankdirektør i Randers – bl.a. brev af 28/1 1938. *Uppsalas Universitetsbibliotek*:
Carl Lithmans Stambog d 22/4 1640. Immatrikulationsåret 1639 og stedsangivelsen Rostock nævnes i Brenners brev af 28/1 1938. Hans kilde har det været umuligt at opspore, og Brenner, der ledede Personalhistorisk Institut i København og udgav anetavler bl.a. i 1930'erne, er hvad oplysninger angår ikke altid pålidelig, jfr. f.eks. note 2. Men hans påstand underbygges her af Lithmans Stambog: JH skrev i stambogen d 22/4 1640 i Rostock, og da stambogsindsførsler som regel plejer at markere afsked, er det ikke urimeligt at formode, at JH kom til Rostock 1639. – JH underskrev sig »theol stud« i Lithmans stambog.
29. *Heinz Stoob*: Geschichte Dithmarschens im Regentzenzeitalter, Heide im Holstein 1959, p 400.
30. Lithmans Stambog, se note 28.
31. E. Marquards Prins Christian 5's Breve p 464.
32. Se note 25.
33. Lithmans Stambog d 22/4 1640.
34. *Rigsarkivet*: Kancelliets Brevbøger, Kbh 1950, p 273. – Kongebrevet af 2/10 1640.
Rigsarkivet: Civile Regnskaber 1560–1660. Regnskaber over Provster og Præsters Ekstraskatter, Sjællands Stift 1612–62. – Rentepenge 1657, græspenge 1661.
Rigsarkivet: Gejstlighedens Kontributions- og Skatteregnskaber 1661–80, Sjællands Stift, hæfte 4 og 12.
35. Wiberg 2 p 360.
36. Kancelliets Brevbøger 1950 p 273.
37. Wiberg 2 p 360.
38. *Svend Ellehøj*: Danmarks Historie. Bind 7. Christian 4's Tidsalder 1596–1660, Politikens Forlag 1970, p 336–339.
39. Store Magleby sogns kirkebog. – Kirkebogen påbegyndt slutningen af 1640 kort tid efter JH's tiltrædelse som præst.
- Fabritius' Håndbog i Slægtsforskning 3. udgave p 178f.
40. Se note 39. – Flere præster omkring i landet begyndte af egen drift at føre kirkebøger, i flere tilfælde fordi de havde lært skikken at kende under studieophold i Tyskland.
41. Ehrencron-Müllers Forfatterlexikon bind 3 p 433.
42. Ehrencron-Müllers Forfatterlexikon bind 3 p 432f.
43. *Landsarkivet for Sjælland*: Helsingør Sct Mariæ sogns kirkebog 1641. – JH kaldes »Magist: Georgius Harderus priesten auff amark«.
44. Dorothea Lunde nedstammede bl.a. fra Flensborg-slægterne: Ouw, Slewart, Schwelundt, Sönnichsen, Goldtschmidt og rådmand Peder Nielsen.
45. *S. V. Wiberg*: En almindelig dansk præstehistorie, bind 1, Kbh 1959, p 590. – M Thomas Lund ordineret 1625 i Helsingør.
Magister Thomas Lunds ligsten i Helsingør Sct. Mariæ kirkes kor: Ifølge inskriptionen blev han viet ca. 1616. – Da Dorothea Lunde blev viet 1641, var hun vel født omkring 1620. Faderen blev ordineret 1625, d.v.s. formentlig kom han til Danmark i begyndelsen af 1620'erne måske i 1625. Dorothea Lunde blev derfor antagelig født i Flensborg og kom som ganske lille pige til Helsingør.
46. M Thomas Lunds ligsten i Helsingør Sct. Mariæ kirke.
47. *Chr. Nicolaisen*: Amagers Historie, bind 2, Kbh 1909, p 122.
48. Store Magleby sogns kirkebog. – Ingen af JH's børn ses døde omkring 1654.
49. *E. Moltke* m.fl.: Danmarks kirker 3. Københavns Amt bd 1, Kbh 1944, p 310f.
50. *Anna William Rasmussen*: Hollænderbyen og Store Magleby kirke, Kbh 1968, p 95–97.
51. *H. F. Rørdam*: Ny kirkehistorisk Samlinger, bind 3, Kbh 1864–66, p 228 og 241.
52. Rørdam i Ny kirkehistorisk Samlinger 1864–66, p 241.
53. Se note 34, Civile Regnskaber. – Rentepenge 1657, græspenge 1661.
Se note 34, Gejstlighedens Skatteregnskaber, hæfte 2 (Princessindens Styr 1665),

- hæfte 7 (3. Prinsessestyr 1671) og hæfte 12 (Prinsessestyr den 13/1 1681).
54. Gejstlighedens Skatteregnskaber, hæfte 11 (Ildsted- og kvægskat 1677). – Sognepræstens gård var på 8 ildsteder, kapellanens (JH's søn) bolig i samme gård på 3 ildsteder. Endvidere nævnes i præstegården 4 køer og 2 heste.
Chr. Nicolaisens Amagers historie 2, p 354f. – Kontrakten gengivet.
55. Se note 53.
56. E. Moltkes Danmarks Kirker 3, Kbh.'s Amt 1, p 310f.
Landsarkivet for Sjælland: Sjællands stifts bispearkiv. Landmodet. Reviderede Præsteenkekasser 1676–92. – I 1676–77 var JH noteret for en indbetaling på 33 Rdl I Mk 8 Sk ligesom de fleste andre indbetalere. Men 1678/79 indskød han yderligere 33 Rdl I Mk 8 Sk og stod dermed anført som en af de største indskydere.
57. Se note 54, hæfte 11. – Thomas Harder nævnes som kapellan i 1677.
Wiberg 2 p 360. – Thomas Harder ordineret d. 23/2 1670.
58. H. C. Roede: »Uddrag af Kancelliets Registre ang. Vielser« trykt i Personalhistorisk Tidsskrift 6. Række 5. Bind, Kbh 1914, p 129. – De fik bevilling til vielse d 10/2 1674 og blev antagelig viet samme år. Wiberg 2 (Odense Universitets eksemplar) p 360. – I dette eksemplar er med blyant tilføjet »Bente Pedersdatter«. Hverken tilføjelesens ophavsmand eller hans kilde er kendt.
- Se note 56, Sjællands stifts præsteenkekasse. – JH's enke kaldes »Benthe«. Hun nævnes første gang 1682/83, sidste gang 1691/92. Dette underbygger delvis blyantstilføjelesen i Odense Universitets eksemplar af Wiberg.
Store Magleby sogns kirkebog. – Ingen af JH's børn ses døbt i tidsrummet 1674–82.
59. Samme kirkebog år 1682.
60. Se note 56, Sjællands stifts præsteenkekasse 1676/77.
61. Sammested 1677/78. – 33 Rdl I Mk 8 Sk blev placeret hos »SI Andersis enke i Vartov«.
62. Sammested 1678/79 og 1679/80. – I 1679/80 nævnes det andet indskud som placeret hos hr Ebbe Lauritsøn i Nykøbing Sjælland. Første og andet indskud var altså placeret hver sit sted.
63. Sammested 1682/83.
64. Sammested 1682–92.
65. Anna William Rasmussens Hollænderbyen og Store Magleby kirke p 90.
66. Sammested.
Store Magleby sogns kirkebog. – M Thomas Harder døde eller blev begravet den 23/3 1691.
67. Mag. Thomas Harders 1. ægteskab var barnløst; i 2. ægteskab fødtes 3 døtre og i hans 3. foruden sønnen Jørgen sønnerne Lambert og Arnoldus.

Jan Bak Harder, f. 1951, lærereksamen fra Jelling Seminarium 1975, lærer i Odense 1975–79, fra 1979 ansat ved Østhimmerlands Forberedelseskursus. Har bl.a. skrevet artiklen »Jørgen Poulin Harder. Guldsmed i Odense 1777–1796« i *Fynske Årbøger* 1978. Adresse: Mastruphøj 28, 9530 Støvring.

En sønderjysk slægt Bruun i 4 generationer

Christian Bruun, sognepræst i Nr. Løgum-Løgumkloster, og hans efterkommere i 3 led

Af

Svend Jacobsen

Navnet Bruun er almindeligt forekommende i Danmark, hvor talrige indbyrdes uafhængige slægter fører navnet, og flere af disse er tidligere behandlet i den genealogiske litteratur¹. Også i Sønderjylland forekommer flere slægter Bruun, af hvilke nogle enkelte skal omtales nedenfor, og blandt disse skal igen én, nemlig efterkommerne efter *Christian Bruun* (ca. 1580/85 – ca. 1650), sognepræst i Nr. Løgum-Løgumkloster, gøres til genstand for nærmere omtale.

Når jeg specielt har valgt denne slægt som emne, skyldes det tre ting: 1) At slægten tidligere, som jeg skal påpege nedenfor, er blevet anbragt i en gal sammenhæng med andre Bruun-slægter, 2) at Christian Bruuns efterkommere, med undtagelse af de, der er blevet præster eller præstehustruer, ikke er behandlet særlig grundigt andre steder i den genealogiske litteratur, og 3) at der i de gængse personalhistoriske værker, der nævner medlemmer af denne slægt, er modstridende og direkte ukorrekte oplysninger, hvilket jeg naturligvis også vil dokumentere nedenfor.

A. Christian Bruuns afstamning

Første gang, der i litteraturen er opstillet en stamtavle over en sønderjysk Bruun-slægt, er vist nok i 1908 i et bilag til en artikel af overlærer Peter Thomsen i Dresden om Glücksborgs kirke- og præstehistorie². Christian Bruun figurerer her som yngre bror til *Erik Bruun* (1580–1618), sognepræst i Ø. Løgum ved Åbenrå, og som ældre bror til *Nicolaus Bruun* (1594–1666), sognepræst i Sottrup på Sundeved. Disse tre brødre skulle alle være sønner af *Peter Bruun* (1543–1616), sognepræst i Sottrup, hvis far igen, *Peter Bruun* (1495–1572), først var katolsk, senere evangelisk sognepræst i Sottrup. Han var født på Bruunsgård, en såkaldt frigård³ i Skovby i Løjt Sogn nordøst for Åbenrå⁴. Rigtigheden af de anførte 3 slægtled: Hr. Peter Bruun I til Sottrup, sønnen Hr. Peter Bruun d. II til Sottrup, og dennes sønner, Hr. Erik Bruun til Ø. Løgum og Hr. Nicolaus Bruun til Sottrup, kan ikke drages i tvivl. De 3 præster i Sottrup førte nemlig en dagbog: »*Deliciae uespertinae sive Annales rerum memorabilium, maxime ecclesiasticarum, in patria et alibi gestarum*«, hvis indhold gengives i den omtalte artikel, og denne dagbog omtaler udtrykkeligt de omtalte far-søn-forhold. Derimod får man ved læsningen af »*Deliciae . . .*« en mistanke

om, at Hr. Christian Bruun til Nr. Løgum-Løgumkloster noget mere tilfældigt er blevet anbragt på stamtavlen, i hvert fald er det påfaldende, at han *overhovedet ikke omtales i selve dagbogen*. Peter Bruun d. II nævner sønnen Eriks indsættelse som sognepræst i Ø. Løgum i 1609, og Nicolaus Bruun nævner broderens død 14/3 1618, og senere hans søn Knud Bruuns indsættelse som sognepræst i Ø. Løgum. Derimod nævnes Christian Bruuns ordinationer (først 1608 til Sct. Laurentii på Føhr, så 1620 til Nr. Løgum-Løgumkloster) ikke med ét ord.

Der er således i dagbogen intet belæg for, at Christian Bruun skulle være præstesøn fra Sottrup, men ikke desto mindre er det sandsynligvis på grundlag af P. Thomsens artikel med stamtavlen, at senere forfattere anfører ham som sådan, f.eks. Arends i sit hovedværk om den slesvigske gejstlighed⁵. Også Achelis nævner ham som født i Sottrup i sit storværk om de slesvigske studenter⁶, men stiller sig dog lidt tvivlende, idet » . . . die Rostocker Matrikel ihn als Tonderanus bezeichnet«. Betegnelsen Tonderanus må betyde, at Christian Bruun har gået i Tønder latinskole, og det er der ingen grund til at tro, at en ung mand fra Sundeved ville gøre, idet forbindelser mellem det østligste og vestligste Sønderjylland ikke var særlig hyppige. De to bevislige sønner af Peter Bruun i Sottrup, Erik og Nicolaus, har f.eks. gået i skole i henholdsvis Flensborg og Sønderborg⁷.

Konklusionen af ovenstående betragtninger må være den, at intet taler for, at Christian Bruun er søn af sognepræst Peter Bruun i Sottrup. Men hvem er han så? Her giver Løgumkloster Amtsregnskaber⁸ og tingbøgerne for Løgum Birk⁹ i forening et lille fingerpeg. Datidens sognepræster var ofte samtidig bønder, og Bruun'erne i Løgumkloster var ingen undtagelse. I amtsregnskabet for 1633 finder vi således Christian Bruun som fæster af et halvt boel i Løgumkloster by, og desuden fæster han samme år et kåd¹⁰ i byen. I amtsregnskabets fortegnelse over kådnere er hans navn skrevet ovenover den tidligere fæster, hvis navn er streget over, men dog ikke mere, end at det kan læses som *Maren Hinrichs*. Yderligere oplyser regnskabets fortegnelse over nye fæstere, at »Hr. Christian Bruun vestet die ganze Kate, so *sein Mutter* in Veste gehabt«. Disse oplysninger suppleres af tingbogen for samme år, hvoraf det fremgår, at d. 1/7 stod Hans Kleinsmed i Løgumkloster på tinge og lovbød for tredie gang, det kåd, som hans svigerfar havde i pant af Maren Hinrichs. Hun var død, og Hans Kleinsmed ville have arvingerne til at indløse pantebrevet med 400 rigsdaler. På Maren Hinrichs arvingers vegne optræder på tinge hendes søn, der skiftevis kaldes *Peter Hinrichsen* og *Peter Boysen*. Han fremlagde for birkefogden et skriftligt indlæg i flere punkter, hvori der bl.a. står: »For det andet efter at *min broder Hr. Christian Bruun* haver ladet hende en Summa penge tilbyde . . .«. Maren Hinrichs mand, som må være død før 1633, er givetvis den »*junge Hinrich Boysen*«, som i 1607¹¹ skrives til to hele kåd i Løgumkloster. Han er igen formentlig en yngre bror til, eller snarere søn af »*Hinrich Boysen de Olde*«, som havde en hel

gård i Løgumkloster¹² og var birkefoged i Løgum Birk fra 1595¹³ til sin død i 1621¹⁴.

Christian Bruun, som må være født først i 1580'erne¹⁵, er næppe søn af den omtalte unge Hinrich Boysen¹⁶, men formentlig stedsøn, således at hans mor Maren må antages at have været gift første gang med en N. N. Bruun og derefter med Hinrich Boysen. Men vi må i hvert fald kunne fastslå, at han ikke umiddelbart hører til på Bruunsgård-Sottrup-slægtens stamtavle, men at han er født i det sogn, hvor han senere blev præst.

B. Christian Bruuns efterkommere

De ældste trykte oplysninger om Christian Bruuns børn stammer fra P. Rhode¹⁷, som angiver, at han har 8 børn, og nævner 3 sønner og 3 døtre. Af disse sidste anfører han bl.a. *Sara Bruun*, gift med provst *Peter Zitscher* i Tønder, og *Rebecca Bruun*, gift anden gang med *Knud Andersen Bramsen*, sognepræst i Øsby, og enke efter amtsskriver *Fabricius* i Løgumkloster. Disse oplysninger er siden blevet gentaget af P. Thomsen i førømtalte artikel og af Arends, samt for Rebeccas vedkommende af Aage Dahl i hans præstehistorie for Haderslev Herred¹⁸, men som nævnt i indledningen mener jeg, at de er ukorrekte.

Hvad angår Sara Bruun, er det oplagt, at hun ikke kan have været gift med provst Peter Zitscher i Tønder. Hun må nemlig, som alle Christian Bruuns børn, være født mellem ca. 1610 og ca. 1630¹⁹, og Peter Zitscher og hans hustru har fået børn i Tønder i 1690'erne²⁰. Arends har åbenbart også næret tvivl på dette punkt, idet han andetsteds anfører provst Zitschers hustru Sara som datter af *Christoffer Bruun*, Christian Bruuns søn og efterfølger som præst i Nr. Løgum-Løgumkloster. Dette passer aldersmæssigt bedre, men er næppe heller rigtigt, thi det vides, at Christoffer Bruun havde en datter Sara, der var gift med sognepræst *Peder Brodersen* i Ballum, og der er ingen grund til at tro, at han skulle have to døtre af samme navn. Imidlertid hed Peter Zitschers egen mor også Sara, gift med kgl. herold *Ulrich Zitscher*²¹, og denne Sara viser sig at være født Bruun, thi d. 18/7 1671 udsteder *Sara Bruun*, sal. *Ulrich Zitschers* i Bygholm Mølle, en obligation²². Der er næppe tvivl om, at det er denne Sara Bruun, der er Christian Bruuns datter. At en præstedatter fra Løgumkloster er blevet gift med kgl. herold Ulrich Zitscher, er ikke så mærkværdigt, han var nemlig selv fra Løgumkloster, søn af husfoged *Ulrich Zitscher* (ca. 1572–1636), og havde desuden boet på en gård i byen i slutningen af 1640'erne²³, netop i de år, hvor han antagelig er blevet gift med Sara Bruun²⁴.

Hvad dernæst *Rebecca Bruun* angår, anfører som nævnt samtlige kilder, at hun skulle være gift første gang med amtsskriver *Nicolai Fabricius* (d. 1661) i Løgumkloster og dernæst med *Knud Andersen Bramsen*, sognepræst i Øsby. Dette sidste er imidlertid ikke rigtigt, hun er aldrig blevet gift anden gang. I Løgumkloster Amtsregnskaber nævnes hun næsten årligt frem til 1691, og hun kaldes til

stadighed »Rebecca Fabricien« eller udtrykkeligt »sehl. Amtsschreiber Fabricius' nachgelassene Witwe«. Som en slags pension efter mandens død nød hun indtægterne af en gård i Budsholm, Højst Sogn, hvor hun også boede en overgang, og af en gård i Ulstrup, Nr. Løgum Sogn.

Et andet spørgsmål er så, hvad det så er for en Rebecca, der blev gift med Hr. Knud Bramsen i Øsby, og som blev berygtet på grund af sit arrige sind²⁵. Et uforpligtende forslag er, at det kunne være Rebecca Tobiasdatter Rehefeld, som i 1673 var blevet enke efter Matthias Christensen Bruun²⁶, sognepræst i Hoptrup mellem Haderslev og Åbenrå. Dette er kun en løs hypotese, men faktum er i hvert fald, at den arrige præstekone Rebecca i Øsby ikke var Christian Bruuns datter.

C. Efterslægtstavle over Christian Bruuns børn, børnebørn og oldebørn

Til slut følger så selve tavlen over Christian Bruuns efterkommere i 3 led. Jeg har valgt også at medtage de kvindelige grene, da flere af disse griber ind i andre interessante sønderjyske slægter, der ikke har været behandlet i den trykte litteratur tidligere. Endvidere illustrerer disse 3 generationer meget godt det karakteristiske forhold for Sønderjylland, at der ikke var nogen forskel i social status på præster, lokale embedsmænd og byernes gårdmænd og handelsfolk, hvorfor efterslægtstavlen er en broget blanding af præster, degne, herredsfogder, birkefogder, sognefogder, møllere, kniplingshandlere, håndværkere, gårdmænd og kådnere. Når jeg har sat grænsen ved 3 generationer, er det fordi Bruun-navnet er ret dominerende, så længe vi holder os til disse 3 generationer, hvorefter det ret hurtigt forsvinder ud af efterslægten.

En stor del af Christian Bruuns nærmeste efterslægt bor i sogne, hvor kirkebøgerne først findes fra et ret sent tidspunkt i 1700-tallet. Det er derfor ikke mange af efterkommerne i de 3 generationer, der kan findes i kirkebøgerne, det gælder faktisk kun nogle ganske få personer i 4. slægtled. Følgelig er der meget få børneflokkene i denne efterslægtstavle, der kan siges med sikkerhed at være fuldstændige, navnlig vil der naturligvis mangle en masse børn, der er døde som små. De mangler eller usikkerhedsmomenter, der ellers måtte være, har jeg hver gang gjort opmærksom på i teksten eller noterne.

Første slægtled

1. *Christian Bruun*, f. ca. 1580/85 formentlig i Løgumkloster, d. fmtl. tidligst 1650 i Løgumkloster²⁷. (Far ukendt, mor: Maren, d. 1633, fmtl. g. 1° m. N. N. Bruun, g. 2° m. Hinrich Boysen, d. før 1633, kådner i Løgumkloster). – Stud. i Rostock 1606. Diakon i Horsbøl 1607, præst v. Sct. Laur. på Føhr 1608, sognepræst i Nr. Løgum-Løgumkloster 1620–ca. 1645/50. –

G. m. *Sara Boysen*, f. 1584 i Nibøl²⁸, d. 1641 i Løgumkloster, begr. 19/8, dtr. af Laurents Boysen, sognepræst i Nr. Løgum-Løgumkloster, og Magdalene Selmer. – 8 børn kendes²⁹: 2. slægtled, nr. 2–9.

Andet slægtled

Børn af Christian Bruun (1) i Løgumkloster:

2. *Peter Bruun*, f. ca. 1610/14 fmtl. på Føhr³⁰. – Formentlig stud. i Rostock 1632. Sognepræst i Skast 1642–?³¹. – Hans kone hed muligvis *Ode*³², men om hende vides iøvrigt intet. – 4 børn kendes: 3. slægtled, nr. 10–13.
3. *Christoffer Bruun*, f. ca. 1610/15 på Føhr, d. mellem 1691 og 1696 i Løgumkloster³³. – Stud. i Rostock 1632, i Königsberg 1636. Konrektor i Bordesholm 1642. Magister. Sognepræst i Nr. Løgum-Løgumkloster fra ca. 1645³⁴. Har tillige 1/2 bol i Løgumkloster³⁵. – G. 1648 m. *Anna Hansdatter*, d. tidligst 1708³⁶, dtr. af Hans Callesen, husfoged i Åbenrå, og Anna Catharina Geisler. – 7 børn kendes: 3. slægtled, nr. 14–20.
4. *Jørgen Bruun*, f. ca. 1618/20 på Føhr eller i Løgumkloster, d. ca. 1689 i Rødenæs. – Stud. Königsberg 1636, i Bordesholm 1637. Sognepræst i Rødenæs ca. 1647– ca. 1689. – Formentlig 1 barn: 2. slægtled, nr. 21.
5. *Sara Bruun*, f. ca. 1615/25, muligvis død 11/3 1711 i Tønder³⁷. – G. ca. 1644/45 m. *Ulrich Zitscher*, f. ca. 1615/20 i Løgumkloster, d. omkr. 10–15/8 1670 i København³⁸. Fæstede 1644 en gård i Løgumkloster³⁹, derefter en gård i Assit, Løgumkloster Sogn⁴⁰. Havde 1666 en gård i Kørup, Nim Hrd.⁴¹, og havde senere Bygholm Mølle ved Horsens⁴². Han var kongelig herold og boede formentlig i København. Søn af Ulrich Zitscher, husfoged i Løgumkloster, og Anna, muligvis Boysen⁴³. – 3 børn kendes: 3. slægtled, nr. 22–24.
6. *Rebecca Bruun*, f. ca. 1615/25, lever 1691, d. senest 1696⁴⁴. – G. ca. 1643/45 m. *Nicolai Fabricius*, d. 1661, amtsskriver i Løgumkloster 1643–1661⁴⁵, s. af Lorentz Fabricius, sognepræst i Haddeby, og Christine Holmer. – Hun boede som enke en tid på Budsholm i Højst Sogn, men er ikke død der. Nød desuden indtægterne af en gård i Ulstrup, Nr. Løgum Sogn⁴⁶. – 4 børn kendes: 3. slægtled, nr. 25–28.
7. *Magdalene Bruun*, f. ca. 1620/30 i Løgumkloster, d. 23/4 1697 i Bevtoft. G. 1° omkr. 1650 m. *Lorentz Boysen*, d. 1660, gårdmand i Løgumkloster⁴⁷, s. af Nis Boysen⁴⁸, gårdmand i Løgumkloster, og Sidsel Lorentzdatter. (Han g. 1° m. N. N. Vilhelmsdatter Nissen). – G. 2° 5/6 1661 m. *Jørgen Boysen*, f. 30/11 1631 i Øsby, d. 3/6 1704 i Bevtoft, sognepræst i Bevtoft-Tislund 1658–1704, s. af Jacob Philipsen Boysen, diakon i Øsby, og Kirstine Petersdatter. – 3 børn kendes i 1. ægt.: 3. slægtled, nr. 29–31. 3 børn kendes i 2. ægt.: 3. slægtled, nr. 32–34.
8. *Kirstine Bruun*, d. omkr. 1660. – G. m. *Matthias Nicolaus*, d. 1664 i Lø-

- gumkloster⁴⁹. Han var først gårdmand i Landeby, Nr. Løgum Sogn, senere i Løgumkloster⁵⁰. Kornskriver i Løgumkloster Amt 1649⁵¹, birkefoged i Løgum Birk 1659–1664⁵². (Han g. 2° m. Kirstine Boysen⁵³). – 1 barn: 3. slægtled, nr. 35.
9. *Maria Bruun*, d. tidligst 1666⁵⁴. G. m. *Erik Matthiesen*, d. 1659, gårdmand på Fårgård, Nr. Løgum Sogn, birkefoged i Løgum Birk 1645–1659, s. af Matthias Tychsen, gårdmand på Fårgård, birkefoged i Løgum Birk⁵⁵. – 2 børn kendes: 3. slægtled, nr. 36–37.

Tredie slægtled

I.

Børn af Peter Bruun (2) i Skast:

10. *Christian Bruun*. Degn i Ballum Sogn⁵⁶, kådner i Vesterende-Ballum. G. m. *Maren Mathiasdatter*, dtr. af Matthias Nielsen Lund, gårdmand i Vesterende. – 6 børn kendes: 4. slægtled, nr. 38–43.
11. *Lorents Bruun*, d. tidligst 1716⁵⁷. – Kådner i Bodsøl, Ballum Sogn. – G. 1686/87⁵⁸ m. *Kirsten*, d. ca. 1715⁵⁹. – 2 børn kendes: 4. slægtled, nr. 44–45.
12. *Maria Bruun*. – G. 1° 12/6 1683 m. *Hans Clausen*, f. 24/12 1651 i Emmerlev, d. 1690/95 i Skast, sognepræst i Skast⁶⁰, s. af Claus Clausen (Claudius), sognepræst i Emmerlev, og Anna Hansdatter. – G. 2° m. *Jacob Jørgensen*, f. ca. 1665 i Bjolderup, sognepræst i Skast i hvert fald fra 1695⁶¹. – 2 børn af 1. ægteskab: 4. slægtled, nr. 46–47.
13. *Johan Bruun*, nævnes første gang 1686⁶². – Gårdmand i Bosholm, Brede Sogn 1687–94⁶³. – G. m. *Maria Hansdatter*, f. ca. 1665 i Kringelum, Ballum Sogn, d. 1746 i Løgumgård, Nr. Løgum Sogn, dtr. af Hans Obsen, gårdmand i Kringelum, og Dorthe Mathiasdatter. (Hun g. 2° m. Mads Christensen, g. 3° m. Benned Christensen⁶⁴. – 1 barn kendes: 4. slægtled, nr. 48.

II.

Børn af Christoffer Bruun (3) i Løgumkloster:

14. *Sara Bruun*, f. ca. 1651 i Løgumkloster, d. 3/9 1700 i Ballum Præstegd. – G. 1° ca. 1670 m. *Thomas Andersen*, f. ca. 1640/42 i Vesterende-Ballum, d. 1681 i Ballum Præstegd., sognepræst i Ballum, s. af Anders Thomsen, gårdmand i Vesterende, birkefoged i Ballum Birk, og Gyde Hansdatter. – G. 2° 1681 m. *Peder Brodersen*, f. ca. 1650/52 i Randerup, d. 1723 i Ballum Præstegd., sognepræst i Ballum, s. af Broder Pedersen, sognepræst i Randerup, og Ellen Hansdatter. – 1 barn kendes i 1. ægteskab: 4. slægtled, nr. 49. – 9 børn i 2. ægteskab, hvoraf 8 kendes⁶⁵: 4. slægtled, nr. 50–57.
15. *Maria Bruun*. – G. m. *Andreas Brodersen*, f. ca. 1660/64 i Randerup, d.

- 1709/10 på Amrum⁶⁶, sognepræst på Amrum 1694–1709/10, s. af Broder Pedersen, sognepræst i Randerup, og Ellen Hansdatter. – Ingen børn.
16. *Margrethe Bruun*, f. ca. 1657 i Løgumkloster, d. 1714 smst., begr. 6/2. – G. m. *Lorents Riggelsen*, gårdmand og kniplingshandler i Løgumkloster, s. af Lorents Riggelsen, gårdmand og kniplingshandler smst. og Kirstine. – 1 barn kendes: 4. slægtled, nr. 58.
17. *Christian Bruun*, f. 1661 i Løgumkloster, d. 1708 smst. – Stud. i Kiel 1678, i Leipzig 1681. Sognepræst i Nr. Løgum-Løgumkloster 1688–1708. – G. ca. 1691 m. *Anna Catharina Stahl*, f. 6/5 1669 i Åbenrå, d. 23/11 1736 i Løgumkloster, dtr. af Sebastian Stahl, amtsskriver i Åbenrå, og Catharina Hansdatter Callesen⁶⁷. (Hun g. 2° 1709 m. Johan Roost (1676–1737), sognepræst i Nr. Løgum-Løgumkloster). – 3 børn kendes: 4. slægtled, nr. 59–61.
18. *Jürgen Friedrich Bruun*, f. ca. 1665 i Løgumkloster, d. 1746 smst., begr. 13/12. – Kirkeforstander i Løgumkloster. Forpagter af Løgumkloster Mølle fra 1704⁶⁸. Var i 1720 sekretær i Slesvig⁶⁹, men boede allerede året efter igen i Løgumkloster. – G. 1° m. *Dorothea Sophie*⁷⁰, f. ca. 1662, d. 1721 i Løgumkloster, begr. 10/7. – G. 2° 19/6 1731 m. *Anna Sørensdatter Vedel*, f. ca. 1691 i Rejsby, d. 1733 i Løgumkloster, begr. 18/12, dtr. af Søren Pedersen Vedel, sognepræst i Rejsby, og Mette Dorothea Clausen. – G. 3° 20/10 1735 m. *Elisabeth Charlotte Bendixen*⁷¹. – 1 barn kendes i 1. ægt.: 4. slægtled, nr. 62. – 1 barn i 3. ægt.: 4. slægtled, nr. 63.
19. *Peter Bruun*, f. ca. 1668 i Løgumkloster, d. 1754 smst., begr. 14/2. – Bosiddende i Løgumkloster, formentlig som kniplingshandler. – G. 5/12 1715 m. *Anna Ursula*, måske *von Cöln*⁷², f. ca. 1670, d. 1720 i Løgumkloster, begr. 2/5. (Hun g. 1° m. Johann Christopher Kuss (ca. 1660–1712), kniplingshandler i Løgumkloster). – Ingen børn.
20. *Magdalene Bruun*, f. ca. 1668 i Løgumkloster, d. 1737 smst., begr. 5/11. – G. 1° m. *Wulf Thöming*, f. 1668 i Tønder, db. 17/6, d. ca. 1696/97 i Løgumkloster, kådner og kniplingshandler i Løgumkloster, s. af Christopher Thöming, borger i Tønder. – G. 2° ca. 1698 m. *Johan Adolph Martfeldt*, d. 1705/09 i Løgumkloster, kådner og kniplingshandler i Løgumkloster, s. af August Martfeldt, husfoged, møller, brygger og brændevinsbrænder i Løgumkloster. – 1 barn kendes af 1. ægteskab: 4. slægtled, nr. 64.

III.

Barn af Jørgen Bruun (4) i Rødenæs:

21. *Christian Bruun*, f. ca. 1656/60 i Rødenæs, d. ca. 1689 smst. – Adjunkt hos faderen i Rødenæs. – Ingen ægtefælle eller børn kendes.

IV.

Børn af Sara Bruun (5) og herold Ulrich Zitscher:

22. *Ulrich Zitscher*⁷³, f. ca. 1646/47, d. 1687 i Lundum. – Sognepræst i Lundum-Hansted, Århus Amt 1672–87. – G. ca. 1672/73 m. *Margrethe Pedersdatter*, f. ca. 1650, dtr. af Peder Mortensen, sognepræst i Lundum-Hansted, og Maren Holgersdatter. (Hun g. 2° ca. 1688/89 m. Peder Frandsen Toxværd, sognepræst i Lundum-Hansted). – 4 børn kendes: 4. slægtled, nr. 65–68.
23. *Peter Zitscher*, f. 13/3 1652 i København, d. 20/5 1697 i Tønder. – Stud. 1668 i København, magister 1690. Konrektor i Nykøbing F. i 1679, var på udenlandsrejse 1680–82, hofpræst i Nyk. F. 1682–85, derefter slotspræst i Glückstadt 1685–93, sidst sognepræst og provst i Tønder 1693–97. – G. 1685 m. *Christine Walther*, dtr. af Simon Walther, forvalter på Hellerupgård på Fyn. – 3 børn kendes: 4. slægtled, nr. 69–71.
24. *Sophie Amalie Zitscher*, d. 1735 i Løgumkloster Fattighus⁷⁴, begr. 9/10. – G. m. *Elias Bjørn*, løjtnant⁷⁵. – 3 børn kendes: 4. slægtled, nr. 72–74.

V.

Børn af Rebecca Bruun (6) og amtsskriver Nicolai Fabricius:

25. *Friderich Fabricius*, d. 1685 i Budsholm⁷⁶. – Levede ugift i Budsholm, Højst Sogn.
26. *Christopher Fabricius*. Nævnes 1710⁷⁷.
27. *Christine Fabricius*. – G. 8/6 1675 m. *Truels Nissen*, d. 16/7 1699 i Hjerndrup, gårdmand på Hjerndrupgård, s. af Nis Truelсен, gårdmand på Hjerndrupgård, og Kirsten Marcusdatter. – 4 børn kendes: 4. slægtled, nr. 75–78.
28. *Marie Elisabeth Fabricius*, d. før 1700⁷⁸. – G. m. *Matthias Hansen*, f. ca. 1610/15 i Ø. Terp, Bedsted Sogn, d. før 1700⁷⁸, gårdmand i Ø. Terp, herredsfoged i Sdr. Rangstrup Herred, s. af Hans Jensen, gårdmand og herredsfoged i Ø. Terp. (Han g. 1° m. N. N.). – 4 børn kendes: 4. slægtled, nr. 79–82.

VI.

Børn af Magdalene Bruun (7) og Lorents Boysen i Løgumkloster:

29. *Nis Boysen*. Nævnes 1660 i skiftet efter faderen⁷⁹. – Gårdmand i Hjartbro, Bevtoft Sogn⁸⁰. – Der kendes ingen efterkommere efter ham⁸¹.
30. *Sara Boysen*. Nævnes 1660 i skiftet efter faderen⁷⁹.
31. *Sidsel Boysen*. Nævnes 1660 i skiftet efter faderen⁷⁹. – G. m. N. N. i Kaststrup, Gram Sogn⁸⁰. – Det er vanskeligt med sikkerhed at angive efterkommere af hende⁸².

VII.

Børn af Magdalene Bruun (7) og Jørgen Boysen i Bevtoft:

32. *Jacob Boysen*, f. 18/5 1664 i Bevtoft, d. 27/5 1746 i Magstrup. – Stud. Kiel 1683, i Wittenberg 1685, i København 1687. Huslærer på Brockdorff og i Glückstadt, derefter sognepræst i Magstrup-Jegerup 1693–1746. – G. 6/2 1694 m. *Anna Margrethe Krahe*, f. 1671, d. 1768, dtr. af Christopher Krahe, hofpræst, provst i Haderslev, og Catharina Magdalene Rehefeld. – 7 børn kendes: 4. slægtled, nr. 83–89.
33. *Christian Boysen*, f. 11/10 1666 i Bevtoft, d. tidligst 1738⁸³ i Rødding. – Stud. Kiel 1683–85, i Wittenberg 1685, i København 1692. Var derefter adjunkt hos svigerfaderen i Rødding-Skrave, sognepræst smst. 1702–36⁸⁴. – G. 10/7 1695 m. *Karen Gaverlund*, d. tidligst 1740⁸⁵, dtr. af Mikkel Gaverlund, sognepræst i Rødding-Skrave, og N. N. Madsdatter. – 14 børn: 4. slægtled, nr. 90–103.
34. *Christine Boysen*, d. 1698 i Bevtoft⁸⁶. – G. ca. 1690 m. *Christen Hansen Eichel*, f. 1664 i Haderslev, d. 1707 i Bevtoft, kapellan i Bevtoft-Tislund 1688, sognepræst smst. 1704–1707, s. af Hans Christensen Eichel, borgmester i Haderslev og Anna Schrøder. – 2 børn kendes: 4. slægtled, nr. 104–105.

VIII.

Barn af Kirstine Bruun (8) og Matthias Nicolaus i Løgumkloster:

35. *Johan Nicolaus*. Nævnes 1666 i skiftet efter faderen⁸⁷, og er da umyndig.

IX.

Børn af Maria Bruun (9) og Erik Matthiesen på Fårgård:

36. *Catharina Eriksdatter*. – G. ca. 1665/66 m. *Hans Andersen*⁸⁸, f. ca. 1640/42 i Vesterende, Ballum Sogn, d. 1700 på Fårgård, gårdmand på Fårgård, birkefoged i Løgum Birk, s. af Anders Thomsen, gårdmand i Vesterende, birkefoged i Ballum Birk, og Gyde Hansdatter. – 5 børn kendes: 4. slægtled, nr. 106–110.
37. *Sara Eriksdatter*. Nævnes 1665⁸⁹.

Fjerde slægtled

I.

Børn af Christian Bruun (10) i Ballum:

38. *Peder Bruun*, f. før 1681⁹⁰. Nævnes 1695⁹¹.
39. *Maria Bruun*, f. før 1681⁹⁰. – G. m. *Jegge Andersen*, f. ca. 1678, kådner i Vesterende, Ballum Sogn, s. af Anders Jeggesen, kådner i Vesterende.
40. *Matthias Bruun*, f. 25/12 1682 i Vesterende, d. 17/3 1770 i Bodsøl. – Indsiddet i Østerende-Ballum 1719 og 1722, senere kådner i Sluckum, Ballum Sogn. – G. m. *Ingeborg Nielsdatter*, f. 7/9 1681 i Vesterende, d. 4/11

1768 i Bodsbøl, dtr. af Niels Christensen Clausen, kådner i Vesterende, og Ingeborg.

41. *Christopher Jørgen Bruun*, f. 25/5 1685 i Vesterende. – Kådner i Vesterende. – G. 28/6 1748 m. *Ane Cathrine*, d. 24/8 1786 i Vesterende. (Hun g. 1° m. Jens N. N.).
42. *Ode Bruun*, f. 6/11 1687 i Vesterende. Nævnes 1712⁹².
43. *Sara Bruun*, f. 23/4 1690 i Vesterende, d. 5/12 1752 i Degnehuset i Ballum Sogn. – G. m. *Jens Nielsen*, kaldet *Windsø*, kådner i Vesterende.

II.

Børn af Lorents Bruun (11) i Bodsbøl:

44. *Ode Bruun*, f. 11/2 1690 i Bodsbøl. – G. m. *Johannes Hansen*, kådner i Skast, senere i Bodsbøl.
45. *Anne Bruun*, f. 1693 i Bodsbøl, d. 1698 smst., begr. 27/2.

III.

Børn af Maria Bruun (12) og Hans Clausen i Skast:

46. *Anne Hansdatter*, f. 1684 i Skast, db. 12/6 i Emmerlev Kirke⁹³. Nævnes 1718⁹⁴.
47. *Agathe Hansdatter*. Nævnes 1718⁹⁴.

IV.

Barn af Johan Bruun (13) i Bosholm:

48. *Peter Bruun*. – Kådner og bødker i Løgumkloster. – G. 1° 9/5 1713 m. *Elsbe Dellefsdatter*, f. ca. 1681 i Løgumkloster, d. 1716 i Løgumkloster, begr. 21/4, dtr. af Detlef Petersen, kådner og bager i Løgumkloster, og Heilwig. (Hun gift 1° m. Jens Petersen (ca. 1672–1712), kådner og bødker i Løgumkloster). – G. 2° 30/7 1716 m. *Karen Jacobsdatter*, f. ca. 1692 i Løgumgård, d. 1717 i Løgumkloster, begr. 25/7, dtr. af Jacob Lorentsen, gårdmand i Løgumgård. – G. 3° 22/2 1718 m. *Kirsten Hansdatter*, d. 1740 i Løgumkloster, begr. 17/8.

V.

Barn af Sara Bruun (14) og Thomas Andersen i Ballum:

49. *Anne Thomasdatter*. – G. m. *Otto Daniel Clausen*, d. 1709, gårdmand i Bosholm, herredsfoged i Lø Hrd., s. af Nicolai Clausen, godsforvalter på Trøjborg, og Catharina Steenbeck.

VI.

Børn af Sara Bruun (14) og Peder Brodersen i Ballum:

50. *Ellen Pedersdatter*, f. 2/11 1682 i Ballum Præstegård, d. før 1740⁹⁵. – G. 1° m. *Anders Hansen Møller*, f. ca. 1666 i Ballum Mølle, d. 1705 smst., gård-

mand og møller i Ballum, s. af Hans Hansen Møller, gmd. og møller i Ballum, og Anne. – G. 2° m. *Peder Hansen Møller*, d. før 1740, gårdmand og møller i Ballum, bror til hendes første mand.

51. *Thomas Pedersen*, f. 10/1 1684 i Ballum Præstegård, d. 27/2 1764 i Vesterende-Ballum. – Gårdmand i Vesterende og degn i Ballum Sogn. – G. m. *Merret Christensdatter*, f. 1700 i Vesterende, d. 27/7 1740 smst., dtr af Christen Jepsen, gmd. i Vesterende, og Margrethe Madsdatter.
52. *Anne Margrethe Pedersdatter*, f. 5/2 1685 i Ballum Præstegård.
53. *Broder Pedersen (Brorson)*, f. 11/12 1686 i Ballum Præstegård, d. 1732 smst. – Student fra Ribe Latinskole, immatrikuleret ved Kbh. Univ. 1704, cand. theol. 1707. Kapellan i Ballum 1712, sognepræst smst. 1723–32. – G. m. *Ingeborg Roost*, f. 1684 i Tønder, d. 11/4 1760 i Ballum Præstegård, dtr. af Jacob Roost, borgmester i Tønder, og Ancke Lorentzen.
54. *Christopher Pedersen (Ballum)*, f. 10/10 1688 i Ballum Præstegård, d. 1736 i Lunde, Ribe Amt. – Student fra Ribe Latinskole 1706, cand. theol. 1716, sognepræst i Lunde-Outrup 1728–36. – G. ca. 1728/29 m. *Elisabeth Rasmusdatter*, dtr. af Rasmus Lassen, sognepræst i Lunde-Outrup, og Birgitte Nielsdatter. (Hun g. 1° m. Hans Friis Carstensen (1683–1728), sognepræst i Lunde-Outrup).
55. *Jens Pedersen*, f. 3/4 1690 i Ballum Præstegård.
56. *Cathrine Pedersdatter*, f. ca. 1693 i Ballum Præstegård, d. 27/2 1705 smst.
57. *Kirstine Pedersdatter*. Nævnes 1724⁹⁶.

VII.

Barn af Margrethe Bruun (16) og Lorents Riggelsen i Løgumkloster:

58. *Christopher Riggelsen*, f. ca. 1685 i Løgumkloster, d. 1720 smst., begr. 12/7. – Kådner og kniplingshandler i Løgumkloster. – G. m. *Hedvig Elisabeth Stahl*, dtr. af Hinrich Stahl⁹⁷, amtsskriver i Løgumkloster, og Elisabeth Voigt.

VIII.

Børn af Christian Bruun (17) i Løgumkloster:

59. *Friedrich Christopher Bruun*, f. 16/7 1692 i Løgumkloster, d. 12/11 1756 i Humtrup. – Stud. i Jena 1710, i Kiel 1714, senere i Halle. Sognepræst i Rinkenæs 1725–37, derefter i Humtrup 1737–56. – G. 1° ca. 1725–26 m. *Johanne Roost*, f. i Tønder⁹⁸, d. før 1746 i Humtrup, dtr. af Jacob Roost, borgmester i Tønder, og Ancke Lorentzen. – G. 2° 1746 m. *Marie Sophie Autzen*, f. ca. 1726, dtr. af Johann Ludolph Autzen, sognepræst i Aventoft, og Anna Elisabeth Bahnsen. (Hun g. 2° m. Andreas Gottlieb Fabricius (1732–1804), sognepræst i Humtrup, senere i Ullerup).
60. *Anna Christine Bruun*, f. ca. 1694 i Løgumkloster, d. 7/6 1721 i Bedsted. – G. 24/9 1716 m. *Nicolai Brorson*, f. 23/7 1690 i Randerup, d. 30/3 1757 i

København, sognepræst i Bedsted 1716–35, slotspræst på Frederiksborg Slot 1735–38, sidst sognepræst ved Sct. Nicolai i København 1738–57, s. af Broder Brodersen (Brorson)⁹⁹, sognepræst i Randerup, og Catharina Margrethe Clausen¹⁰⁰. (Han g. 2° 1722 m. Barbara Agnethe Hansen (1703–1750), 3° 1751 m. Charlotte Marie Vogetz (1697–1752), 4° 1753 m. Anna Fogh (ca. 1693–1764)).

61. *Catharina Margrethe Bruun*, f. 6/9 1707 i Løgumkloster, d. 12/7 1782. – G. 1728 m. *Matthias Martensen*, f. 2/12 1686 i Stevelt, d. 24/12 1763 i Süderstapel, amtsforvalter i Løgumkloster, senere landfoged i Stapelholm, s. af Marten Martensen¹⁰¹. (Han g. 1° m. Anna Botilla Gude, d. 1727).

IX

Børn af Jürgen Friedrich Bruun (18) i Løgumkloster:

62. *Anna Catharina Bruun*, f. ca. 1698 i Løgumkloster, d. 1729 smst., begr. 24/5. – G. 20/11 1726 m. *Friedrich Hinrich Müller*, f. ca. 1702 i Løgumkloster, d. 1761 i Løgumkloster, begr. 7/1, møller i Løgumkloster, s. af Berend Müller, husfoged i Løgumkloster, og Anna Marie von Cöln. (Han g. 2° 1732 m. Anna Barbara Mayer¹⁰² (1706–1784), enke efter Otto Hermann Schwengfeuer (ca. 1696–1730), organist i Løgumkloster).
63. *Sophie Catharina Bruun*, f. 1733 i Løgumkloster, db. 27/9, d. 1733 smst., begr. 17/10.

X.

Barn af Magdalene Bruun (20) og Wulf Thöming i Løgumkloster:

64. *Maricke Thöming*, nævnes 1717¹⁰³.

XI.

Børn af Ulrich Zitscher (22) i Lundum-Hansted:

65. *Ulrich Zitscher*, f. ca. 1674 i Lundum, d. 7/9 1736 i Thisted. – Borger og konsumptionsforpagter, senere tolder i Thisted. – G. m. *Catharina Christine Pedersdatter*, d. 1/8 1727 i Thisted.
66. *Sara Cathrine Zitscher*,¹⁰⁴ f. ca. 1681 i Lundum, d. 1761. – G. m. *Søren Christoffersen*, ejer af Egebjerggård, Hansted Sogn, s. af Christoffer Erikson, ejer af Egebjerggård, og Anne Nielsdatter.
67. *Ulrikke Christine Zitscher*¹⁰⁵. – G. senest 1719¹⁰⁶ m. *Oluf Rasmussen Rask*, f. 1698 i Fredericia, d. 1756 i Urlev, sognepræst i Urlev-Stenderup-Dalby 1727–53, s. af Rasmus Ibsen, borger i Fredericia, senere degn i Tamdrup.
68. *N. N. Zitscher*¹⁰⁷. – G. m. *Tønne Mortensen Staal*, f. ca. 1686, d. 1732 i Halsted, begr. 9/4, degn i Være 1715–28, senere degn i Halsted 1728–32.

XII.

Børn af Peter Zitscher (23) i Tønder:

69. *Sophie Amalie Zitscher*. – G. m. *Philip Conrad Reimarus*, f. 20/3 1685 i Heide, d. 5/6 1724 i Uetersen, hofpræst på Gottorp, senere sognepræst i Uetersen 1717–24, s. af Samuel Reimarus, provst i Tønder, og Magdalene Augusta Richardt.
70. *Marie Elisabeth Christiane Zitscher*, f. 1694 i Tønder, db. 7/10.
71. *Christiane Zitscher*, f. 1696 i Tønder, db. 19/2.

XIII.

Børn af Sophie Amalie Zitscher (24) og Elias Bjørn:

72. *Sara Catharina Bjørn*, f. ca. 1680, d. 11/7 1768 i Tønder. – G. m. *Michel Nissen*, gårdmand i Løgumkloster, s. af Nis Matthiesen, gårdmand og sandemand i Starup ved Løgumkloster, og Kirsten Petersdatter.
73. *Ulrich Bjørn*, f. ca. 1684, d. 1714 i Løgumkloster, begr. 22/11. – Ugift.
74. *Christian Bjørn*, d. 1717 i Løgumkloster, begr. 29/8. – Fattig¹⁰⁸. Ugift.

XIV.

Børn af Christine Fabricius (27) og Truels Nissen i Hjerndrup:

75. *Kirsten Truelsdatter*, f. 19/3 1676 i Hjerndrup, d. 4/2 1760 smst. – G. 22/10 1696 m. *Jacob Lagesen*, f. ca. 1671 i Tyrstrup, d. 13/1 1707 smst., boede i Haderslev 1700, senere i Tyrstrup, s. af Lago Iversen, sognepræst i Tyrstrup-Hjerndrup, og Magdalene Brunling.
76. *Rebecca Truelsdatter*, f. 9/11 1677 i Hjerndrup.
77. *Magdalene Truelsdatter*, f. 1680 i Hjerndrup. – G. ca. 1710 m. *Nis Eriksen* i Frørup¹⁰⁹.
78. *Nis Truelsen*, f. 6/10 1682 i Hjerndrup, d. 21/7 1768 smst. – Gårdmand på Hjerndrupgård, sognefoged i Hjerndrup Sogn. – G. 9/10 1710 m. *Anna Clausdatter*, d. 23/12 1758 i Hjerndrup, dtr. af Claus Lorentzen, sognepræst i Stepping-Frørup, og Ingeborg Nisdatter.

XV.

Børn af Marie Elisabeth Fabricius (28) og Matthias Hansen i Ør. Terp:

79. *Rebecca Matthiasdatter*, f. 1672 i Ør. Terp, d. 16/4 1754 smst. – G. 1708 m. *Hans Hansen*, gårdmand i Ør. Terp.
80. *Christine Matthiasdatter*, f. 9/7 1678 i Ør. Terp, d. 17/10 1754 smst. – G. 1701 m. *Caspar von Sallern*, f. 8/12 1673 i Åbenrå, d. 22/8 1749 i Ør. Terp, gårdmand i Ør. Terp, s. af Caspar von Sallern, amtsskriver, borgmester i Åbenrå, og Catharina Margrethe Stahl¹¹⁰.
81. *Jens Matthiesen*, f. ca. 1682 i Ør. Terp, d. 1741 smst. – Boede ugift på fødegården i Ør. Terp.
82. *Sara Matthiasdatter*, – G. 1720 m. *Johan Jørgen Hofmuth*.

XVI.

Børn af Jacob Boysen (32) i Magstrup:

83. *Christopher Boysen*, f. ca. 1695/96 i Magstrup. – Rejste til sin morbror, guvernør Andreas Krahe i Ostindien¹¹¹.
84. *Magdalene Boysen*, f. ca. 1698 i Magstrup, d. 18/1 1784. – G. m. *Christen Krag*, d. 1742, begr. 12/11, sognepræst i Middelfart-Kauslunde.
85. *Georg Boysen*, f. 2/3 1700 i Magstrup, d. 21/1 1750 smst. – Stud. Jena 1719, i Wittenberg 1721, cand. theol. 1725, samme år adjunkt hos faderen i Magstrup-Jegerup, sognepræst smst. 1746–50. – G. m. *Anna Christine Hoyer*, dtr. af Peter Hoyer, sognepræst i Hellevad-Egvad.
86. *Christian Boysen*, f. 1701 i Magstrup, d. 1748 i Mølby, Oksenvad Sogn, begr. 3/11. – Stud. Jena 1720, i Wittenberg 1721. 1734 advokat i Haderslev, fra 1737 tingskriver i Frøs og Kalvslund Herreder. – Formentlig ugift¹¹².
87. *Cathrine Magdalene Boysen*. – G. 29/10 1733 m. *Hans Michelsen*, d. 26/2 1756 i Andrup, Stepping Sogn, gårdmand i Andrup. Ægteskabet blev opløst 2/1 1738¹¹³.
88. *Bonaventura Boysen*. – Apoteker¹¹⁴.
89. *Andreas Boysen*, f. 24/4 1712 i Magstrup, d. 1/7 1790 i Arrild. – Stud. Rostock 1730, i Jena 1734, cand. theol. 1744, sognepræst i Spandet 1750–74, derefter sognepræst i Arrild 1774–90, tillige provst i Hviding Hrd. 1769–90. – G. 8/9 1752 m. *Catharina Margrethe Freuchen*, f. 30/9 1720 i Branderup, dtr. af Nicolai Freuchen, sognepræst i Branderup, og Ingeborg Outzen.

XVII.

Børn af Christian Boysen (33) i Rødding¹¹⁵:

90. *Magdalene Boysen*, f. 1696 i Rødding. – G. m. *N. N. Thomsen*, hofbetjent i København¹¹⁶.
91. *Jørgen Boysen*, f. 1697–98 i Rødding. Død spæd.
92. *Else Boysen*, f. 15/8 1699 i Rødding, d. 1741 i Hjerting, begr. 26/5. – G. m. *Jep Simonsen Mørch*, farver i Hjerting.
93. *Jørgen Boysen*, f. 1701/02 i Rødding, d. som barn.
94. *Michael Boysen*, f. 27/2 1704 i Rødding, d. 22/3 1783 i Lintrup. – Stud. København 1721, cand. theol. 1723, 1728 hører i Ringkøbing, sognepræst i Lintrup-Hjerting 1732–74. – G. 1° 18/11 1733 m. *Lene Pedersdatter Stoud*, f. 1717 i Søndersø, d. 27/2 1744 i Lintrup, dtr. af Peder Otto Ludvigsen Stoud, sognepræst i Søndersø på Fyn, og Lene Christensdatter Wellejus. – Muligvis g. 2° m. N. N.¹¹⁶.
95. *Christine Boysen*, f. /3 1705/06 i Rødding, d. 27/3 1756. – Formentlig ugift.
96. *Jacob Boysen*, f. /4 17.. i Rødding, d. 3 uger gl.

97. *Sara Marie Boysen*, f. /5 17.. i Rødding. – Opholt sig i 1738 i Hostrup¹¹⁸.
98. *Anna Jacobine Boysen*, f. /5 17.. i Rødding, d. 1744 smst. – G. m. *Ditlev Blangsted*, f. 1706 i Harresø, Givskud Sogn, d. 5/1 1770 i Rødding, cand. theol. 1732, adjunkt hos svigerfaderen i Rødding-Skrave 1735, sognepræst smst. 1736–70, s. af Matthias Blangsted, byfoged i Vejle, og Margrethe Wandal.
99. *Jørgen Boysen*, f. /7 17.. i Rødding. – Ansat ved Sølvkammeret¹¹⁹.
100. *Rebecca Boysen*, f. 9/8 17.. i Rødding. – Opholdt sig 1740 i Rødding¹²⁰.
101. *Charlotte Boysen*, f. 9/7 17.. i Rødding, d. 9 timer gl.
102. *Oluf Magnus Boysen*, f. /9 17.. i Rødding, d. som barn.
103. *Agathe Boysen*, f. 12/8 17.. i Rødding. – Opholdt sig i Rødding i 1740¹²¹.

XVIII.

Børn af Christine Boysen (34) og Christen Eichel i Bevtoft:

104. *Magdalene Eichel*. – G. 1° 1707 m. *Paul Christian Boldich*, f. ca. 1682 i Helsingør, d. 1726/27 i Bevtoft, sognepræst i Bevtoft-Tislund 1707 – 26/27, s. af Ernst Christian Johansen Boldich, sognepræst ved Sct. Marie Kirke i Helsingør, og Anna Sophie Justdatter Stemann.
G. 2° 1728 m. *Augustinus Chrystalsin*, f. 1697 i Egebjerg, Holbæk Amt, d. 5/3 1761 i Bevtoft, cand. theol. 1718, sognepræst i Bevtoft-Tislund 1727–61, provst i Nr. Rangstrup Hrd. 1756–61, s. af Anders Nielsen Chrystalsin, sognepræst i Egebjerg, og Anna Hansdatter Vivild.
105. *Georg Eichel*, f. 24/3 1697 i Bevtoft, d. 29/1 1767 i Hostrup. – Stud. København 1716, cand. theol. 1722, sognepræst i Hostrup 1722–67. – G. m. *Anna Johanne Fabricius*, f. 1700 i Hostrup, d. 1746 smst., begr. 9/2, dtr. af Johan Christian Fabricius, sognepræst i Hostrup og Mette. (Hun g. 1° m. sin fætter Johan Christian Fabricius (1690–1725), sognepræst i Hostrup).

XIX.

Børn af Catharina Eriksdatter (36) og Hans Andersen på Fårgård:

106. *Christian Hansen*, f. ca. 1671 på Fårgård, d. 1753 smst., begr. 13/4. – Gårdmand på Fårgård og birkefoged i Løgum Birk efter faderen. – G. 1700 m. *Marie Elisabeth Clausen*¹²², f. 1673 på Trøjborg, d. 1769 på Fårgård, begr. 5/2, dtr. af Nicolai Clausen, godsforvalter på Trøjborg, og Catharina Steenbeck.
107. *Christoffer Andreæ Bruun*, f. ca. 1673 på Fårgård, d. 19/12 1746 i Hjorkær. – Stud. Kiel 1696, Halle 1699, i København 1703. Sognepræst i Hjorkær 1712–46. – G. 1° 13/10 1712 m. *Marie Elisabeth Branderup*, f. 9/10 1690 i Hjorkær, d. 1720 smst., begr. 28/4, dtr. af Paul Branderup, sognepræst i Hjorkær, og Marie Volquardsen. – G. 2° ca. 1721 m. *Dorothea Bjørnsen*, d. 1752 i Hjorkær, begr. 2/10.

108. *Gyde Marie Hansdatter*. – G. m. *Mads Hansen*, gårdmand og sognefoged i Mjolden, s. af Hans Madsen, gårdmand og sognefoged i Mjolden, og Maren.
109. *Gunder Helene Hansdatter*. – G. 1° m. *Anders Andersen*, gårdmand i Svanstrup, Brede Sogn, sognefoged over den Løgumkloster'ske del af Brede Sogn, s. af Anders Hansen, gårdmand i Svanstrup, og Merret. – G. 2° m. *Lyt Tychsen*, gårdmand og sognefoged i Svanstrup.
110. *Mette Christine Hansdatter*, f. ca. 1682 på Fårgård, d. 1760 i Astrup, Brøns Sogn. – G. 1° 15/9 1705 m. *Niels Feddersen Beyer*, f. 1665 i Astrup, db. 27/8, d. 1710 smst., begr. 20/5, gårdmand på Astrupgård, sognefoged i Brøns Sogn, s. af Fedder Pedersen Beyer, gårdmand og sognefoged på Astrupgård, og Karen Nielsdatter. – G. 2° 17/10 1713 m. *Iver Lauridsen*, f. ca. 1680, d. 1731 i Astrup, gårdmand, først i Braderup i Sydslesvig, derefter på Astrupgård. (Han g. 1° m. N. N.¹²³).

NOTER

- Slægten Bruun fra Fredericia, Patriciske slægter I, 1891. Slægten Bruun fra Ålborg, Patriciske slægter III, 1915. H. C. Bruun: Stamtavle over Jens Bertelsen Bruuns efterkommere, 1909. I Pers. Tidsskr. 1974, s. 12, nævnes en del nyere bøger og artikler om Bruun-slægter.
- »Beitrage zur Glücksburgische Kirchen- und Predigergeschichte« i Schriften des Vereins für Schleswig-Holsteinische Kirchengeschichte 1906. Artiklen fortsætter i samme tidsskrift årg. 1908 med titlen: »Lebensläufe Sattruper Pastoren«. Senere har samme forfatter gentaget og udvidet stamtavlen i Archiv für Sippenforschung XX, 1943.
- Frigårde var store gårde af størrelse mellem sædvanlige bondegårde og herregårde, og med en tilsvarende social status for ejeren. Til disse gårde var knyttet visse privilegier og friheder, f.eks. frihed for al form for hoveri og frihed for ekstraskatter.
- Gården var i slægtens besiddelse til 1824, og en gren af den bosatte sig i løbet af 1700-tallet i Åbenrå, hvor dens kendteste medlem var agent og skibsreder Jørgen Bruun (1781–1857).
Erland Møller og Johan Hvidtfeldt: Kaptajn Hans Bruhns erindringer, 1957. Carl Langholz: Anetavle for Hans Bruhn, bankdirektør i Sønderborg, dupl., LAÅ.
- Otto Fr. Arends: Gejstligheden i Slesvig og Holsten 1–3, 1932.
- Th. O. Achelis: Matrikel der Schleswischen Studenten 1517–1864, bd. I–III, 1966.
- Ovenst. Achelis I, s. 52 og 61.
- Regnskaberne for Løgumkloster Amt findes fra 1633 (RA) og frem i en næsten ubrudt række. For visse år er de bevarede regnskaber meget summariske, men i mange tilfælde findes udførlige bilag med bøde- og fæsteregistre, der giver en mængde kultur- og personalhistoriske oplysninger.
- Løgum Birks tingbøger findes fra 1631 (LAÅ), men desværre med store lakuner.
- Kåd er den sønderjyske betegnelse for et husmandssted med jord.
- Gottorpske fyrstearkiv: Jordebog for Løgumkloster Amt 1607. RA.

12. Ovens. jordebog 1607.
13. Sønderjysk Månedsskrift 1949, s. 80–82.
14. Gottorpske fyrstearkiv: Sager vedrørende embedsmænd i Løgumkloster Amt 1615–1712. RA.
15. Han studerede i Rostock i 1605.
16. Birkefogden »Hinrich Boysen de Olde« har børnebørn, der er født omkring 1610, altså kan vi antage, at han selv er født omkring 1550. Såfremt »junge Hinrich Boysen« er hans søn, må han være født omkring 1575/85, d.v.s. han er nærmest jævnaldrende med Christian Bruun. Med alt muligt forbehold for de angivne årstal.
17. P. Rhode: Samlinger til Haderslev Amts beskrivelse, s. 159, 1775.
18. Aage Dahl: Haderslev Herreds præstehistorie, 1936.
19. Moderen var født 1584, jfr. note 28.
20. Tønder kirkebog.
21. Angives af Arends (se note 5).
22. Navneregistrene til Viborg Landstings skøde- og panteprotokoller 1660–90. (Medd. fra bibliotekar Carl Langholz, Skive).
23. Jfr. note 39.
24. Yderligere er der muligvis en slags slægts- eller svogerskabsforhold mellem Sara Bruun og herold Ulrich Zitscher, thi sidstnævntes mor Anna, g. m. husfoged Ulrich Zitscher i Løgumkloster, er muligvis en datter af birkefoged Hinrich Boysen i Løgumkloster. Tilsyneladende optræder nemlig Hinrich Boysens søn Nis Boysen i Løgumkloster på hendes vegne i en arvesag efter husfoged Ulrich Zitschers død. Løgum Birks tingbog 1637.
25. P. Rhode (se note 17), s. 303.
26. Han tilhørte en præsteslægt Bruun, hvis stamfar, som også hed Christian Bruun, var sognepræst i Stepping Sogn, Haderslev Amt, omkring reformationstiden. Slægten er behandlet af socialinspektør Olav Christensen i en artikel i Pers. Tidsskr. 1975, 1. halvbd.
27. Arends angiver ca. 1645, men han synes at leve endnu i 1650/51, da sønnen Christoffer overtager han jordbesiddelser. (Løgumkl. Amtsrgnsk.) Undertiden skete der forsinkelser i indførelsen af nye navne i amtsregnskaberne, så når han optræder endnu i 1660 i et kornregnskab, er det nok en fejl.
28. Pers. Tidsskr. 11. rk., V, 1944: Artikel af Jonathan Smith om præsteslægten Boysen (Boëthius).
29. P. Rhode skriver uden modifikation, at Sara Bruun var mor til 8 børn, men det er dog muligt, at der har været flere. F.eks. synes det ud fra fadderforekomster, navnebetragtninger o.l. at være sandsynligt, at der bestod et slægts- eller svogerskabsforhold mellem Bruun'erne og husfogderne Johan Cassius (f. i Slesvig, husfoged fra 1636 til sin død 1660) og dennes formodede svigersøn August Martfeldt (f. ca. 1629, husfoged fra 1660 til sin død 1702/03). Da Johan Cassius's næstældste søn faktisk hed Christian Cassius (f. 1640, d. 1699, landsdommer i Nørrejylland), er det ikke udelukket, at han kan have været gift med en sjette datter, og dermed et niende barn, af Christian Bruun.
30. Achelis (se note 6) angiver f. i Nr. Løgum, men dette kan ikke være rigtigt, da faderen først kom hertil i 1620.
31. Ingen kilder angiver, hvornår han døde eller ophørte med præstegerningen. Efterfølgeren, Mads Ingvarnsen Mulvad, studerede 1666 (Arends), og er vel blevet præst omkring 1670. Sandsynligvis er Peter Bruun død omkring dette tidspunkt.
32. Begge hans sønner havde en datter af dette ret sjældent forekommende navn.
33. Arends angiver 1688?, men han nævnes endnu 1691 i amtsregnskaberne. I 1696 omtales hans enke.
34. Arends. Jfr. note 27. Har sikkert først været adjungeret faderen, og er antagelig først blevet sognepræst ca. 1650/51.
35. Fæster sin fars 1/2 bol 1650/51. Løgumkl. Amtsregnsk.
36. Bor endnu dette år på et kådnersted i Nr. Løgum. Løgumkl. Amtsrgnsk.
37. Angives af Arends. Den Sara Zitschers, der er død 1711, kan dog også være provst Peter Zitschers datter.
38. Pers. Tidsskr. 6. rk., V, s. 144. (Medd. fra Carl Langholz).
39. Fæster afdøde amtskriver Vilhelm Nissens 1/2 bol, som senere fæstes af svogeren Lo-

- rentz Boysen, jfr. note 47. Løgumkl. Amtsrngsk.
40. Fæster Anders Nissens 1/2 bol i Assit i 1650/51. Han boede der aldrig. De øvrige 3 gårdmænd i Assit delte brugsretten til gårdens jord.
41. Kronens Skøder II 1648–88, s. 206, 1908. (Medd. fra Carl Langholz).
42. Se note 22.
43. Jfr. note 24.
44. Nævnes endnu i amtsregnskaberne i 1691, men ikke i 1696. Regnskaberne for de mellemliggende år mangler.
45. Gottorpske fyrstearkiv: Sager vedrørende embedsmænd 1615–1712.
46. Løgumkl. Amtsrngsk., diverse år.
47. Arends kalder ham »renteskriver«, men en sådan titel nævnes aldrig i amtsregnskaberne. Fæster 1650/51 svogeren Ulrich Zitschers 1/2 bol, jfr. note 39.
48. Han var søn af birkefoged Hinrich Boysen »de Olde« i Løgumkloster (jfr. note 24). Han søgte i 1621 om at blive faderens efterfølger som birkefoged, men blev det ikke.
- Gottorpske fyrstearkiv: Sager vedrørende embedsmænd 1615–1712.
49. D. 24/11 dette år søger hans efterladte enke om skattefrihed. Gott. fy. ark.: Sager vedr. embedsmnd.
50. Fæster Sidsel, Nis Boysens enkes gård i Løgumkloster omkr. 1660/61. Løgumkl. Amtsrngsk.
51. Løgumkl. Amtsrngsk. 1649/50.
52. Udnævnt 21/12 1659 efter Erik Mattiesens død. Gott. fy. ark.: Sager vedr. embedsmnd.
53. Fmtl. dtr. af ovennævnte Nis Boysen (noter 24, 48, 50) og Sidsel.
54. Nævnes i Løgumkl. Amtsrngsk. dette år.
55. Efterfulgte Hinrich Boysen »de Olde« i 1621 (jfr. note 48). Afgav hvervet til sønnen 30/5 1645. Gott. fy. ark.: Sager vedr. embedsmnd.
56. Kaldes degn i Ballum Kbg. i 1680'erne.
57. Lever endnu 29/1 dette år, hvor der holdes skifte efter konen (se note 59).
58. Han er 26/5 1686 gæst ved Peder Beyers bryllup på Skastgård (jfr. note 60), og bor da endnu i Skast, fmtl. som ungarl. 6/11 1687 står hans hustru fadder ifl. Ballum Kbg., og han bor da i Bodsøl.
59. Skifte efter hende holdes 29/1 1716. Schackenborg Godsarkiv: Skifteprotokol for Ballum Distrikt.
60. I den såkaldte »Peder Beyers regnskabsbog« (Topografica, Skast Sogn, LAA) nævnes Hans Clausens bryllup i 1683, endvidere er han 1686 gæst ved Peder Beyers bryllup, og i 1690 står han fadder til et af Peder Beyers børn.
61. Står dette år fadder til et barn af Peder Beyer (jfr. note 60).
62. Er dette år gæst ved Peder Beyers bryllup på Skastgård (jfr. note 60).
63. En Johan Petersen Bruun i Bosholm nævnes i diverse jordebøger og matrikler fra Trøjborg i denne periode. Trøjborg Godsarkiv, LAA.
64. Oplysninger om forældre og ægteskaber i Nr. Løgum Kbg. 1746.
65. I Ballum Kbg. skriver Peder Brodersen ved konens død i 1700: »Hun havde levet med mig i 19 aar og fød mig 9 børn«.
66. Skifte afholdes 27/2 1710. Lø Herreds provstebrotoprotokol, LAA.
67. Der blev givet dispensation til dette ægteskab (Løgumkl. Amtsrngsk. 1690/91), da de var fætter og kusine. Catharina Hansdatter og Christian Bruuns mor Anna Hansdatter var søstre, begge døtre af husfoged Hans Callesen i Åbenrå.
68. Han får sammen med Hinrich Hansen fra Lecksgårde oprettet en forpagtningskontrakt 17/4 1704. Gottorpske fyrstearkiv: Sager vedr. møller. RA.
69. Nævnes som sådan i Løgumkl. Kbg. dette år.
70. Hendes forældre kendes ikke, og hendes fødenavn nævnes intetsteds. Hun er dog formentlig barnebarn af Reinhold Reimers (ca. 1618–1659), sognepræst i Bedsted, og Herlig Carstensdatter (jfr. note 102).
71. Ved vielsen i Løgumkloster kaldes hun »af Tønder«, men hun er ikke født der ifl. kirkebogen.
72. Fadderforekomster o.l. tyder på, at hun var søster til Anna Marie v. Cöln (ca. 1669–1725), g. m. Berend Müller (ca. 1644–1735), husfoged i Løgumkloster.

73. Oplysningerne om ham skyldes bibliotekar Carl Langholz, Skive.
74. Løgumkl. kbg.
75. Kendes kun fra Tønder kbg. 1768, hvor han nævnes ved datterens død.
76. Højst kbg.
77. Nævnes sammen med broderen »sehl. Friderick Fabricius« i Løgum Birks tingbog 1710. Der refereres til en kornhandel i 1680.
78. De findes ikke i Bedsted kbg., der begynder 1700.
79. Løgum Birks tingbog 1660, LAA.
80. P. Rhode (se note 17), s. 473.
81. Bevtoft kbg. begynder først 1712 og er meget kortfattet ført. Viede og døde begynder først 1760.
82. Gram kbg. begynder først 1730. Det forekommer dog sandsynligt, at en søn eller svigersøn af hende var Morten Christensen, gmd. i Kastrup, som havde 2 børn: 1) Christian Mortensen, der bliver degn i Høstrup Sogn, hvor hans grandonkel Georg Eichel (nr. 105) var sognepræst, og 2) Sidsel Mortensdatter, g. m. gmd. Morten Nielsen I Kastrup, til hvis barn grandtanten Mad. Chrystalsin (nr. 104), præstekone i Bevtoft, er gudmoder.
83. Arends og Achelis angiver begge 31/1 1736, men det er forkert, idet han i 1738 står fadder til et barnebarn i Lintrup.
84. Arens angiver, at dette år bliver hans svigersøn Ditlev Blangsted sognepræst. Han levede imidlertid stadigvæk 1738 (jfr. note 83).
85. Hun står dette år fadder til et barnebarn i Hjerting.
86. Ligsten i Bevtoft Kirke.
87. Skiftesager for Løgum Birk og de 6 fogderier 1666–1810, LAA.
88. Han var bror til Thomas Andersen, sognepræst i Ballum, g. m. Sara Bruun (nr. 14).
89. Omtales i forbindelse med Fårgårds overdragelse fra Erik Matthiesens enke til Hans Andersen. Sønderjysk Månedsskrift 1949, s. 81.
90. Ballum kbg. begynder 1681.
91. »Peder Bruun, degnens søn« nævnes som fadder i Ballum kbg. dette år.
92. Står da fadder i Ballum.
93. Emmerlev kbg. Skast kbg. begynder først 1740.
94. Testamente oprettet 31/1 1718 af farbroderen Peder Clausen Emmerlev, sognepræst i Eltang-Vilstrup. Jyske registre, bd. 25, RA.
95. Mange data fra Ballum Sogn mangler på grund af en lakune i kirkebøgernes dødsregistre fra 1709 til 1739.
96. Står fadder til et barn af broderen Thomas. Ballum kbg.
97. Bror til Anna Catharina Stahl, g. m. Christian Bruun, sognepræst i Nr. Løgum-Løgumkloster (nr. 17).
98. De får dispensation til at indgå ægteskab 29/10 1725, fordi hun er søster til Friedrich Christopher Bruuns stedfar, og hun angives da udtrykkeligt som afdøde borgmester Jacob Roosts datter af Tønder. Hun kan imidlertid ikke findes i Tønder kbg. Jonathan Smith: Ægteskabsdispensationer, manuskript, LAA.
99. Han var bror til Peder Brodersen, sognepræst i Ballum, g. m. Sara Bruun (nr. 14). Hans 3 sønner udgjorde det såkaldte »rare treklover« fra Randerup: Den her nævnte Nicolai Brorson, Broder Brorson, biskop i Ålborg, og salmedigteren Hans Adolph Brorson, biskop i Ribe.
100. Hun var søster til Otto Daniel Clausen i Bosholm, g. m. Anna Thomasdatter (nr. 49), og til Marie Elisabeth Clausen, g. m. birkefoged Christian Hansen på Fårgård (nr. 106).
101. Jonathan Smith: Slesvigske amtsforvaltere, 1954.
102. Der blev givet dispensation til dette ægteskab 21/1 1732, idet hun og Anna Catharina Bruun var næstsøskendebørn. (J. Smith: Ægteskabsdispensationer, LAA). Anna Barbara Meyer var datter af organist Johann Meyer i Løgumkloster (ca. 1680–1721) og Elisabeth Botilla Vedel (1679–1721). Sidstnævntes forældre var Ægidius Laugesen Vedel (1635–1686), sognepræst i Brøns, og Margrethe Christine Reimers (1648–1729), datter af Reinhold Reimers (ca. 1618–1659), sognepræst i Bedsted. Ovennævnte slægtskab kunne da forklares ved, at Anna Cathari-

- na Bruuns mor Dorothea Sophia, g. m. Jürgen Friedrich Bruun (nr. 18), var barnebarn af nævnte Reinhold Reimers (jfr. note 70). Et holdepunkt for denne antagelse er, at navnet Dorothea Sophie optræder andre steder i Reinhold Reimers efterslægt: Således havde ovennævnte organist Johann Meyer også en datter Dorothea Sophie (f. 1717), g. m. guldsmed Nis Michelsen i Løgumkloster, og Reinhold Reimers søn Johannes Reimers (1650–1727), sognepræst i Hammelev, havde en datter Dorothea Sophie (d. 1758), g. m. Stephan Hinrich Prætorius (1677–1742), sognepræst i Hammelev.
103. Står fadder i Løgumkloster dette år.
 104. Kendskabet til hende og broderen Ulrich skyldes bibliotekar Carl Langholz, Skive.
 105. Kendskabet til hende skyldes overlærer Erling Petersen, Fuglebjerg.
 106. De får en datter døbt i Tamdrup dette år. (medd. fra Erling Petersen). Wibergs præstehistorie meddeler, at Oluf Rask blev gift i 1730 med Ulrikke Sophie Jæger. Enten er denne oplysning forkert, eller også er det Oluf Rasks andet ægteskab.
 107. Se note 105.
 108. Løgumkloster kbg. Jfr., at moderen (nr. 24) døde på fattighuset.
 109. De fik dispensation til ægteskab 27/6 1710, da de var fætter og kusine (J. Smith: Ægteskabsdispensationer, LAÅ). Nis Eriksen må være barnebarn af Magdalene Truelsdatters farfar Nis Truelsten på Hjerndrupgård.
 110. Hun var halvsøster til Anna Catharina Stahl, g. m. Christoffer Bruun (nr. 3).
 111. P. Rhode (note 17), s. 426.
 112. Der er intet spor af ægtefælle eller børn i Oksenvad kbg.
 113. P. Rhode, s. 426, samt Stepping kbg.
 114. P. Rhode, s. 426. Findes ikke i E. Dam og A. Schæffer: De danske Apotekers Historie, bd. I–IV, 1925–47.
 115. Denne børnesflok, som er en af de få fuldstændige i denne efterslægtstavle, kendes fra det forreste blad i Lintrup-Hjerting kbg, hvor præsten Michael Boysen har skrevet fødselsdage for sig og alle sine søskende. Da bladet er beskadiget i venstre side, kan fødselsårene ikke ses, men kun navnene og i visse tilfælde datoerne.
 116. P. Rhode, s. 451.
 117. Ifl. Arends. Michael Boysen skriver selv intet om et sådant andet ægteskab i Lintrup-Hjerting kbg.
 118. Nævnt, da hun står fadder for et af broderens børn i Lintrup.
 119. P. Rhode, s. 451.
 120. Står da fadder i Lintrup.
 121. Se note 120.
 122. Jfr. note 100.
 123. Kaldes enkemand ved vielsen til Mette Christine Hansdatter. Brøns kbg.

Svend Jacobsen, f. 1942, lektor, cand. scient., Dyssebakken 5, 2900 Hellerup. Er specielt interesseret i sønderjysk og sydvestjysk slægtshistorie, og har tidligere skrevet en enkelt artikel i P.T. inden for samme emne.

Et Liv gjenoplevet i Erindringen

Et bidrag til et berømt memoireværks tilblivelse

Af
Harald Jørgensen

I 1944 udkom 4. udgave af skuespillerinden Johanne Luise Heibergs erindringsværk, og i forbindelse hermed redegjorde udgiverne nærmere for værkets tilblivelse. Nogle senere fremdragne breve fra fru Heiberg og fra A. F. Krieger til historikeren A. D. Jørgensen gør det muligt på enkelte punkter at uddybe værkets tilblivelseshistorie.

4. okt. 1887 fyldte politikeren A. F. Krieger (1817–93) 70 år og modtog på dagen et festskrift, forfattet af nordiske jurister, historikere og filologer. Det var historikeren A. D. Jørgensen (1840–97), der havde taget initiativet til dette festskrift og stået for planens gennemførelse¹. Han havde ligeledes overtalt skuespillerinden Johanne Luise Heiberg (1812–90), enke efter digteren Johan Ludvig Heiberg (1791–1860), til at levere et bidrag til festskriftet². Krieger havde gennem et langt liv været familien Heibergs trofaste støtte. Fru Heibergs bidrag offentliggjordes i festskriftet under titlen »Et liv gjenoplevet i erindringen«, og det skildrede bl.a. ægteparret Heibergs ophold i Paris i 1836, teatervirksomhed i vinteren 1836–37 og ægteparrets sommerrejse rundt omkring på Sjælland i 1838. I en note til artiklen meddelte A. D. Jørgensen, at forfatterinden ikke uden mange betænkeligheder havde besluttet at lade disse brudstykker »af et større hele, hvis affattelse strækker sig gennem en lang årrække, komme frem for offentligheden«. Indtil nu var det en meget begrænset kreds af personer, der vidste, at fru Heiberg havde forfattet et erindringsværk, og under opsætningen af festskriftet til Krieger havde man været meget ængstelig for, at pressen skulle få kendskab til, at fru Heiberg var medforfatter. Man havde endog truet sætteren med afsked, hvis han røbede noget³. Da festskriftet udkom, var det først og fremmest fru Heibergs bidrag, der fik omtale i pressen. I Politiken skrev Edvard Brandes, at man kun kunne ønske, at fru Heiberg ville overvinde sine betænkeligheder og skænke offentligheden sin bog, ubeskåret og snart. Edv. Brandes måtte imidlertid væbne sig med en vis tålmodighed. Først 4–5 år senere så værket dagens lys.

Fru Heibergs erindringsværk, der udsendtes i 3 bind 1891–92, fik titlen »Et Liv gjenoplevet i Erindringen«. Det indledes med en udførlig redegørelse for barndoms- og ungdomsårene, der har karakter af en virkelig selvbiografi, men de senere afsnit fik en noget andet karakter, idet de foruden adskillige selvbiografiske oplysninger også indeholdt, et almindeligt forsvar for ægtefællens vanskeligheder som direktør for det kgl. theater og en selvstændig afhandling om

skuespilkunsten som en moralsk kunstart. I mangt og meget blev værket således et forsvarsskrift for Johan Ludvig Heiberg. I denne henseende minder det om kongedatteren Leonore Christines levnedsskildring »Et Jammersminde«, der jo også delvis fremtræder som et forsvarsskrift for ægtefællen Korfritz Ulfeld. Begge memoireværker er gribende menneskelige dokumenter og har vist sig stadig at kunne fængsle nye læsere. Begge værker har da også måttet genoptrykkes i nye oplag. Fru Heibergs erindringer vakte ved deres udgivelse ikke blot megen påskønnelse, men også i visse kredse en storm af forargelse og vrede. Fru Heibergs uforbeholdne og direkte kritik af teaterbegivenheder og kunstnere faldt mange for brystet, og kritikken havde ikke vanskeligt ved at sætte fingeren på adskillige forkerte angivelser og erindringsforskydninger. Navnlig kredsen omkring brødrene Brandes førte det svære skyts i marken. Uanset berettigelsen af den fremførte kritik vil erindringsværket stadig kunne betragtes som et af de betydeligste menneskelige dokumenter indenfor det 19. århundredes omfattende memoirelitteratur. Alt hvad der kan tjene til at belyse dets tilblivelseshistorie må derfor siges at have interesse. Ved hjælp af nogle hidtil ikke benyttede breve skal der kastes mere lys over en vigtig fase af værkets tilkomst.⁴

Fru Heiberg var tidligt begyndt at fæstne sine barndomserindringer til papiret. Tidspunktet kan nøje fastsættes, nemlig til februar 1855. Ved ægtefællens død i 1860 indtrådte en pause i forfatterskabet, men omkring 1864 tog hun påny fat, og formålet med »værket«, som hun kaldte det, var nu mere at forsvare ægtefællens teateradministration og indstilling til tidens nyere dramatik end at skrive egentlige erindringer. Manuskriptet svulmede op, og flere afsnit blev omskrevet i flere omgange. Skildringen af barndomsårene havde forfatterinden oplæst for sin svigermoder Thomasine Gyllembourg (1773–1856) og for ægtefællen, og begge havde været meget begejstrede for fremstillingen og ivrigt opfordret hende til at fortsætte. De senere afsnit havde hun af gode grunde ikke kunnet forelægge dem, men til gengæld lod hun nogle af sine trofaste venner gøre sig bekendt med manuskriptet. I første række var det A. F. Krieger, der fik lejlighed til at læse fremstillingen. Senere fik biskop H. L. Martensen (1808–84), som ægteparret Heiberg havde mødt i Paris i 1836, og politikeren C. G. Andræ (1812–93) mulighed for at gøre sig bekendt med »værket«. Også skolemanden A. G. Ø. Hauch (1836–1914) en søn af Carsten Hauch, blev inddraget i den lille kreds af fortrolige, hvis udtalelser om fremstillingen, fru Heiberg lagde vægt på at erfare. Samtalerne med de pågældende gav anledning til stadige rettelser og omarbejdninger. Omkring 1885 afsluttedes selve udarbejdelsen af manuskriptet. Arbejdet havde da stået på i henvend 30 år, dog med afbrydelser.

Inden for den snævre kreds havde man naturligvis også drøftet, hvad der skulle ske med det store manuskript. Meget tyder på, at fru Heiberg selv ønskede, at det skulle udkomme, medens hun endnu var i live, således at hun kunne opleve reaktionen på sin fremstilling af mennesker og begivenheder hos

de mange personer, som hun regnede med ville sympatisere med hende. Ikke alle indenfor den snævre vennekreds kunne give tilslutning hertil. Man forudså en storm af kritik fra visse kredse, når fru Heibergs meget uforbeholdne og usminkede kritik af de personer, der havde stået ægteparret Heiberg imod, kom offentligt frem. Forinden en offentliggørelse kunne finde sted, måtte manuskriptbunken imidlertid revideres, og i første omgang havde fru Heiberg tænkt sig at overdrage denne opgave til rektor Hauch, der havde været hende behjælpelig med udarbejdelsen af mindeskriftet om P. A. Heiberg og Thomasine Gyllembourg, der var udkommet i 1882. Da hun imidlertid fik den opfattelse, at Hauch var kritisk overfor hendes memoireværk i almindelighed, opgav hun at benytte ham som medhjælper, og på Kriegers forslag henvendte hun sig i 1886 til gehejmearkivar A. D. Jørgensen (1840–97) og bad ham om at se på manuskriptet. Hermed indtrådte sidste og afgørende fase i erindringsværkets tilblivelseshistorie.

Forbindelsen mellem A. D. Jørgensen og fru Heiberg var blevet etableret nogle år tidligere. Som bekendt havde fru Heiberg i 1862 adopteret 3 små piger, alle søstre, født i årene 1853–57 i Frederiksted på St. Croix og døbt i den lutherske kirke sammesteds. Moderen hed Sarah Hverkam, medens faderen er ukendt⁵. I 1878 havde Krieger foreslået fru Heiberg, at A. D. Jørgensen skulle gennemgå Nordens historie med fru Heibergs døtre, og en række bevarede billetter fra fru Heiberg, der nu findes i A. D. Jørgensens arkiv, viser, at han optoges i fru Heibergs lille intime kreds, og at han ofte inviteredes til middag sammen med Krieger og Martensen. A. D. Jørgensens kone synes aldrig at være inviteret med til disse sammenkomster. Det var mændene, fru Heiberg interesserede sig for, ikke deres koner.

Fru Heiberg boede siden 1879, hvor hun havde opgivet sin villa i Rosenvænget, i en herskabelig 2. sals-lejlighed i Gothersgade nr. 160, der ejedes af grosserer A. Abrahamsen og lå på hjørnet ud mod Søerne. Det var her hun døde 21. dec. 1890.

Gennem årene havde A. D. Jørgensen foræret fru Heiberg en del af sine skrifter, fx om oldforskeren Zoega og salmedigteren Brorson. Bøgerne blev læst op i familiekredsen, og fru Heiberg takkede i rørende breve forfatteren for hans gave. I anledning af Brorson-bogen skrev hun 14. febr. 1886 følgende: »Atter ved dette skrift, som flere gange tidligere, er jeg forundret over, i hvilken grad forfatterens personlighed kan træde læseren imøde og vise én sit noble fysiognomi. Ifald man var rigtig klartseende, måtte man i grunden skarpt og bestemt kunne kende enhver forfatters private liv gennem hans offentlige. Når jeg læser noget af Dem, står De lyslevende for mig, og jeg synes, at jeg kan gennemskue Dem, som man gennemskuer en krystal, hvori der ingen pletter findes. Det er et misundelsesværdigt talent at kunne skrive således«.

Nogle måneder efter afsendelsen af dette brev skrev fru Heiberg efterfølgende billet, dateret 2. maj 1886, til A. D. Jørgensen:

»Ifald Deres vej en af dagene skulle bringe Dem i nærheden af min bolig imellem kl. 2¹/₂ og 4, ville De gøre mig en tjeneste ved at se op til mig, da der er noget, hvorom jeg gerne ville tale med Dem. Deres hengivne Johanne Luise Heiberg«.

Vi ved ikke, hvorledes den store skuespillerinde røbede hemmeligheden om erindringsværket, og vi kender heller ikke A. D. Jørgensens første overraskelse ved at få manuskriptet til barndoms- og ungdomserindringerne udleveret, men da han den eftermiddag gik ned ad trappen i ejendommen Gothersgade 160, medførte han »værket«, og i løbet af de følgende 14 dage gennemgik han det store manuskript. Hvad han følte ved læsningen, gav han udtryk for i et brev, dateret 16. maj 1886, som bør kendes i sin helhed, navnlig i betragtning af, at det blev ham, der fik ansvaret for den endelige redaktion af erindringsværket⁶. Brevet lyder således:

»Højtærede fru Heiberg. Efter at jeg nu efter nogle dages afbrydelse har tilendebragt læsningen af Deres manuskript, må min første gerning være at bringe Dem en hjertelig tak for, at De har villet lade mig have den glæde således i tanken at følge Dem gennem en betydningsfuld del af Deres liv. Jeg skal ikke gøre mange ord om det indtryk, fortællingen har gjort mig; De vil lettest forstå det, når jeg siger, at den har kostet mig mange tårer, eller, som vi burde sige, den har skænket mig mange tårer. Intet kan sættes ved siden af det menneskelige hjertes historie, når den er rig og dyb, og det svageste buestrøg af denne musik er nok til at bringe utallige tankeminder til at vågne og til at bestorme sjælen med deres uro og glæde. Hvor lykkelig har De ikke været i at kunne give dette rige ungdomsliv et udtryk i ord, synge det ud og spille det ud for tusinder, istedenfor at trænge det tilbage og se det tabe sin kraft og skønhed! Hvis De nu atter vil spørge mig: hvad skal der gøres ved dette? – da kan jeg kun svare, at det bør udgives. Husk på de simple, sande ord i evangeliet: »Ingen tænder og et lys og sætter det under en skæppe, men han sætter det på en stage, at det kan lyse for alle«. Det er jo brugt som et billed på det åndelige lys og kan i fuldeste mål anvendes på en bog som Deres«.

Fru Heiberg var både rørt og taknemmelig over den hurtighed, hvormed den nye fortrolige havde gjort sig bekendt med »værket«, og allerede dagen efter at hun havde fået manuskriptet tilbage, skrev hun 17. maj 1886 følgende brev til A. D. Jørgensen: »Kjære geheimarkivar Jørgensen. Jeg kan ikke sige Dem, hvor glad og taknemmelig jeg var imorges efter læsningen af Deres brev. Rørt er jeg over den hurtighed, hvormed De har læst det store manuskript, en hurtighed, der langt overtraf mine dristigste forhåbninger. I år og dag har jeg kæmpet med mig selv, om jeg turde bede Dem om, hvad De nu har gjort for mig. De hører til dem af mine venner, hvis dom det mest lå mig på hjertet at erfare. Deres taknemmelige hengivne Johanne Luise Heiberg«. Brevets sidste linier skal nu nok tages med et vist forbehold. Opmuntret af A. D. Jørgensens begejstring for det egentlige erindringsværk tog fru Heiberg nu også manuskriptet til

afhandlingen: Er skuespilkunsten en moralsk berettiget kunst? ud af skrivebordsskuffen og bad A. D. Jørgensen om en udtalelse herom. A. D. Jørgensen fandt afhandlingen noget bred, navnlig i sidste halvdel, men karakteriserede den iøvrigt som »en mærkelig rig og indtrængende psykologisk studie«, der udmærket ville kunne følge levnedsskildringen⁷. Fru Heiberg takkede i et nyt brev af 28. maj 1886 for vurderingen og tilføjede: »Hvad enten den nu bør trykkes med første afdeling eller ikke, hvilket vi jo nærmere må aftale, ville jeg være Dem taknemmelig, ifald De ved lejlighed ville foreslå mig de antydede forandringer og forkortninger. Når man i lang tid har beskæftiget sig med et sådant arbejde, bliver man til sidst ganske dum og taber al kritik, så man ikke ved, hvad der bør blive stående, eller hvad der bør stryges. Derfor er et nyt frisk øje så ubetaleligt. Men under alle omstændigheder fyldes daglig min tanke af taknemmelighed mod Dem over, at De vil befatte Dem med mine skrivelser.«

For fru Heiberg har det utvivlsomt været en stor opmuntring, at A. D. Jørgensen så fuldt og helt gik ind for en offentliggørelse. Det havde utvivlsomt altid været hendes egentlige ønske, at dette skulle ske, men flere af hendes tidligere venner havde sået tvivl i hendes sind. Denne tvivl syntes nu bortvejret. Foreløbig traf man dog ingen beslutninger. Fru Heiberg rejste på sommerferie, og hendes tro ridder Krieger bragte i begyndelsen af juli 1886 manuskriptet op i gehejmearkivet. Da efteråret kom, blev man enige om at forberede en udgivelse ved i fællesskab at gennemgå manuskriptet, og to gange om ugen mødtes A. D. Jørgensen med fru Heiberg og Krieger i dagligstuen i Gothersgade⁸.

A. D. Jørgensen har i sit eget erindringsværk givet et levende billede af aftensammenkomsterne i de store, stille stuer sammen med den da 74-årige fru Heiberg og den 5 år yngre Krieger.

»Fru Heiberg beboede den gang en lejlighed i en hjørneejendom fra Gothersgade ved søen; den var stilfuldt udstyret og gennemtrængtes ligesom i stort og småt af hendes personlighed. Her sad vi da ved lampens stærkt dæmpede lys, Krieger i dyb skygge, fru Heiberg ved siden af mig i en lænestol eller, når hun følte sig mindre vel, på en chaiselongue. Disse aftener havde noget usigelig fortryllende og tillige noget usigelig vemodigt ved sig. Læsningen blev selvfølgelig jævnlig afbrudt af samtaler og forhandlinger, og disse kunne blive meget livlige. Krieger sad som oftest med lukkede øjne og armene overkors, i en vuggende bevægelse, eller han stjal sig til at gå lydlost frem og tilbage over det tykke tæppe, for pludselig at fremkomme med en bemærkning eller en indvending imod mine bemærkninger; fru Heiberg sad med et let håndarbejde eller med armene på bordet, hældet frem i spænding for at høre på oplæsningen, af hvis tonefald hun ofte gættede mine tanker om det læste. Eller hun lå med et broget tæppe over sig, med sine store træk lignende en sagafigur eller en østerlandsk eventyrskikkelse, en gammeltestamentelig heltekvinde. Der var ikke spor af noget påtaget i, hvad hun tog sig for eller ytrede, hun lagde ikke skjul på tanker og følelser, og hun udtalte dem med sprogets rette, rammende ord.

Overfor mig var hun rørende taknemmelig; hver aften takkede hun ved afskeden med jævne hjertelige ord og et blødt stille håndtryk. På samme måde takkede hun hjerteligt for, at jeg havde glædet Krieger, der var så lidet påskønnet, med et festskrift til hans fødselsdag. Derimod mindes jeg ikke at have hørt hende sige »behageligheder«, i alle tilfælde aldrig i direkte form. Des dybere indtryk gjorde det, når en uforvarende ytring viste, at hun havde forstået den, hun talte med, ikke blot som han gik og stod, men løftet op i en ideal klarhed. Kriegers holdning overfor fru Heiberg havde præg af fuldendt ridderlighed; når tebordet var dækket, undlod han aldrig at byde hende armen for at føre hende ind i spisestuen, hvor døtrene ventede, og ved afskeden nødte han hende til at vende tilbage til sine værelser, før han i den store forstue gav sig tid til at skifte støvler«. Med sine mange virkelighedsnære detaljer giver citatet et ganske charmerende billede af den tidligere så fejrede primadonna og hendes nuværende tilværelse som pensionist i de store og stille stuer i lejligheden i Gothersgade.

Det bevarede brevstof tyder på, at trekløveret i efteråret 1886 har arbejdet flittigt med manuskriptet. Nytårsaften sendte fru Heiberg A. D. Jørgensen en lille billet, hvori hun endnu engang takkede ham for det store offer, han havde bragt »et offer jeg med en vis undseelse tænker på at have haft dristighed til at modtage. En stor beroligelse er det for mig at tænke, når jeg selv ikke mere er til, at De har læst mit levned og fundet, at der er noget heri, der også fortjener at læses af andre. Tak, tusinde tak for det opofrende venskab, De har vist Deres taknemmelige og hengivne Johanne Luise Heiberg«.

I de første måneder af 1887 var A. D. Jørgensen stærkt optaget af at forberede det planlagte festskrift til Krieger, og som omtalt ovenfor lykkedes det ham at bevæge fru Heiberg til at levere en prøve på erindringsværket til optagelse i festskriftet. Kriegers fødselsdag blev fejret ved en middag hos fru Heiberg, og på forslag af A. D. Jørgensen blev forlagsboghandler Frederik Hegel (1817–87) inviteret med til middagen⁹. Festskriftet var udkommet på Gyldendals forlag, og man håbede på, at Hegel også ville være forlægger for erindringsværket. Han kom dog ikke til at opleve dette, idet han døde nogle få måneder efter Kriegers fødselsdag. Sønnen Jacob Hegel (1851–1918) påtog sig imidlertid udgivelsen.

Også i sommeren 1887 bragte Krieger manuskriptet op i gehejmearkivet, hvor det lå, medens fru Heiberg var på sommerferie. Der er ikke bevaret breve fra efteråret 1887, der kan fortælle noget om arbejdets gang, men i hvert fald i efteråret 1888 tog man påny fat på arbejdet, og i løbet af efteråret 1888 afsluttede de tre sammensvorne deres fælles gennemgang af værket. Der foreligger fra denne periode en række breve fra Krieger til A. D. Jørgensen, der kaster et ganske interessant lys over hans holdning til memoireværket. Disse breve uddyber på forskellig måde billedet af den noget frygtsomme mand, som allerede kendes fra tidligere offentliggjort materiale. Nogle enkelte citater må være på sin plads.

I et brev, dat. 31. okt. 1888, indleder Krieger med at meddele, at fru Heiberg »altså venter os på fredag til sædvanlig tid«, og længere nede i brevet hedder det: »Jeg selv har ved oplæsningen af og til haft mine gamle skrupler, om publicen overalt kan tåle den store oprigtighed, uden at falde i misforståelser, eller blive forarget. Grænsen er imidlertid yderst vanskelig at drage. Også det ligefremme juridiske ansvar kan måske af og til være kildent. Kan De tænke Dem tredie bind udgivet, medens Phister lever? Tænk også lidt herpå ved, hvad vi fremdeles læser om Christensen«¹⁰. I et nyt brev, dat. 28. nov. 1888, forbereder Krieger A. D. Jørgensen på den forestående fredagssammenkomst, hvor man skal gennemgå afhandlingen, om skuespilkunsten er en moralsk berettiget kunst. Krieger vil gerne have foretaget visse forkortelser, men mener, at det er bedst, at disse foreslås af A. D. Jørgensen. Brevet slutter: »Jeg har ikke tidligere haft mod til at stille en bestemt fordring i så henseende, men hvis ønsket herom kom fra Dem, tror jeg det ville gå forholdsvis lettere. Men det er ganske vist ikke let at påvise de steder, hvor kniven skulle anbringes; mig i det mindste er det faldet såre vanskeligt, hver gang jeg har prøvet derpå, nu ville det for mine øjne omtrent være umuligt«.

Henimod julen 1888 var man færdig med arbejdet, og i et brev af 20. dec. 1888 takkede A. D. Jørgensen for de »timer, i hvilke det var forundt mig at gennemgå Deres erindringer, således som ingen senere læser vil komme til at gennemgå dem, – i Deres nærværelse og med Deres levende kommentar. Det falder mig nu bagefter stærkt på sinde, at jeg vistnok ikke så sjældent har ladet min kritiske djævel tumle sig alt for frit; men jeg håber, at De ikke har miskendt, at det kun var af nidkærhed for Deres sag? Jeg tilhører jo en mere prosaisk og hårdhændet slægtsalder end den, vi har læst om, og hvor megen sans jeg end har for dennes ejendommeligheder, så kan jeg dog som barn af min egen tid ikke fornægte det præg, som min udvikling og livsførelse, der har været i lykkelig harmoni med mine opgaver, har givet mig. Med hjertelig hilsen til vore kampfæller, hr. gehejmeråd Krieger og de unge damer, som har delt lejrlevets glæder, er jeg med udmærket højagtelse Deres hengivne A. D. Jørgensen«¹¹. Sammenholder man dette brevcitat med det ovenfor gengivne uddrag af A. D. Jørgensens erindringsbog, forstår man, hvilken inspiration det må have været for den fremtidige skildrer af tidsperioden 1814–52 i værket »Danmarks Riges Historie« at have mødt en af »guldaldertidens« store kvindelige skikkelser og af hendes egen mund hørt berette om tiden og dens mange kendte personligheder.

Manuskriptrevisionen var hermed til ende, og samtidig ophørte de faste egentlige sammenkomster. Man må på dette tidspunkt have besluttet, at en offentliggørelse først skulle finde sted efter forfatterindens død, og at A. D. Jørgensen skulle forestå selve udgivelsen. Selv om det egentlige arbejde var afsluttet, ophørte forbindelsen mellem fru Heiberg og A. D. Jørgensen dog ikke. Sidstnævnte kom stadig af og til til middag i Gothersgade, og i vinteren 1890

blev disse sammenkomster hyppigere. Det var nemlig besluttet, at man ville udgive Johan Ludvig Heibergs breve fra en Sverigesrejse i okt.-dec. 1812. Heiberg var dengang 20 år, og brevsamlingen omfatter dels breve fra Heibergs moder Thomasine Gyllembourg og hendes mand samt fra komponisten C. F. Weyse (1774–1842) til Heiberg dels dennes lange breve til moderen. Brevsamlingen offentliggjordes i det nystiftede tidsskrift for historie og geografi, der udkom under titlen »Museum«, og som bl.a. redigeredes af forfatteren Carl Bruun (1846–99). Som tidligere mødtes A. D. Jørgensen med Krieger hos fru Heiberg, og brevene blev læst op i denne snævre kreds. Offentliggørelsen påbegyndtes i maj 1890, og i et overstrømmende brev af 15. marts 1890 takkede Carl Bruun A. D. Jørgensen, fordi tidsskriftet »Museum« havde fået overladt brevene til udgivelse. A. D. Jørgensen videresendte straks brevet til fru Heiberg.

11. dec. 1890 kunne Krieger meddele A. D. Jørgensen, »at fru Heiberg i nogle dage har måttet holde sengen på grund af et sygdomsanfald, hvis karakter lægen endnu ikke har kunnet bestemme, men som medfører feber. Igår morges var det bedre, men igår eftermiddags igen mindre godt, men ikke som da anfaldet kom i natten mellem mandag og tirsdag«. Fru Heiberg stod ikke sygdommen (en hjernelidelse, fremkaldt af karforstyrrelser) igennem, og 21. dec. 1890 døde hun i hjemmet i Gothersgade 78 år gammel. Lillejuleaften førtes kisten til Vor Frue kirke. A. D. Jørgensen var til stede og sendte samme aften et brev til gårdejer J. N. H. Skrumsager i Københoved hvori han bl.a. skrev at præsten med rette havde udtalt, at når kisten blev båret ud, »lukkede et hjem sig, som i 100 år havde betegnet noget af det bedste i dansk åndsliv. Det var tilvisse altid noget fremragende, ofte toneangivende, altid ægte dansk i dyder og lyder« føjer A. D. Jørgensen til, »og det endte skønt, forsonet og formildet, med en ædel og from kvinde, hvis sidste gerning var at skrive husets historie. Hvor vi dog i al vor ringhed er et rigt og lykkeligt folk«¹².

Ved fru Heibergs død modtog rigsarkivet samtlige fru Heibergs skriftlige efterladenskaber, incl. forarbejder og manuskript til erindringsværket¹³. Efter aftale med den afdøde kunne man nu skride til offentliggørelse af erindringerne. 1. bind udkom allerede inden udgangen af året 1891 og de to efterfølgende bind det følgende år. A. D. Jørgensen stod som den ansvarlige udgiver, og han foretog endnu på dette fremrykkede tidspunkt en række rettelser i manuskriptet. Også Krieger og fru Heibergs døtre fik lejlighed til at gennemse korrekturene, og også de havde visse ændringsforslag at fremføre. Af bevarede breve fra Krieger til A. D. Jørgensen fremgår det, at han stadig havde mange bekymringer i forbindelse med, hvorledes værket ville blive modtaget, og han fremsatte flere forslag til udeladelser. Man kan ikke frigøre sig for det indtryk, at Krieger ængstedes for, at forfatterindens domme og udtalelser om sine samtidige og familien Heibergs modstandere skulle virke for provokerende. Naturligvis kunne dette ikke undgås, og erindringsværkets fremkomst gav anledning til megen offentlig kritik. A. D. Jørgensen følte sig forpligtet til i skrift og tale at tage til

genmæle, medens fru Heibergs ældre venner, såsom Andræ og Krieger, holdt sig ængstelige tilbage. Navnlig Kriegers fuldstændige passivitet gjorde et pinligt indtryk på A. D. Jørgensen¹⁴. Førsteudgaven blev hurtigt udsolgt, og forlaget kunne udsende både et andet og tredje oplag. I 1944 udkom en ny og 4. udgave af værket, hvortil er knyttet omfattende henvisninger og en detaljeret gennemgang af selve teksten med en nøje redegørelse for de rettelser, som manuskriptet har gennemgået under den lange tilblivelsesperiode. I en anmeldelse i Personalhistorisk Tidsskrift 11. række bind V s. 267–71 har lektor Morten Borup offentliggjort en udførlig anmeldelse af denne nye udgave af erindringsværket. Om selve værket skriver han, at det i mere end et halvt århundrede har bevaret »sin ejendommelige dragningskraft over de skiftende generationer, og alt taler for, at det endnu en rum tid vil forstå at skaffe sig taknemmelige læsere«. Om A. D. Jørgensens beskæringer af forfatterindens til tider meget brede fremstilling udtaler han sig ligeledes meget positivt, idet han siger: »hvor meget værket derved har vundet, taler hver side af variantapparatet om«.

Det værdifulde ved 4. udgave af erindringsværket, der under ledelse af professor Aage Friis er blevet tilvejebragt af Elisabeth Hude, Robert Neiiendam og Just Rahbeck, er i første række, at selve teksten er blevet forsynet med udførlige forklarende oplysninger om personer og begivenheder, som nulevende læsere i høj grad har brug for, og som ikke var så nødvendige, da værket første gang så dagens lys. Yderst værdifuldt er det endvidere, at udgiverne har taget samtlige forarbejder foran sig og sammenholdt dem med den tekst, som A. D. Jørgensen lagde til rette for trykning. Har man interesse herfor, kan man i alle enkeltheder se, hvad der er udeladt, og hvorledes fru Heiberg ved første nedskrivning af erindringerne formulerede sig. Sammenholdt med de bevarede breve fra de tre sammensvorne: fru Heiberg, Krieger og A. D. Jørgensen har man mulighed for at følge dette enestående erindringsværks tilblivelse i alle de afgørende faser.

Henvisninger

1. Tilblivelsen af festskriftet til Krieger kan følges gennem A. D. Jørgensens breve til forskellige nordiske kulturpersonligheder. Brevene er optrykt i min udgave af A. D. Jørgensens breve, udsendt i 1939. I det flg. citeret: A. D. Jørgensens breve.
2. A. D. Jørgensens breve s. 178.
3. A. D. Jørgensens breve s. 196.
4. Erindringsværkets tilblivelse er udførligt skildret i 4. udgave af »Et liv gjenoplevet i erindringen«, der udsendes i 1944. I denne udgaves 4. bind er der på s. 7–58 redegjort for værkets tilblivelse.
5. De 3 søstre hed 1) Sarah Henriette, født 28/12 1853, 2) Lælia Adele født 3/4 1855 og Anna Louise, født 26/3 1857. 29/6 1862 havde fru Heiberg fået bevilling til at adoptere disse 3 forældreløse piger som sine egne børn. De skulle føre familienavnet Heiberg og i et og alt betragtes som hendes egne børn. Den originale adoptionsbevilling ligger i fru Heibergs bopakke i det

- sjællandske landsarkiv. Eksekutorbo fortegnelse 70 nr. 47.
6. Trykt i A. D. Jørgensens breve s. 166–68.
 7. Brev dat. 27/5 1886, trykt i A. D. Jørgensens breve s. 168–69.
 8. A. D. Jørgensen: En redegørelse, 1901 s. 156–58.
 9. A. D. Jørgensens breve s. 202.
 10. Der tænkes på skuespiller J. L. Phister (1807–96), som var kommet i et stærkt modsætningsforhold til ægteparret Heiberg, og på teaterdirektør Harald Christensen (1823–92), hvis afgang i 1859 var blevet gennemtruffet af fru Heiberg. Om Phister, se iverigt brev fra A. D. Jørgensen til Phister, dat. 10/12 1892, trykt, i A. D. Jørgensens breve s. 310/12 og brev til Birkeland, trykt sammesteds s. 319–20.
 11. Trykt i A. D. Jørgensens breve s. 223.
 12. Trykt i A. D. Jørgensens breve s. 267–68.
 13. Rigsarkivet har i 1978 i serien »Foreløbige arkivregistraturer. Ny serie nr. 20« offentliggjort en registratur over de Heibergske arkiver omfattende P. A. Heiberg, Johanne Luise og Johan Ludvig Heiberg samt Thomasine Gyllembourgs efterladte papirer.
 14. Se brev til Birkeland, dat. 15/2 1893, trykt i A. D. Jørgensens breve s. 320.

Arvskiftet 19 mars 1397 mellan Niels Ågesens (Galen) barn

(Något om släktförhållanden i samband med skiftet.)

Av

Åke Thott

Utgångspunkter för denna undersökning är:

1. En hypotes, som Erik Ulsig uppställt, att Niels Ågesen (Galen) av Eljaröd och Karsholm¹, före sitt äktenskap med Margrethe Eriksdatter (Løvenbalk)², hade varit gift med en till förnamn okänd dotter till Peder Nielsen (Galen) av Eljaröd och dennes hustru Ingeborg³. Ulsig har i detta sammanhang påvisat, att Peder Nielsen av Eljaröd var son till gälkaren Niels Erlandsen (känd 1251–1285)⁴. Av detta följer, att Niels Ågesen av Eljaröd, såsom Peder Nielsens svärson, icke kan – som DAA anger¹ – ha varit sonson till gälkaren Niels Erlandsen. Han kunde ju knappast ha varit gift med sin kusin!

2. En på ovannämnda hypotes byggd utredning⁵ av arvskiftena 24 aug 1336⁶ och 14 April 1350⁷. Denna utrednings resultat stöder Ulsigs hypotes.

Niels Ågesen (Galen) av Eljaröd och Karsholm var vid arvskiftet 1397 död. Enligt ovannämnda hypotes, hade han sålunda varit gift: 1. Med N N, dotter till Peder Nielsen (Galen) av Eljaröd³. 2. Med Margrethe Eriksdatter (Løvenbalk)². Niels Ågesen hade två söner, Peder Nielsen av Husön (Karsholm) i nordöstra Skåne och Hans Nielsen av Annisse (Annaes) på norra Själland, samt en dotter, Ingeborg, gift med Bertold von der Ost¹.

Skiftet i 1397 gällde arvet efter *Hans Nielsen*, som skiftades mellan syskonen *Peder* och *Ingeborg*, så att Peder fick allt öster om Öresund och Ingeborg allt väster därom, däribland »Annissegodset»⁸.

I skiftesbrevet nämndes några släktingar, som godkände detta »syskonskifte» – »aepter war williae oc samfrenders flere Radh«. Dessa släktingar var: *Stig Pedersen (Krogno)*, som kallades fru Ingeborgs »mothersyster sön», samt *Tue Galen*, *Stig Ågesen (Thott)* och *Anders Paep* (Kyrning, tre sjöblad), som alla kallades Peder Nielsens och fru Ingeborgs »samfraender».

Stig Pedersen (Krogno) var son till Peder Stigsen av Krapperup och Regitze (Løvenbalk), oäkta dotter till kung Kristoffer II⁹. När Stig Pedersen kallades fru Ingeborgs »mothersyster sön», visar detta att fru Ingeborg var dotter till Peder Nielsens 2. hustru Margrethe Eriksdatter (Løvenbalk). Eftersom Margrethe i sin tur var dotter till Regitzes bror Erik¹⁰, hade släktskapen riktigare kunnat kallas »morfars systers son». Detta betyder dock föga – vad man ville

uttrycka, var att Stig Pedersen var släkt med fru Ingeborg genom hennes mor, Margrethe (Løvenbalk).

Tue Galen var son till Anders Jensen (Galen) av Näsbyholm, som i sin tur var sonson till gälkaren Niels Erlandsen¹¹. Tue Galen var sålunda syssling till Peder Nielsen av Husön, men ej – som DAA anger³ – genom dennes far, utan genom hans mor. Därav följer att Peder Nielsen av Husön var son till Niels Ågesen i hans 1. äktenskap med N N, dotter till Peder Nielsen (Galen) av Eljaröd.

Stig Ågesen (Thott) av Naes anges i DAA ha varit son till Niels Kyrnings (Thott) son Åge¹². Detta förefaller att vara grundat endast på vapen och patronymikon. Något sigill med vapen för Åge finns visserligen ej bevarat, men han var helbror till ärkebiskop Jakob och Peder av Knutstorp⁵, som båda förde Thott-vapnet¹³. Något sammanhang i fråga om gods innehav kan ej påvisas. DAAs uppgift är därför svagt grundad, ehuru inget talar däremot.

Niels Kyrnings son Åge »synes« enligt DAA ha varit gift med en dotter till Stig Pedersen (Krogno) av Tågarp¹², farfar till den Stig Pedersen (Krogno), som i arvskiftet 1397 kallas fru Ingeborgs »mothersyster sön«. Om denne DAAs uppfattning är riktig – och mycket tyder därpå – var Stig Ågesen (Thott) av Naes kusin till den sistnämnde Stig Pedersen genom dennes far. Direkt släktskap med någon av *arvingarna* kan dock ej påvisas denna väg.

Men Niels Kyrnings son Åge var son till Edle, dotter till Peder Nielsen (Galen) av Eljaröd. Därmed var han kusin till Peder Nielsen (Galen) av Husön, vars mor var syster till Edle⁵.

När Stig Ågesen (Thott) av Naes 1397 kallas »samfraende« till arvingarna – närmast Peder Nielsen – innebär därför detta ett välkommet bestyrkande av att han verkligen var son till Niels Kyrnings son Åge.

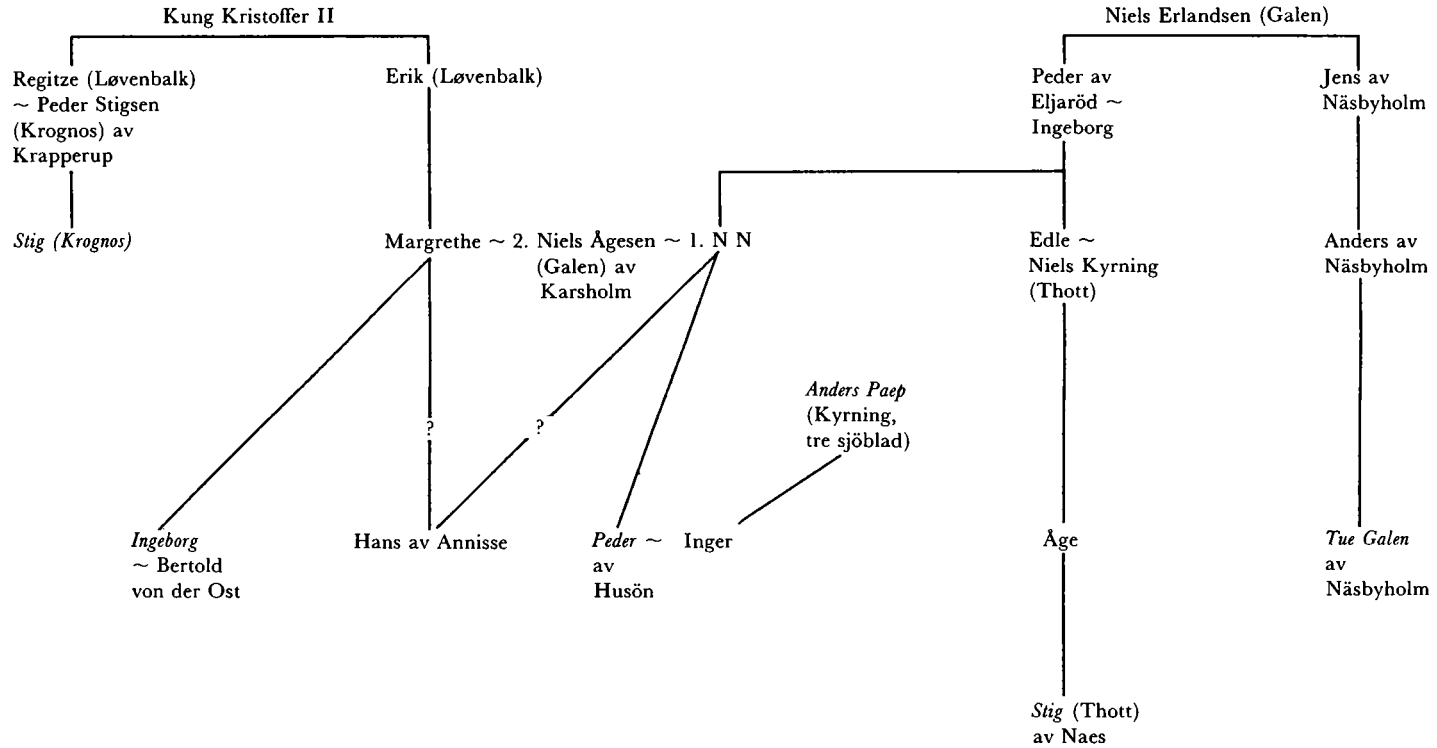
Anders Paeps dotter i hans 2. gifte, Inger, var gift med Peder Nielsen av Husön¹⁴. Anders Paeps 1. hustru skall enligt DAA ha varit Regitze Gregersdatter (Krogno), brorsdotter till den yngre av ovannämnda Stig Pedersen (fru Ingeborgs »mothersyster sön«)¹⁵.

En översikt över »samfraendernes« släktskap med arvingarna 1397 framgår av närstående tablå.

Sammanfattning av vad, som framkommit:

1. Erik Ulsigs inledningsvis nämnda hypotes beträffande Niels Ågesens (Galen) två äktenskap har fått ytterligare stöd.
2. Av Niels Ågesens barn, kom Peder av Husön av hans 1. äktenskap, Ingeborg av det 2. Beträffande Hans av Annisse kan f.n. inget bestämt sägas.
3. DAA:s hittills ej fullt säkra antagande, att Stig Ågesen (Thott) av Naes var son till Niels Kyrnings (Thott) son Åge, har styrkts som riktigt.

Översikt
 över släktskap vid syskonskiftet 19 mars 1397 (*M & P D*, s 66).
 (Arvingarna och »samfraenderne« kursiverade.)

NOTER

1. DAA 1893 s 163–164.
2. DAA 1897 s 501.
3. Erik Ulsig: »Danske Adelsgodser i Middelalderén« s 99–100 och s 93 not 196. DAA 1893 s 167.
4. DAA 1893 s 160.
5. Åke Thott: »Två skånska arvskiften på 1300-talet«, *Personalhistorisk Tidsskrift* 1978 s 131–138.
6. DRB r.2.XI nr 321.
7. DRB r.3.III nr 270.
8. Molbech & Petersens Danske Diplomer s 60–62.
9. DAA 1893 s 272–273.
10. DAA 1903 s 289.
11. DAA 1893 s 160–161.
12. DAA 1900 s. 410.
13. DGS nr 19, DAS nr 375 och 422.
14. DAA 1893 s 164, 1901 s 224.
15. DAA 1893 s 273, 1901 s 223.

Amn. DAA = Danmarks Adels Aarvog. DAS = Danske Adelige Sigiller. DGS = Danske Geistlige Sigiller. DRB = Danmarks Riges Breve.

Friherre Åke Thott, f. 1908, f.d. øversteløjtnant, f.d. generalstabsofficer. Artikler i *Personalhistorisk Tidsskrift* 1978 och i *Heraldisk Tidsskrift* 1979. Adr.: a/c Estanco Resinera, Estapona (Malaga), Spanien.

Småstykker

DA BOURNONVILLE REJSTE TIL NORGE MED JOMFRU FJELDSTED

I Christiania Theaters Historie af T. Blanc kan man læse: »I 1840 optraadte Balletmester Bournonville og Danserinden Jfr. Fjeldsted i endel Solodanse og gav desuden Balletterne »Sylphiden«, »Soldat og Bonde« samt »Søvnjængersken«.

Noget mere udførligt beskriver August Bournonville i »Mit Theaterliv« III 3 sit Norgesbesøg i 1840. Efter omtalen af en visit hos digteren Henrik Wergeland »i hvem jeg fandt en venlig Mand og kjærlig Husfader istedet for den Fantast, jeg havde forestillet mig« skriver Bournonville:

»Men det er paa Tiden, at jeg kommer til Reisens egentlige Formaal, nemlig en Række Balletforestillinger paa Christiania Theater i Selskab med de tre talentfulde Elever, som Aaret iforvejen havde gjort Lykke i Stockholm.

Nogle Vrøvlerier, der ikke fortjene at omtales i dette Capitel, reduceerte vort Fiirkløver til et enkelt Par, nemlig Jfr. Fjeldsted og Undertegnede; vi ledsagedes af Edvard Helsted som Orchester-Anfører og af min Svigerinde som Sauvegarde for vor unge Sylphide.

Man blev lidt forundret ved at see det forventede Selskab indskrænket til det Halve, og vi maatte lempe vort Engagement derhen, at Forestillingernes Antal blev afhængig af Publicums Deltagelse.

Alt gik imidlertid over Forventning: livligt Bifald og fuldthesat Huus kronede vore Bestræbelser.

Vi leverede Bravour- og Charakteerdanse, og jeg paatog mig det Vovestykke at sætte baade Soldat og Bonde og Søvnjængersken i Scene. Det gik mærkværdigt godt. Choreographien og den dramatiske Kunst rakte hinanden søsterligt Haanden, og dertil var det en Fornøjelse at see vore Statister af det aggerhusiske Jægercorps med roesværdig Iver deeltage i Handlingens vigtigste Momenter«.

Den 19-årige *Caroline Fjeldsted* (1821–81) var solodanserinde og blev i 1849 gift med violoncellisten *Chr. Kellermann*. Robert Neeindam skriver om hende, at medens Bournonville kom i strid med sine andre primadonnaer bevarede hun ved klogskab og besindighed sin stilling i ca. 25 år. Vi skal se, at der i forholdet til Bournonville kunne være god brug for klogskab og besindighed.

Den 23-årige *Edvard Helsted* (1816–1900) var ansat i det kgl. Kapel og komponerede musik til adskillige af Bournonvilles balletter.

Bournonvilles svigerinde, der skulle være »sauvegarde«, var *Eva Caroline Suell*, enke, halvsøster til hans hustru. De to, der på grund af »vrøvlerier« ikke kom med til Norge var solodanseren *Ferdinand Hoppe* og *Augusta Nielsen*, senere solodanserinde.

Om opholdet iøvrigt i Christiania fortæller Bournonville kort:

»De politiske og litteraire Celebriteter, hvis Bekjendtskab jeg gennem vor elskelige Landsmand, Boghandler Johan Dahl, var saa lykkelig at gjøre og som paa hiin Tid virkede med fuld Kraft, ere nu for Størstedelen indgaaede til den Fred, hvor ingen polemiske Rivninger mere finde Sted; man havde endnu ikke begyndt at samle de forskjellige Provindsdialekter til et saakaldet »Landsmaal«, og vi glædede os ved at see det unge Norges begeistrede Digtere slutte sig til den Række af berømte Landsmænd, der havde saa mægtigen bidraget til Fællessprogets Udvikling«.

Boghandler *Johan Dahl* var født i København i 1807, etablerede sig i Christiania i 1832 og døde i 1877. Han indtog en fremskudt position i byen og er nævnt både i et digt af Oehlenschläger og i en sang af Bjørnson.

De rivninger, som Bournonville hentyder til, drejer sig formodentlig om striden mellem Wergeland og Welhaven.

Såvidt Bournonville. Imidlertid findes der en utrykt dagbog af en ung norsk dame *Christiane Winge* (1822–1898) – altså 18 år i 1840 –, som sætter betydelig mere kolorit på de danske kunstneres Christiania-besøg. Dagbogen befinder sig nu hos hendes broders dattersøn, lektor Axel Winge Simonsen i Oslo. Hun var datter af mægler i Christiania *Paul Clausen Winge* og *Anna Jacobine Gandil* (deraf mit kendskab til dagbogen) og traf med sin familie flere gange sammen med Bournonville og hans følge og sluttede venskab med jomfru Fjeldsted.

På de nu gulnede dagbogsblade kan man læse:

Løvedag den 15 Aug. 1840

Vor By har i denne Tid været gjæstet af Balletmester Bournonville og Dandserinden Caroline Fjeldsted. De har været hos os paa Visite og her bliver gjort Selskab for dem.

Nogle dage efter gjorde vi en Sejltoir til Malmøen, hvor de ogsaa blev buden med. Paa denne Tour blev Dandserinden og jeg Perlevenner, ja vi blev endog duus i Baaden. I Begyndelsen gik det ikke synderlig glat fra min Side, jeg følte mig lidt flau hvergang jeg skulde sige »Du«. Naar hun er paa Scenen gjør hun Miner til mig, som sidder i Parkettet. Det er naturligvis meget morsomt, men nu igaar var det sidste Gang, thi paa Tirsdag reiser de.

I Torsdags Eftermiddag var jeg lidt nede hos hende. Hun medgav mig et Stamblad, hvorpaa jeg maatte love at skrive noget og fik til den Ende følgende Vers istand:

I Norge vandt din Kunst dig mange Krandse
og kjendte Folket her din blide Sjæl.
Jeg vedde tør, at for dit Held og Vel
var Snese Riddere parat at bryde Landse.
Drag derfor glad og stolt til Danmarks Strand
og mindes stundom mig i Norges Land.

Dette sendte jeg ned til hende igaar Eftermiddag førend Comedien, hvorfor hun takkede flere Gange med Øjnene op til Logen, hvor jeg sad.

I Formiddag var jeg i et Chocoladeselskab hos Peter Hoppe, hvor de ogsaa vare, og her hørte jeg den ene Compliment efter den anden for mit smukke Vers. De vare nu i den Tro, at det var mig, der havde lavet det, men Forfatteren var ingen anden end Verten, vi vare hos. Fader havde skaffet mig det hos Hoppe, uden at han egentlig vidste, hvem der skulde have det.

Fra Hoppes Selskab reiste de lige til Ringeriget, men de var uheldige med Veiret, thi det øser ned og stormer alt hvad Tøjet kan holde. Selskabet bestod af Bournonville med Svigerinde Frue Suell og Jfr. Fjeldsted samt Capelmester Helsted.

Onsdag den 19 Aug. 1840

I Mandags tilbragte jeg en behagelig Aften hos Boghandler Dahl. Han er Pebersvend, men fører dog et nok saa pænt Huus.

Det var den sidste Aften Bournonville og hans Følge var i Christiania. Foruden os var ogsaa Fougstad med Kone, Colban og Jacobine Gjertz der. Da de vare saa gode at tilbyde sig at tage Brev med sig til Kjøbenhavn vare Moder og jeg først indom dem med dette. De boe i Kirkegade ligeoverfor Dahl. Det var godt vi ikke gik lige til Dahl og ventede paa dem der, thi jeg troer vi sade hos dem over en Time og passiarede. Endelig bleve de da færdige med Indpakningen, Tøjet blev kjørt bort og man begyndte at lave sig til at gaa over til Dahl. Caroline Fjeldsted tog mig under Armen, og bag efter kom det øvrige Selskab, saaledes svipsede vi over Gaden.

Da vi havde drukket The og passiarede en Stund blev det mørkt og lidt efter at Lysene var kommet ind satte Jacobine Gjertz sig hen og musicerede lidt.

Under dette havde Caroline Fjeldsted faaet den uimodstaaeligste Lyst til at spadsere lidt ned paa

Fæstningen, som hun havde hørt saa meget omtalt, men endnu ikke kunnet naa. Kom hun der ikke i aften, saa kom hun der altsaa slet ikke og Lysten var dog saa stor, men snart indsaae vi Umuligheden, da det allerede var bleven mørkt, og vi maatte bedrøvede slaa disse Tanker af Hovedet. Da Jacobine Gjertz var færdig og reiste sig begyndte Bournonville at synge, og da han var færdig, og man havde passiareet, blev det meldt Jacobine G. at hendes vogn var der for at hente hende. Da hun ikke befinder sig saa rigtig vel, tør hun ikke være længe oppe om Aftenen.

Da vi nu havde fulgt hende til Dørs blev Caroline Fjeldsted og jeg staaende lidt i det ene Værelse, hvor der ingen Lys var. Vi opdagede, at det var bleven det dejligste Maaneskin, og idetsamme kom Helsted hen og foreslog at gaa en Tour paa Fæstningen. Det var naturligvis noget af det kjæreste han kunde komme med i det Øjeblik og hans Forslag blev modtaget med stor Glæde.

Helsted, min Broder Peter, Caroline F. og jeg gjorde os nu færdige til at gaa. Lejligheden var saa bekvem, Bournonville var gaaet over i Logiet, Dahl var ude i Kjøkkenet, vi skulde derfor liste os ud og ind uden at et Menneske skulde mærke det. Vi fik vort Tøj fat, som vi bedst kunde. Caroline F. tog Moders Hat paa, og saaledes kom vi ud af Døren, men pludselig saae vi Dahl mellem os. Vi betroede ham vor Plan, men antog at det øvrige Selskab ikke vilde savne os den lille Stund. Da vi kom ned paa Gaden tog Caroline F. mig under Armen, og med en ung Herre paa hver Side følte vi os ret vel beskyttet.

Maanen skinnede deiligere end nogensinde, ikke en Vind rørte sig, saaledes vandrede vi Fire over Fæstningen fortryllet af den af Maanen oplyste Sø. Vi maatte flere Gange standse for ret at nyde al den Skjønhed, der laa udbredt for os. Da vi var kommet rundt gik vi hjem over Exerceerpladsen. Slottet kneisende bag alle Murene tog sig brillant ud i Maaneskinnet og lod til at interessere de Fremmede meget, og Caroline F. yttrede flere Gange »det var rigtignok moersomt, at vi kom her, det vilde jeg ikke have undværet for meget«.

Da vi kom op til Kirkegaden mødte vi Fader, og snart drejede vi ind af Dahls Port. Efter at være modtaget af Verten med disse Ord: »Naa, Gud ske Lov, at de er der, Balletmesteren er ganske vred, han er gaaet over i Logiet« blev Jfr. Fjeldsted lidt bange, men da Dahl mærkede dette, drejede han det om til at Bournonville var saa træt, at han skulde tidlig op næste Morgen, og derfor havde han besluttet at gaa tidlig til Ro. Lidt beroliget ved dette gik vi ind i det andet Værelse, hvor Damerne sad, men rundt omkring saae vi kun alvorlige Ansigter.

Jeg mærkede nu, at der virkelig var noget paafaldende og erfarede da af Moder, at da Bournonville kom tilbage og ikke fandt Jfr. Fjeldsted, var han blevet rasende opbragt over, at Jfr. Fjeldsted var gaaet uden at spørge Fru Suell derom. Det var maaske lidt ubesindigt af os, at vi ikke tænkte herpaa, men at skabe sig saadan til, som han efter Moders senere Beskrivelse havde gjort, var vistnok for en Deel Comediespil for at vise os her i Norge, hvorledes han vaager over hendes gode Navn og Rygte.

Da vi havde spiiet til Aften, gjorde Fru Suell sig strax færdig til at gaa og var fremdeles meget alvorlig. Jeg gik derfor hen til hende og bad hende skyde al Skylden over paa mig, for at hendes Svoger ikke skulde blive altfor vred paa Jfr. Fjeldsted. Saaledes var denne Aften forspildt formedelst vor ungdommelige Ubesindighed.

Saa kom da Afskedsstunden med Caroline Fjeldsted, og jeg saae Taarerne perle i hendes Øjne. Hun trykkede mig fast i Haanden og kunde ligesom ikke løsrive sig, hun vidste Ingen hverken i Stockholm eller Kjøbenhavn, sagde hun, som kunde sættes ved Siden af mig. Hun lovede mig Brev Søndag otte Dage tillige med hendes Silhouette.

For fjorten Dage siden havde jeg ikke seet hende for mine Øjne, og nu var der en saa rystende Afskedsscene. Klokken er tolv, derfor er det bedst, jeg slutter denne Dags Meddelelser.

Torsdag den 20 Aug 1840

Jeg skal ikke nægte, at jeg længes efter Brev, for at høre, hvorledes Bournonville har behandlet den stakkels Pige, maaske har han været dygtig grov mod hende, eller ogsaa har den hele Historie ikke været saa farlig, som han gjerne ville give sig Mine af.

Såvidt Christiane Winge. Desværre er de følgende par blade i dagbogen udrevet, så vi får ikke at vide om Caroline Fjeldsted har berettet om balletmesterens luner under hjemrejsen.

Hvad angår de i dagbogen nævnte ikke tidligere omtalte personer kan oplyses, at versforfatteren Peter Hoppe, hos hvem selskabet var til chocolate, var boghandler Peter Iver Hoppe gift med en datter af den danske skuespiller og patriot Hans Christian Knudsen.

Blandt gæsterne ved boghandler Dahls aftenselskab nævnes Fougstad og kone, hvilke er ekspeditionssekretær i finansdepartementet, senere politimester og borgmester i Christiania Carl Fougstad (1806–71) gift med Caroline f. Diriks (1809–46). Endvidere Colban, adjunkt ved Christiania Katedralskole, medlem af Theaterdirektionen Nathanel Colban (1793–1850), gift med forfatterinden Marie Colban (1814–84). Endelig Jacobine Gjertz (1819–62), datter af by- og rådstueskrivningen i Christiania, en talentfuld pianistinde, komponist og forfatterinde, men også en noget ekscentrisk dame, der rejste til Amerika giftede sig med en fransk handelsmand, gik over til katolicismen og ville kun kaldes Marie, døde i Paris.

Christiane Winges broder, Peter, der gelejdede Caroline F. under den dristige måneskins-ekspedition var medicinsk student, senere læge i Christiania Peter Emanuel Winge (1818–1902), der blev gift med en søster til datteren Welhaven.

Chr. Gandil

HVORDAN OPBYGGER MAN SIT SLÆGTSARKIV?

– et forslag af Ib Priskorn og Iver Moslund

De fleste slægtsforskere er i væsentlig grad overladt til sig selv i deres historiske forskning: der er ikke ret mange andre, der er interesseret i netop ens egne aner. Ganske vist fås megen hjælp på kursus og på arkiver, men de slægthistoriske grundkursus og de tilhørende grundbøger har ofte en stor fejl: man fortæller ikke nybegynderne, hvordan det rent praktiske arbejde bedst kan gøres.

For at råde bod på dette, har vi lavet denne vejledning i håb om, at de bedste hoveder inden for slægtsforskningen *enten* vil acceptere vort system *eller* angive forbedringer *eller* anviser en anden og bedre måde at styre oplysningerne på.

Vi håber, at samtlige slægthistoriske foreninger og tidsskrifter vil kunne anbefale et bestemt system, som alle nye kursus-elever så får lært. Derved vil alle indsamlede oplysninger kunne overtages og forstås af alle andre forskere – og måske indgå som et brugbart privatarkiv i landsarkiverne.

Som eksempel på pladskravet kan nævnes, at et personkartotek på 300 aner og et tilhørende topografisk kartotek på 700 udskrifter fylder ca. 10 × 10,5 × 15 cm.

Det beskrevne system, som er meget let at arbejde med, kan også med fordel anvendes ved udarbejdelse af

efterslægtstavler
sognehistorie
gårdhistorie m.v.

I det følgende er der især tænkt på den almindelige aneforskning, hvor arkivets materiale kan opdeles i følgende hovedgrupper:

1. anetavler
2. personkartotek
3. topografisk kartotek (udskrifter af kirkebøger m.v.)
4. skifter, retssager m.v. i fotokopi eller afskrift
5. arkivalier og fotos
6. bibliotek

1. Anetavler

Her foreslår vi at anvende en tavle i A4-format som efterfølgende eksemplar med plads til 5 generationer. De 16 aner øverst har numrene 16 til 31. For hver af disse skrives en ny tavle etc. Det hele lægges i en plasticlomme (lukket på 2 sider). Af oplysninger bør kun anføres: fødsel – vielse – død, idet anetavlen jo er en skematisk oversigt over den næste hovedgruppe: personkartoteket.

Som det ses, har vi indføjet en vielses-rubrik, der binder hvert ægtepar sammen.

2. Personkartotek

Hertil bruges kartotekkort i A6-format, jfr. efterfølgende eksempler. Supplerende oplysninger (f.eks. adresser, erhverv, udseende, flere ægteskaber og militære oplysninger) kan anføres på bagsiden. Folketællingerne (Ft) anføres, når man kender personens fødsel og død – de fundne tællinger angives med et hak. Personkartoteket opstilles naturligvis alfabetisk efter efternavn – fornavn – fødselsdato, f.eks.

Nielsen, Poul (*1722)

Nielsen, Poul (*1785)

Nielsen, Poula

3. Topografisk kartotek

Til udskrifter af kirkebøger, folketællinger, lægdsruller m.v. bruges blokke af ternet papir i A6-format. Også et eksempel herpå er vist. Øverst til venstre anfører man kirkebogens nr. og sidetal, resp. folketællingens eller lægdsrullens nr. og sidetal. Øverst til højre står datoen for arkivbesøg. Dette kartotek opstilles efter sogn og inden for hvert sogn i kronologisk orden.

4. Skifter m.v.

Fotokopier påføres anenummer og opbevares bedst liggende i store omslag. »Oversættelserne« skrives på A4-papir – husk anenr. – og opbevares bedst i ringbind.

5. Arkivalier og fotos

Er man så heldig at have gamle arkivalier, må de naturligvis opbevares på en hensigtsmæssig måde. Det samme gælder gamle fotos – husk at få sat navne på bagsiden.

6. Bibliotek

Efterhånden som man arbejder med slægtens historie, vokser et større eller mindre bibliotek frem, dels håndbøger, arkivregistraturer, lokal historie etc., dels tidsskrifter (Hvem forsker hvad, Personalhistorisk tidsskrift, Fortid og nutid, Skalk m.fl.) og endelig de notater og det materiale, man skaffer sig ved foredrag og kursus. Tidsskrifter opbevares bedst i kassetter, mens notater m.v. lettest indsættes i ringbind.

<p>16. Gårdm., rytter Peder Lauritsen *1772 Horne. ~ 27.12.1795 i Lunde</p>	<p>17. Johanne Hansdatter * 1772 Lunde</p>	<p>18. Gårdm. Eder Poulsen * 1753 i Cutrup ~ 24.10.1777 i Outrup</p>	<p>19. Ane Hansdatter * 1756 Outrup + 1806 Outrup</p>	<p>20. Husm. Iver Christensen * 1760 Leherø + 1822 Lunde</p>	<p>21. Husm. Jørgensd. Højbert * 1752 Amsterdam. + 1840 Lunde</p>	<p>22. Husm. Jens Jesset. * 1760 Ål (Lunds Birch) + 1821 Lunde</p>	<p>23. Birthe Nielsdatter Birch * 1764 Lydum. + 1843 Lunde</p>	<p>24. Boelsm. Anders Jensen * 1755 Hostrup + 1827 Hostrup</p>
<p>17. Terkel Pedersen * 20.9.1801 i Lunde + 1826 i Varde</p>	<p>18. Ane Marie Pedersdatter * 1795 i Outrup + 13.4.1843 i Outrup</p>	<p>19. Skredder, gårdmand Jens Christian Iversen * 1793 i Lunde + 15.1.1869 i Oksby</p>	<p>20. Else Christine Jensdatter * 25.9.1793 i Lydum + 10.12.1869 i Oksby</p>	<p>21. Anders Andersen * 24.9.1796 i Hostrup</p>	<p>22. Zidsel Jepsdatter * 5.8.1792 i Ål + 22.6.1872 i Lunde</p>	<p>23. Skomager Lorenz Andreas Lorenzen * 22.8.1789 i Løgumkloster + 19.1.1841 i Outrup</p>	<p>24. Ane Marie Jørgensdatter * 4.11.1788 i Nr. Nebel</p>	<p>25. Cathrine Dorothea Pedersd. +</p>
<p>18. Fisker Peder Terkelsen * 19.7.1826 i Outrup + 21.7.1910 i Guldager</p>	<p>19. Birthe Marie Jensen * 6.6.1822 i Lunde + 11.3.1881 i Outrup</p>	<p>20. Daglejer Anders Andersen * 24.5.1816 i Ål + 1865</p>	<p>21. Bodil Cathrine Lorentzen * 20.5.1828 i Outrup + 7.7.1897 i Ål</p>	<p>22. Fisker Iver Pedersen * 12.8.1861 i Oksby + 22.1.1907 i Guldager</p>	<p>23. Nielsine Cathrine Andersen * 20.1.1858 i Ål + 24.8.1943 i Guldager</p>	<p>24. 8 børn (2 født i Oksby, 6 i Guldager): Ane Marie (1885-1922) Else Kristine (1886-1975) Poulina (1887-1971) Anders Peder (1890-1890) Jensine Cathrine (1891-1958) Ane Pedrea (1893-1975) Anders Peder (1894-1968) Karen Andrea Hansine (1898-)</p>	<p>25. ~ 21.7.1884 i Oksby</p>	<p>26. ~ 20.5.1856 i Outrup</p>
<p>19. ~ 28.6.1823 i Outrup</p>	<p>20. ~ 8.4.1852 i Oksby</p>	<p>21. ~ pl</p>	<p>22. ~ 20.5.1856 i Outrup</p>	<p>23. ~ 21.7.1884 i Oksby</p>	<p>24. ~ 20.5.1856 i Outrup</p>	<p>25. ~ 17.9.1820 i Bedsted</p>	<p>26. ~ 19.3.1785 i Løgumkloster</p>	<p>27. ~ 1796 Nr. Nebel</p>
<p>20. ~ 27.12.1795 i Lunde</p>	<p>21. ~ 24.10.1777 i Outrup</p>	<p>22. ~ 29.4.1779 i Hostrup</p>	<p>23. ~ 12.6.1789 i Lunde</p>	<p>24. ~ 11.12.1790 i Lydum</p>	<p>25. ~ 12.6.1789 i Lunde</p>	<p>26. ~ 19.3.1785 i Løgumkloster</p>	<p>27. ~ 1796 Nr. Nebel</p>	<p>28. ~ 1763</p>

PERSON-KARTOTEK

Arc nr. <u>33</u>	
NAVN: <u>Nielsdatter, Sidse</u>	
* 1722	Δ 11.5.1722 i Nyby
† 22.5.1809	☒ 26.5. i Nyby
Forældre: <u>Niels Nielsen & Maren Jensdatter</u>	
Søskende: <u>Hans - Jens - S - Karen</u>	
Agtefælle: <u>Peder Christensen</u> ^{○ 12.11.1757} ~ 1.12.1757 i Østerby	
Børn: <u>Maren - Christen - Niels - Inger - Margrete</u>	
Ft. 1787 ^v - 1801 -- = 1739	

TEGN: * FØDSEL Δ DÅB
 = KANFIRMATION ~ VIELSE
 † DØD ☒ BEGRAVELSE
 ○ TROLØVELSE

TOPOGRAFISK KARTOTEK

C. 744-1 sd. 57	Gammelby 1853-73	14.10.79
* 14.12.1864 Hans Nielsen Δ kj. 15.12.- i k. 28.3.1865		
Indsiddet og smed Rasmus Nielsen og Hustru Ane Marie Jensen (38 Aar) af Vestermark		
Faddere: Pigen Mette Christensen af Nyby - Hmd. Severin Pedersen og Hustru smsteds - Aftægts- mand Peder Hansen smsteds - Hmd. Niels Nielsen af Mellemby		
Jvnf. reg. 75-230		
Vacc. 17.9.1865 af dr. Reümert.		

Regnskab

for Samfundet for dansk genealogi og Personalhistorie for 1980

Driftsregnskab for 1980

Indtægter:

Kontingent (note 1)		72.800
Salg af bøger og hæfter (note 2)		8.036
Tilskud (note 3)		17.475
		<hr/>
		98.311

Udgifter:

Produktion af Pers.hist. Tidsskrift (note 4)	71.526	
Papir og tryksager	4.356	
Museumstjenesten og vederlag	10.322	
Porto	6.728	
Telefon og kontingenter	523	
Gaver og repræsentation	1.727	
Kongresafgift	900	
Mødeudgifter	2.533	98.615
		<hr/>
Resultat af Samfundets ordinære drift		÷ 304
Renteindtægt (note 5)		1.066
		<hr/>
Driftsoverskud efter renter		762
		<hr/>

Status pr. 31/12 1980

Aktiver:

Likvid beholdning		1.112
Obligationsbeholdning, nom. 9.600 til kursværdi		5.439
Kontingentrestancer (note 6)		910
Lager af bøger og hæfter (note 7)		0
		<hr/>
		7.461
		<hr/>

Passiver:

Kreditorer (hæfte 1980, 2)		17.792
A conto kontingent for 1981		975
Egenkapital primo 1980 (note 8)	÷12.068	
Årets driftsoverskud	762	÷11.306
		<hr/>
		7.461
		<hr/>

Foranstående regnskab er revideret og fundet i overensstemmelse med de foreliggende bilag. Den angivne formue fandtes i behold.

København, den 5. marts 1981.

Karen Buchwald (sign.)

Chr. Bjørn-Jensen (sign.)

Noter til driftsregnskab og status

1. Samfundet havde i 1980 1120 medlemmer. Kontingentet var 65 kr.
2. Omsætningen af bøger og hæfter er nettoindtægt, jfr. note 7.
3. Tilskud til Samfundets drift er ydet af:

Dansk historisk fællesforening	kr. 1.875
Gave er modtaget med	kr. 600
Forskningsrådet	kr. 15.000
	kr. 17.475
4. Produktion af Pers.hist. Tidsskrift 1980:

Hæfte 1	kr. 32.534
Hæfte 2	kr. 38.992
	kr. 71.526
5. Renteindtægter fordeler sig således:

Girokonto	kr. 326
Checkkonto, Den danske Bank	kr. 50
Obligationer	kr. 690
	kr. 1.066
6. Kontingentrestancer har hidtil ikke været taget til indtægt. Bestyrelsen har accepteret, at en stringent regnskabsaflæggelse nødvendiggør, at evt. restancer figurerer under aktiver, og at forudbetalt kontingent tilsvarende optages under passiver.
7. Bestyrelsen ønsker at fastholde det hidtidige princip, at produktion af bøger og hæfter afskrives i produktionsåret. Princippet hviler på ønsket om en enkel, ukompliceret regnskabsførelse og begrænsning af omkostningerne ved lagerkontrol. Tilsvarende tages omsætningen af tryksager uindskrænket til indtægt i salgsåret. Beholdningerne ved årsskiftet er optalt af formanden og skønsmæssigt opgjort til en produktionsværdi på kr. 68.000,-.
8. Egenkapitalen primo 1980 er beregnet således:

Beholdning overført fra 1979	kr. 8.704
Obligationer, nominelt kr. 9.600 til ultimokurs	kr. 5.439
Kontingentrestancer indbetalt i 1980	kr. 780
	kr. 14.293
Bogtrykkergæld vedr. 1979, 2	kr. 26.991
	kr. 12.068

Anmeldelser

Leo Tandrup: Ravn. Bd. 1–2. Gyldendal. 1979. Kr. 279,00.

Ravn er en biografi, og det er en bemærkelsesværdig biografi – på flere måder. To bind på ialt næsten 650 sider gør det til en ganske stor sag, men det skal ikke afskrække nogen. Læsningen går let, sproget er bredt og blomstrende. Indholdet er velkomponeret og skåret op i bekvemme små kapitler, så de ydre ting skulle ikke kunne hæmme tilegnelsen. Men også emnet er spændende, ikke mindst for dem, der selv arbejder med eller interesserer sig for historie.

Den biograferede er nemlig Kr. Erslev, den omstridte og vel også ubestridte hovedperson i den gennembrudsgeneration af historikere, der i sidste fjerdedel af forrige århundrede satte skub og facon på den danske historie.

Undertitlen definerer nærmere den synsvinkel, under hvilken hovedpersonen ses: »*Kristian Erslev, – menneske – historieforsker – historieskriver*«. Heri ses nok en ikke uberettiget opfattelse af, at mennesket, personen Erslev, ikke lader sig adskille fra historikeren – og omvendt at det historiske forfatter-skab som en helhed ikke kan forklares uden greb efter mennesket, individet, der manifesterede sig deri. Man får altså på ingen måde en jævn kronologisk beskrivelse af Erslevs liv og gerninger. Hans praktiske, administrative gøremål nævnes blot. Hans betydningsfulde virke for historien og videnskaben som rigsarkivar og formand for Carlsbergfondet gøres færdig på et par linier. Det regnes af Tandrup til den resignerede, nærmest eskapistiske sidste periode af E's liv, hvor han havde opgivet den skabende virksomhed og dermed på en måde var gået i stå.

Men ellers er Tandrup ikke karrig med stof. Alt hvad der i øvrigt har kunnet bruges til forklaring af E's udvikling og udfoldelse er bragt hid. Og der har været meget at øse af. Mon man som biograf overhovedet kan være i en kildemæssigt heldigere situation end den, at genstanden for beskrivelsen har været en meget skrivende person, der livet igennem henvendte sig på tryk til offentligheden og det på en måde, så også andre tog til genmæle og ytrede sig til ham eller om ham. Helt enestående, men nok ikke ukarakteristisk, er her den fyldige og ræsonnerende dagbog (44 sider), som den tidligt udviklede (og noget gammelkloge) 12-årige dreng skrev fra en rejse i udlandet. At denne person levede før telefonalderen og i et miljø, hvor man meddelte sig skriftligt til hinanden og værdsatte sin brevsamling, er en lykke, som andre tiders historikere nok kan misunde forfatteren; utallige breve fra E's hånd har Tandrup fundet bevarede i modtagernes arkiver. Og perspektivet skal jo ikke blive ringere af, at også faderen og bedstefaderen, henholdsvis forlægger og skolelærer, har efterladt sig selvbiografiske optegnelser.

På denne frodige kildebaggrund fører Tandrup os gennem E's liv, idet han bestandig lægger betoningen på de sider, der kan belyse den menneskelige udvikling frem til det, der skulle blive E's hovedproblem, kampen mellem de to ravne, den sorte og den hvide, der symboliserer henholdsvis historieforskeren og historieskriveren, eller bag ved dem: forstanden og følelsen. På denne vandring går Tandrup meget tæt på E. Dette ikke at forstå i nogen krænkende betydning, men han vil som en god og nær ven opleve tingene sammen med E. Kristian kalder han ham som et tegn på intimiteten, og det kan man så efter for godt befindende finde kært eller søgt.

E's mor døde tidligt og han var alene med faderen i en række modtagelige opvækstår. Tandrup lægger en ganske betydelig vægt på efterslættet af denne faderopdragelse. Ærgerrighed, socialt opstræberi, kalds- og pligtholdning over for arbejdet, alt under tilsidesættelse af følelseslivet og familielivet, var træk fra faderen, der vitteligt kan genfindes hos den voksne E. Tandrup ser i mange sammenhænge afspejlinger af E's forhold til sin far, dog næppe alle steder med samme

berettigelse. Således føler man det noget overanstrengt, når parallellen også trækkes til dronning Margrethes forhold til sin fader Valdemar Atterdag. Også andre af sine i øvrigt gode iagttagelser har Tandrup en tendens til at trække rigeligt lange vekslers på.

I skolen mødte E under påvirkning af dygtige lærere tidens nye strømninger, naturalisme, realisme og positivisme, og hvad der måtte have været hos ham af guds frygt og nationalliberalt sindelag fra barndommen, blev her (ifølge Tandrup) erstattet af ateisme og radikalisme. Denne spire skulle bringes til fuldt udspring, da den unge student hørte og betoges af Georg Brandes' flammende forelæsninger. Her fik han glød til sit livslange korstog mod den nationalliberale illusion og til kampen for at give folket et ædrueligt forhold til det sønderjyske problem.

Men E tog i ungdomsårene indtryk fra mange sider i den lærde verden, han voksede ind i. Kombinationen af idealisme og positivisme fra filosofferne Lotze og Taine, af livsværdi, kunst og videnskab fra kunsthistorikeren Julius Lange, og fra historisk hold påvirkedes han alsidigt af den ældre kildekritiker Paludan-Müller, af Johannes Steenstrup, A. D. Jørgensen og Troels Lund og ikke mindst af de to fra ham væsensforskellige historikere, der skulle blive hans venner for livet, Marcus Rubin og Julius Fridericia.

At E trods sine ubestridelige bogorme-tilbøjeligheder også havde et bankende hjerte og et stort følelsesmæssigt behov, afslører Tandrup gennem de glimt, ungdomsbrevene giver af E's forhold til kusinerne og især til Augusta Erslev, som han blev dybt forelsket i og siden forlovet og gift med. Det tør nok siges, at E ved indgangen til manddomsårene var et menneske, hvis talenter og muligheder var så alsidige, at hans vej ikke kunne forudses, og det illustreres udmærket af hans udenlandsrejse 1878-79, der ligesom dannede en afslutning på ungdomsfasen i hans liv. Her fik hans intellekt næring og inspiration ved mødet med den forstandsklare og logiske kildekritik i Berlin, og i Italien slog hans følelser ud i overstrømmende, næsten Goethe'sk begejstring for landet og livet og ikke mindst for levnene fra Oldtid og Renæssance.

Men var begge ravne med på færd, var det kun den sorte, der kom med hjem. Nu gjaldt det brødet, karrieren og æren. E satsede stærkt på forstandssiden, brændende fyldt med ønsket om at reformere den danske historieforskning ved hjælp af den hjembragte kildekritik. Allerede samme år (1879) disputerede han, 27 år gammel, og 4 år efter fik han et ledigt professorat for næsen af sin bedste kammerat. Hermed var den fase indledt i E's liv, hvor han skulle blive rydningsmand i den danske historie. Grundforskerfasen kalder Tandrup det også med et ikke helt heldigt udtryk. Indtil godt hen i 1890'erne kom en række ypperlige afhandlinger fra hans hånd, alle om middelalderens historie. Fremragende historieforskning, klare, skarpe og kritiske opgør med hidtidige opfattelser. *Konge og Lensmand, Dronning Margrethe og Kalmarunionens Grundlæggelse, Erik Plovpennings Strid med Abel* for blot at nævne nogen af de mest kendte. Huitfeldts Danmarks Riges Krønike blev undervejs ganske omvurderet som kildekrift, og for at skaffe de rigtige kilder frem i stedet stillede E sig i spidsen for en række kildeudgaver, af hvilke *Danmarks Breve fra Middelalderen* (Repertoriet) var den mest monumentale.

På universitetet fik E ved en studiereform plads for sit hjerte barn, en systematisk undervisning i kildekritik. Det var en revolutionerende reform, hvis betydning vanskeligt kan overvurderes. Den var simpelthen nødvendig for historievidenskaben. En historiker uden denne ballast har man sidenhen overhovedet ikke kunnet tænke sig. E holdt selv øvelserne heri (også øvelsesformen var ny) i hele sin professortid, og satte derigennem sit begejstrende præg på mere end en generation af historikere. Grundlaget for øvelserne tryktes snart som »Grundsætninger for historisk kildekritik« (1892) (siden udvidet og revideret til »Historisk teknik« (1911)), der skulle blive de kommende historikers uundværlige »historiske grammatik«.

Med sin indsats i denne periode placerede E sig helt i forreste række i den danske historikerverden og hans ry rakte også ud over grænserne. Hans kritiske klarhed, hans evne til at skære lige ind til benet i en problematik, hans logiske, enkle fremstillingsmåde var uovertruffen.

Men kan kom ikke kun til at stå med palmer, han blev også udsat for kritik. Den stærke satsen på midlet, kildekritikken, truede med at sætte historiens mål i skyggen, og han fik også af frodigere

ånder at vide, at hans fremstillinger var ensidige, at han i sin kritiske radikalitet tog livet og sjælen af historien og ikke mindst dens personer. Opfattelsen af E som den kølige, klare, forstandsprægede, kritiske forsker blev grundlagt i dette livsafsnit, og den har holdt sig lige til vore dage.

Tandrup kalder denne opfattelse for myten om E. Og han viser, at E ikke blot var som myten og især, at han ikke blev ved at være sådan. Arbejdet med at placere kildekritikken og vise verden dens resultater havde været hårdt og koncentreret og efter sin natur ikke inspirerende for den følelsesmæssige side af bevidsthedslivet. Forholdet til konen var heller ikke belivende; der var problemer. Men henimod århundredets slutning skete der noget. Det udtørrede sjæleliv begynder at spire, E udvikler sig som menneske, han viser sig som idealist. I historien giver han sig i kast med de brede, oversigtsprægede fremstillinger, hvor der er plads og mulighed for forfatterens personlige engagement, for hans ideer og holdninger. Han bliver historieskriver, kunstner.

Tandrup tilskriver forandringen flere forhold. E viste sit menneskelige format ved sin lydhørhed over for kritikken fra fagfællerne og sin personlige moral ved at forårsage en dyb forelskelse til fordel for sit ægteskab. Disse greb indadtil modsvarede af hans åbenhed udadtil over for tidens nyidealistiske strømning, en bevægelse, der virkede som en romantisk løftelse oven på den tørre, materialistiske positivisme. Idealismen sås også i E's og hans radikale fællers bestræbelser på at ruste folket mentalt og kulturelt til et opgør med de konservative og nationalliberale opfattelser, når Estrup låsede sit snærende greb.

På tærsklen til denne historieskriverfase i E's liv og produktion ligger hans excellente fremstilling af den senere middelalder i *Danmarks Riges Historie* (bd. 2, 1898–1905) og hans oversigt over *Valdemarernes Storhedstid* (1898). E gjorde her erfaringer i samspillet mellem forskerens rene meddelelse af sine resultater og historieskriverens behov for at anskueliggøre og engagere, og han holdt balancen. Han ville ikke »købe livligheden og anskueligheden på sandhedens bekostning«. Men det blev heller ikke nødvendigt. Den is, man aner han følte sig ude på, drog ham fortsat videre, og den kunne bære ham. Flugt og fart, livfuldhed og fortælleglæde kendetegner de følgende værker, *Erik af Pommern* (1901), *Den Romerske Kejsertids Kultur* (i Verdenskulturen, 1906) og ikke mindst det, som Tandrup betegner som E's kunstneriske højdepunkt, *Det sekstende Aarhundrede* (1910). E er ikke som tidligere bange for at tale til læsernes følelser. Åndslivets historie tiltager sig mere og mere plads på begivenhedshistoriens bekostning. Personerne kommer i centrum og ikke for deres handlingers skyld, men for det sjæleligt-åndelige liv, der kan spores bag handlingerne.

Personerne i E's syntetiserende fremstillinger, og især naturligvis hovedpersonerne, bliver i flagrant modsætning til de personer, han tidligere (blot) forskede sig frem til, levende og nærværende mennesker, mennesker, man identificerer sig med og føler med i deres storhed og fald. Og dette naturligvis fordi forfatteren har evnet med tanke og følelse at leve sig ind i fortiden og dens personer og er blevet grebet og begejstret over det, han fandt stort og betydningsfuldt.

I sin gennemgang af E's »helte« viser Tandrup meget rammende, at de fremhævede egenskaber hos personerne i meget er at genfinde hos E selv. I *Den Romerske Kejsertids Kultur* er en hovedrolle tildelt kejser Marcus Aurelius, hvis stoiske livssyn, troen på mennesket som fornufts- og samfundsvæsen, et langt stykke rimer med ateisten E's egen opfattelse. I *Det sekstende Aarhundrede* prises Luther, især fordi han som ung kan tages til indtægt for den åndslivets og videnskabens frihed, som E naturnødvendigt måtte betragte som en livsbetingelse.

Men stærkest er identifikationen med titelpersonen i *Erik af Pommern*. Dennes evne til dyb indtrængen i problemerne, hans klare og skarpe grundtanker, hans skarpkantede og opfarende væsen, hans iderigdom, hans åbenhed og samfundssind og frem for alt hans retsindighed er alle egenskaber, han har fælles med E. Og hvad Erik af Pommern mangler, det har den svenske Engelbrecht Engelbrechtson, der med sin handlekraft og sit mod, med sin frihedstrang på folkets vegne og sin intense fædrelandskærlighed i et manende sprog fremstilles for samtidige læsere som et ideal til efterfølgelse.

I denne historieskrivning er historien ikke kun til for sin egen skyld. Der er en forbindelse mellem fortid og nutid. Historien er ikke at betragte som en udviklings langsomme, træge og ubønhørlige

gang med menneskene som et afmægtigt og passivt produkt af omgivelserne. Det er historikerens opgave at fremholde de store handlinger og de store personligheder til inspiration af nu- og fremtidig handling, dåd og initiativ.

E var kommet langt væk fra sin oprindelige naturvidenskabsprægede positivisme. Han måtte erkende, at historikeren på bevidst maner trådte imellem historien og læseren, at han anlagde sin egen synsvinkel og sin egen udvælgelse af stoffet. Men var man hermed ude i den rene subjektivism og relativisme, eller lå der et absolut værdigrundlag bag valget? For den, der som E ikke kunne bruge gammelidealisterne's Ånd eller Gud eller nogen anden metafysisk ledetråd, var det ikke noget let problem, og E tumlede stærkt med det i disse år.

Selv om han i meget erkendt historikerens fællesskab med kunstneren, kunne han dog ikke acceptere, at man løste problemet ved rent ud at erklære historien for en kunstart, sådan som nogle gjorde det. Han nødtes til at sondre stærkt mellem historieforskning og historieskrivning, og denne sondring hjalp ham et langt stykke af vejen. Det var historieskriveren, der fik den udstrakte frihed, men også det store ansvar. I nær tilslutning til den tyske filosof Nietzsche ville E egentlig helst reservere historieskrivningen for de store ånder, for de historiske genier, der stod i pagt med det bedste og dybeste i deres folk. De ringere ånder burde ikke kaste sig ud i det ansvarsfulde, subjektive vovestykke, som historieskrivningen var.

Erslev gjorde i det teoretiske skrift *Historieskrivning* fra 1911 rede for disse spekulationer, og selv om han her gik i brechen for historieskrivningens frihed, indrømmede han, at den historiske videnskab i grunden lå mere for ham. Han havde søgt at tilgodese følelseslivet i sig gennem den syntetiserende historieskrivning, men trods sine fornemme præstationer blev han ikke forløst som historieskriver. Han havde måske inderst inde hele tiden næret tvivlen på den kunstneriske historieskrivning.

Og hvordan skal man så tage det, når man anser det for historiens fornemste opgave at trænge ind til de drivende kræfter bag stoffet, til »sjælen bag legemet«, og samtidig erkender, at dette kun kan gøres ud af ens eget sjælelivs dybder, dvs. gennem en levende, følelsesbetonet, kunstnerisk historieskrivning?

E formåede ikke at løse sit livs problem, konflikten mellem historieforskning og historieskrivning, mellem intellekt og følelse. Den sorte ravn forblev hans nøgternt fortroelige, den hvide hans ulykkelige kærlighed. Og da hans toppræstation som historieskriver, *Det sekstende Aarhundrede*, blev mødt af stærk kritik, opgav han nærmest historien.

Foruden modgangen og problemerne med historien foreslår Tandrup også andre grunde til, at E gik i stå som historiker. De herskende bevægelser i åndslivet gjorde ham til pessimist. Det gamle verdensbillede med de faste værdier var styrtet sammen. Det folk, han havde elsket og villet ophøje gennem sin historieskrivning, lå under for nationalisme og materialisme. Vennen Julius Fridericias død i 1912 var et dybt personligt tab for ham, og måske betød det også noget, at han efter sit første ægteskabs endelige forlis nu kunne leve sine følelser ud i et lykkeligt sam- og hjemmeliv med Anna Hude, som han blev gift med i 1910.

E's sidste historiske arbejde af betydning var et forskningsarbejde, *Augustenborgernes arvekrav* (1915). Det var et sidste led i rækken af analyser af det sønderjyske problem, alle med det sigte at nedbryde de farlige nationalliberale forestillinger. At den holdning, der ville sætte rigets grænse der, hvor folket har sin, i 1920 vandt sejr, har han (og A. D. Jørgensen) sin væsentlige andel i.

Under retraden fra historien opgav E en stor plan om at skrive en oversigt over Sønderjyllands historie (1912). Han blev også træt af universitetsundervisningen og sagde professorhvervet fra sig i 1915. Men ikke for at lægge hænderne i skødet. Han havde stadig både kræfter og initiativ, men de blev i denne sidste fase af hans liv ofret på praktiske opgaver, arbejdet som formand i Carlsbergfondet og som rigsarkivar (1916–24). Men hans bestemt ikke ubetydelige indsats på disse fronter får som nævnt ikke mange ord med på vejen. De falder uden for Tandrup's interessesfære.

Det var Erslev, som Tandrup ser ham. Uden om personen er der tegnet et fyldigt miljøbillede til forståelse af ham og hans problemer. Tandrup har gjort meget ud af dette, en række kapitler er viet

denne funktion og står næsten som små særskilte kronikker. Nogle af essayistisk tilsnit om de sociale og familiemæssige vilkår under den industrielle omformning af samfundet, andre tegner billedet af det danske videnskabelige miljø i det 19. århundredes slutning, og atter andre giver værdifulde ekstrakter af den filosofiske og videnskabsteoretiske debat i Europa på E's tid. (Brandes, Nietzsche, Dilthey, Rickerts, Croce). Et godt og levende stykke åndshistorie.

Men hvad er nu *Ravn* for et værk? Og hvordan skal man bedømme det? Er det historieskrivning eller historieforskning i Erslevsk forstand, eller er det begge dele? Det må være et nærliggende spørgsmål til et biografisk arbejde, hvor denne problemstilling er så central.

Man ville nok i dag benytte et mere specificeret begrebsapparat til en karakteristik af historikere ns grundsituation. Begreberne historieskrivning og historieforskning er ikke så rene og komplekse, som de måske kan se ud, men lad det nu være. Et problem bliver følgelig skillelinien mellem de to. »Naturligvis kan der her ikke drages en skarp grænselinie, knap nok i teori, sikkert ikke i praksis«, sagde Erslev, og det forekommer én, at dette udsagn bestemt ikke underspilles af Tandrup. Og det forstår man såre godt, når man har læst hans bog. For her er historieskrivning og historieforskning vævet ind i hinanden så grundigt, som det vist kan gøres.

Resultaterne af historieforskningen i bogen er i store træk det, der er refereret i det foregående. Fremdragelsen af hændelser og handlinger i E's liv med den centrale påvisning af E som den sjælsøgende idealist, den kaldsbevidste historieskriver og den samtidige tilbagevisning af myten om den typiske kritiske forsker og forstandsmænd. Hertil slutninger fra disse hændelser og handlinger til sjælsrørelser, reaktioner og motiver med den storladne kamp i E's sind mellem forskeren og historieskriveren, mellem den sorte og den hvide ravn, som det absolutte hovedtema.

Det er ikke tanken her at gå ind på en egentlig diskussion af disse resultaters holdbarhed, det vil andre sikkert gøre. Men umiddelbart – ved en almindelig, men ikke ukritisk gennemlæsning – forekommer de velunderbyggede og overbevisende. At slutningerne om sjælelivet nødvendigvis må have karakter af sandsynlighedsbeviser ændrer ikke ved dette. Så længe der kan argumenteres logisk for eller imod resultaterne, så længe bevisførelsen kan efterprøves af andre og bekræftes eller forkastes, befinder vi os på forskningens område.

Andersledes med historieskrivningen. Her er dette objektive moment ikke til stede. Her bevises og modbevises ikke. Her er subjektet til en vis grad suverænt. Historieskriveren er fri til at vælge sine emner og problemstillinger, og i sin fremstilling kan han frit spille på alle sprogets strenge, de følelsesmæssige ikke at forglemme. Historieskriveren har nemlig noget ganske bestemt, han vil formidle.

Ravn er historieskrivning så det forslår. Når Tandrup har valgt E, er det ikke kun for at levere et manglende – og vigtigt – bidrag til den danske historiografi. Han vil noget ganske bestemt. Når han som nævnt ikke har givet en jævn beskrivelse af personen E's liv, er det fordi det er nogle særlige sider og aspekter, der har grebet ham, og derudfra har han valgt og disponeret sit stof. Dette ses tydeligt i bind 2, hvor fremstillingen af E's liv og udvikling næsten helt er delt op i en række baner, der følges parallelt, indtil de løber sammen i den centrale problemstilling. Det er dygtigt gjort; det giver fremstillingen en afgjort dramatisk kvalitet.

Når Ravn så stærkt træder frem som historieskrivning, skyldes det dog ikke mindst fremstillingsmåden, formidlingen, sproget. Der tegnes billeder, der bruges fantasi og følelse i rigt mål. Med en overstrømmende fortælleglæde søger Tandrup at gøre stoffet levende og anskueligt. Og det lykkes. Man kommer ind på E, ind bag knapperne. Man fornemmer hans dybde og vidde, hans format og hans utilstrækkelighed. Hans livs problem bliver nærværende og vedkommende. Sagen er hjemme.

Vurdering af historieskrivning er af en anden karakter end vurdering af forskning. Der er tale om formidling og som sådan en sag mellem afsender og modtager. Den vil ikke tale lige stærkt til alle. Det har allerede vist sig, at alvorlige historieforskere ikke synes så godt om den som litterater. Men selv om man finder værket som helhed vellykket, kan der nok være bemærkninger at gøre. Efter anmelderens bedømmelse kunne fabulereysten godt have været holdt mere i ave. Tandrup har i

meget taget egenskaber efter E, men på dette punkt holder han langt fra mål med sit forbillede, hvis stil selv i historieskrivningen altid var klar og uomsvøbt, økonomisk og direkte. Tandrups værk behøvede ikke at være så stort. Faren for modsigelser ville også være mindre, når det samme ikke skal siges på så mange måder.

Et andet og generelt forhold ved personbeskrivelser skal også berøres. Det må naturligvis betragtes som et plus, når man kan påvise eller sandsynliggøre denne eller hin egenskabs herkomst fra arven eller miljøet, men dels er det en disciplin, man som amatørpsykolog nok skal dyrke med nogen forsigtighed, dels kan disse bestræbelser – og de er stærke hos Tandrup – bevidst eller ubevidst tage opmærksomheden fra det, der er mindst lige så interessant, nemlig det hos personligheden, som ikke kan henføres til arv eller miljø, som ikke lader sig farve af påvirkningerne, og som derfor i egentligste forstand karakteriserer personen.

Til sidst en mindre detalje. Det er lykkedes Tandrup at finde mange gode portrætter af E og hans nærmeste, og af disse portrætter aflæser han med forkærlighed karaktertræk og sindstilstande til anskueliggørelse af beskrivelserne i teksten. Men ganske uden problemer er en sådan praksis ikke. Betragt f.eks. portrættet uden på bind 2, der angiveligt blev bragt i Maanedts-Magasinet i 1910, og som til en udmærket illustration af E's problematiske situation på denne tid viser en skuffet pessimist med et næsten forskræmt udtryk i øjnene. Men man må kalde mig Mads og meget mere, om ikke billedet er taget på præcis samme dag som »det vistnok glædeste portræt af Kristian« over for side 352, hvor det dateres og forbindes med »den første frie tid med Anna efter ægteskabets forlis i 1908«.

Disse detaljer må på ingen måde overskygge det væsentlige: At Ravn bryder bane. Ingen tvivl om det. Af 2 grunde først og fremmest. Vi har fået en længe savnet biografi af historikeren Kr. Erslev, et spændende stykke biografisk forskning, der gør op med en snart hundredår gammel myte og viser os den Erslev, der kæmpede for den historieskrivning, der lå ham så stærkt på hjerte. Og dernæst det djærve og perspektivrige forsøg på en ny form, på en kombination af historieforskning og historieskrivning, formidlingen af forskningsresultater på historieskrivermaner. For historieskrivning er et spørgsmål om formidling, den er som kunst en meddelelse, et budskab fra et menneske til et andet, og når det lykkes, når det, der meddeles, er ægte, dybt og ærligt, så er det kunst. Historieskrivningen vil skabe noget, den vil udvide vor erkendelse ud over den intellektuelle, den vil give bud på nye dimensioner. Det er lykkedes for Tandrup, forekommer det mig, og det budskab, han bringer gennem denne enestående person, Erslev, er historieskrivningens eget, at historien er et dybt og alvorligt anliggende, intet mindre end et kald. Det er et budskab om, at historien – og al anden videnskab – må have en moralsk dimension, hvis den skal bringe os videre.

Harry Christensen

Ottfried Neubecker: Heraldik, kilder, brug, betydning. Oversat og bearbejdet for Skandinavien af Nils G. Bartholdy. Hamlet 1979. 288 sider, ca. 930 ill., fortrinsvis i farver. 535 kr.

Ottfried Neubecker er internationalt kendt som heraldisk forfatter og våbenkunstner, hans viden om våbener er særdeles omfattende og hans kendskab til heraldiske billeder, udsmykninger og monumenter er overvældende. Hans bog er derfor blevet et imponerende og farveprægtigt værk, hvor hen mod tre fjerdedele af pladsen er brugt til gode og spændende illustrationer. Både tekst og billeder giver et alsidigt indtryk af den betydning heraldikken har haft i tidens løb, og viser tillige hvordan såvel enkeltpersoner, som sammenslutninger og stater har brugt – og stadig bruger – heraldik.

Bogen er inddelt i en række kapitler, der tilsyneladende følger en velkendt systematik: oprindelse, herolde, terminologi, skjolde, figurer, kroner osv. Det lyder ikke særlig spændende, men det er det. Bogen bærer nemlig sin undertitel – kilder, brug, betydning – med rette, og forfatteren anvender

blot sin kapiteloverskrift som en indfaldsvinkel. Det kapitel der hedder »Våbenet« handler således blandt andet om lensvæsen, alliancevåbener, kirkelig heraldik og universitetsheraldik, våbener for kommuner og republikker samt begravelsesheraldik. I virkeligheden er bogen en slags heraldikkens kulturhistorie, og både tekst og billeder henter sine eksempler fra alle kanter af Europa, og der er jævnlig omtale af amerikansk og japansk heraldik. Der er gjort en del ud af at redegøre for nationale særpræg i heraldikkens udvikling, men det er klart, at Neubecker ofte må nøjes med at skildre de generelle forløb, så bogen har ikke på alle områder fuld gyldighed for danske forhold. Det gælder for eksempel afsnittene om herolde og turneringer.

Neubeckers udgangspunkt er overalt våbenerne som vi møder dem i segl og våbenbøger, på kirkeligt og verdsligt inventar af næsten enhver art, på fodboldtrøjer, vinetiketter, bilmærker og adskillige andre steder. Derfor er bogen solidt funderet i virkelighedens verden, og forfatteren har et køligt forhold til de heraldiske teoretikere, som har gjort sig mange tanker om, hvordan heraldikken *burde være*. Man kunne godt have ønsket, at bogen var forsynet med kildehenvisninger, men man må i stedet glæde sig over, at den bringer en næsten komplet oversigt over alle europæiske våbenbøger fra middelalderen samt en særdeles udførlig litteraturliste.

Ud fra rent heraldisk/historiske synspunkter kan der godt rettes nogle indvendinger mod bogen. Det hænger nok sammen med det forhold, at forfatteren mere er kender og kunstner, end han er historiker. Der er næppe tvivl om, at han klart undervurderer seglens betydning for heraldikkens udvikling, både grafisk og indholdsmæssigt, og også deres betydning for heraldikkens overlevelen til vore dage. Afsnittet om »primære heraldiske kilder« behandler slet ikke seglene, og de mangfoldige segludgaver, der findes, er overhovedet ikke nævnt i litteraturfortegnelsen. I stedet koncentrerer forfatteren sig om våbenbøgerne (som også er både smukke og omfattende), men de er nu ikke helt så pålidelige, som han gerne vil tro. De indeholder således ikke blot våbener for før-heraldiske personer, men også våbener for personer, der aldrig har levet; og selv eksisterende våbener kan gengives forvansket eller helt forkert – se for eksempel bogens illustration 303. Dertil kommer, at der kun er bevaret en håndfuld originale våbenmanuskripter ældre end år 1300. Derimod findes der bevaret segl allerede fra 1100-årene, og de har desuden den specielle kvalitet, at de er fremstillet til, og brugt af, den person, der førte det pågældende våben. Det giver dem en kildeværdi, som ikke bør negligeres. Også heroldernes betydning bliver undertiden overvurderet – det var næppe de to stridende parters herolde, der ved et møde på slagmarken afgjorde, hvem der var dagens sejrherre! Her – og andre steder – løber fantasien af med forfatteren, men der er heldigvis kun tale om pletter, som kan fjernes, når bogen forhåbentlig skal udsendes i et nyt oplag.

Ifølge titelbladet er bogen »oversat og bearbejdet for Skandinavien« af Nils G. Bartholdy. Omslaget fortæller, at bearbejdelsen især består i, at stof af nordisk art og interesse er tilføjet overalt, hvor det har været naturligt, at der er oplyst navne på langt flere af dem, hvis våbener er gengivet, end det er tilfældet i den tyske udgave, og at oversigten over våbenbøger og litteratur er udvidet. En sammenligning mellem den tyske og den danske udgave vidner straks om, at dette ikke er overdrevet. På mangfoldige områder er den danske udgave langt den bedste og mest præcise, og der er god grund til at være oversættelsen taknemmelig for det store og grundige arbejde, han har nedlagt deri – men jeg havde dog gerne undværet »fagudtryk« som: armoriale, egalitære republikker og funeralheraldik.

Knud Prange

Svenska släktkalendern 1980. Udg. af Gösta Berg, Bertil Broomé og Pontus Möller på Albert Bonniers Förlag, Stockholm. 477 s.

Første årgang af Svenska släktkalendern udkom 1912 ved G. Elgenstierna, som fortsatte udgivelsen til 1950. 1962 påbegyndtes en ny række ved G. Berg m.fl., og med udgivelsen af nærværende årgang (22.) har Svenska släktkalendern bragt oversigter over ikke mindre end 1769 slægter.

Årgang 1980, der er redigeret af Ullagreta Carlsson, indeholder 87 slægtsoversigter, hvoraf dog 62 også findes i tidligere årgange. Foran i bogen findes et register over de behandlede slægter, ikke kun over de i denne årgang bragte, men over samtlige 1769 slægter med henvisning til årgangen(e), hvori vedkommende slægt er behandlet. Slægterne i årgang 1980 er behandlet i alfabetisk rækkefølge, og sidst i bogen findes registre på henholdsvis indgiftede mænd og kvinder.

Svenska släktkalendern er primært en præsenskalender, hvor hovedvægten er lagt på den nulevende del af de enkelte slægter. Hver slægtsoversigt indledes med en summarisk redegørelse om slægtens oprindelse og slægtslinien frem til den person, hvis efterkommere (mandlige og kvinder i 1. generation) indeholdes i den egentlige slægtsoversigt. Derefter følger en oprensning af kilder og litteratur vedrørende den enkelte slægt, hvori der for kildernes vedkommende henvises til en række ældre og nyere private samlinger og arkiver med oplysning om, hvor disse nu opbevares.

Den egentlige slægtsoversigt er i princippet opstillet efter »Indrykningssystemet«, dog uden indrykning, men sammenholdt gennem anvendelse af tal/punktum, tal/), bogstav/punktum o.s.v.

De enkelte biografier er uhyre kortfattede og standardiserede: Navn, fødselsår, stilling, dødsår, vielsesår, ægtefælles navn, fødselsår, stilling, dødsår. Datoer og stedsangivelser savnes totalt, dog fremgår en række stedsangivelser indirekte af stillingsbeskrivelsen og nulevende medlemmer af slægten angives med aktuell bopæl og datoer for fødsel og vielse. Grundet udeladelse af konkrete tids- og stedangivelser er Svenska släktkalendern ikke i almindelighed et godt grundlag for videre slægtsundersøgelser, men man kan håbe, at benyttelse af referede kilder og litteratur kan råde bod på denne udeladelse; at dette ikke for alle slægternes vedkommende er tilfældet, fremgår af henvisningerne under f.eks. slægten Hallberg: »Sv män och kvinnor 3, 1946; Sv biogr lexikon 18, 1971; Sv släktkal 1919, 38«. – Bedre ser det ud for slægten Ekbohm: »Arkivforskningar rörande denna släkt utfördes under åren 1952–56 av riddarhusgenealogen Pontus Möller, Solna. Excerptmaterial och korrespondens förvares hos honnom.« – Henvisning til konkrete slægtssamlinger og/eller -arkiver ses ved de fleste slægtsoversigter. Der kan naturligvis siges meget ufordelagtigt om slægtsoversigter uden tids- og stedsangivelser, men man har ved udgivelse af Svenska släktkalendern skullet foretage nogle valg, og det skal jo gøres, når man på 477 sider udgiver 87 slægtsoversigter, og her er det altså gået ud over tids- og stedsangivelserne. Til gengæld kan man så glæde sig over kilde- og litteraturhenvisningerne.

Finn Andersen

Svenska släkter 1:1 – 1979. Udg. af Genealogiska Föreningen, Stockholm 1979. 102 s.

Udgiveren af *Svenska släkter*, Genealogiska Föreningen, er den svenske rigsforening for slægtsforskning, hvis medlemsskrift *Släkt och Hävd* normalt udkommer med 3 hefter årligt og et specialhefte. *Svenska släkter 1:1* er et specialnummer af *Släkt och Hävd*, idet det samtidig udgør *Släkt och Hävd 1979:4*.

Svenska släkter 1:1 indeholder 7 slægtsartikler, hvoraf de 6, *Edman* fra Dragsmark, *Hedberg* fra Hedemora, *Sandgren* fra Slöta, *Stomberg* fra Grönahög, Norrlandssläkten *Sundbäck* og *Åberg* fra Dalsland er traditionelle stamtavler, der hovedsagelig behandler slægternes mandslinie, hvorimod den 7., slægten fra Salberg nr. 2 i Nordingrå, er en såkaldt gårdsgenealogi, der definerer slægten som den del, der gennem generationer bevarede tilknytningen til gården uden hensyn til, om dette skete gennem mands- eller kvindelinier.

Ideen til udgivelse af *Svenska Släkter* fremførtes 1977 af direktør C.-G. Schönbeck, der også har redigeret dette første nummer i serien. Efter de foreliggende planer for serien skal der udkomme et hefte hvert andet eller tredje år, hvilket udsendes gratis til medlemmer af Genealogiska Föreningen. Seriens økonomiske basis er dels de enkelte forfatters kontante bidrag baseret på den enkelte artikels sideantal (125,- kr. pr. side) dels nogle medlemmers arbejdsindsats i forbindelse med udskrivning af trykmanuskript etc.

Svenska släkter vil helt klart fremme muligheden for at publicere de mange slægts- og gårdhistoriske manuskripter, der ellers let bliver gemt og glemt i mange slægtsforskeres private gemmer. En række lignende manuskripter er naturligvis tidligere udgivet i diverse tidsskrifter eller i form af selvstændige publikationer, men langt flere ligger ubenyttede hen. Tidsskrifter kan kun udgive et meget begrænset udvalg af egentlige stamtavler, og dertil kommer, at der oftest stilles specielle krav til de enkelte manuskripter om almene aspekter, kildevalg, metode etc., og endelig skal tidsskrifterne tilgodese læsernes berettigede krav om artikler om genealogiens og personalhistoriens øvrige discipliner. At udgive slægtens historie i form af en selvstændig publikation er forbundet med flere afgørende forhindringer. Dels synes mange forfattere, at manuskriptet af den ene eller den anden grund ikke kan gøre sig som en selvstændig publikation, og dels er det en meget bekostelig affære.

Med *Svenska släkter* slår man flere fluer med et smæk. Gennem publikationens redaktion ydes den enkelte forfatter en professionel håndsækning i form af vurdering og konkret redaktion, og uanset at offentliggørelse gennem *Svenska släkter* ikke er gratis, er omkostningerne langt mindre end udgivelse af egne publikationer.

De enkelte stamtavler er stærkt standardiserede: Indledning, kilder, skematisk slægtsoversigt, stamtavle. Stamtavlen er opstillet efter det i Sverige så udbredte tabellariske system. Personregister findes ikke i dette første hefte, men vil fremkomme i 4. hefte, der afslutter 1. bind i serien. Der er anvendt en del forkortelser i teksten, men disse lader sig let opløse ved hjælp af afsnittet »Förklarningar och förkortningar«.

Foruden de egentlige stamtavler indeholder *Svenska släkter* et fortrinligt *Register över borgerliga släkter* bestående af en oversigt over de betydeligste slægtshistoriske publikationer og dernæst et alfabetisk register over de slægter, hvis stamtavler findes i de i oversigten nævnte publikationer. Registeret indeholder omkr. 4.500 borgerlige slægtsnavne.

Finn Andersen

A. Kann Rasmussen og B. Hvidberg-Hansen: *Slægten Kann i Danmark*. 2. udgave omfattende samtlige kendte efterkommere i Danmark af Fredrik Kann (1769–1839) og hustru Marie Nielsdatter (1766–1835). Trykt som manuskript for familie og venner i 750 eksemplarer. Dansk historisk Håndbogsforlag ApS 1980. 360 s. 178,00 Kr.

I 1963 udsendtes den første udgave af *Slægten Kann i Danmark*, men allerede nu, 17 år senere, foreligger en revideret og udvidet udgave. Det tyder på stor slægtsinteresse og slægtssammenhold. Bogen, der er udsendt i samme noble udstyr, som de øvrige stamtavler fra Dansk historisk Håndbogsforlag, adskiller sig på flere punkter fra første udgaven. Især to punkter er væsentlige: For det første omfatter bogen samtlige efterkommere, og ikke som første udgaven kun efterkommere, der bar navnet Kann som efternavn eller mellemnavn, og for det andet er bogen opstillet efter indrykningssystemet. Punkt 1. medfører, at en række andre slægtsnavne er behandlet, bl.a. Hvidberg, Lang og Reimer. Om slægten Hvidberg er der givet en særlig oversigt og det samme gælder familien Petrasi. I en note hertil nævnes, at et medlem af denne slægt omkring 1820 skulle have bragt l'hombrespillet til Danmark, men det må vist være en skrøne, da dette kortspil i henh. til store danske ordbog allerede var kendt i Danmark på Holbergs tid.

Af betydelig interesse er anvendelsen af indrykningssystemet, som man ellers sjældent ser anvendt i den nyere danske genealogiske litteratur, og som man normalt forbinder med stamtavler, hvorimod den generationsvise opstilling gerne bruges ved fuldstændige efterslægtstavler, men her er forholdet omvendt. I forordet gør forfatteren rede for sine overvejelser, og det fremgår her, at valget er faldet på indrykningssystemet, dels fordi det fylder mindre (hvad der ikke er uvæsentligt med dagens trykkepriser), dels fordi det er umiddelbart lettere at forstå (hvorved siges desværre ikke) og endelig fordi det er lettere at tage dele ud til kontrol og videre bearbejdelse hos familiens medlemmer. Sidstnævnte argument finder undertegnede også ganske væsentligt, og det demonstrere-

res udmærket i bogen, hvor provst Børge Hvidberg-Hansen har medvirket ved grenene Hvidberg, Støvring, Møller og Walther, arkivsekretær Marianne Reimer ved slægten Reimer og bankjurist Ulf Cronquist ved Cronquist og Lyttkens. Kommende slægtsbogsforfattere kan måske skrive sig dette bag øret til brug, når de skal ud og søge medarbejdere i familiens kreds. Måske gør det sagen lettere, at hver kan behandle et afsnit, og at dette kommer til at fremstå som et samlet hele i bogen. Under alle omstændigheder er det rigtigt, at det er en fordel ved ajourføring i de enkelte grene. I bogen er der i det hele taget lagt vægt på ajourføringen, idet venstresiderne er blanke og beregnede på tilføjelser og rettelser.

Bogens billeder er samlet bag i bogen og af vekslende kvalitet, som familie billeder altid vil være det. Nogle har det været nødvendigt at trykke om i et lille tillægshæfte. Jeg kunne tænke mig, at nogle af slægtens yngre medlemmer sætter nogle af disse »løse« billeder op på væggen i en moderne udskiftningsramme eller lignende. Det kan næppe være nogen helt dårlig ide, og det rejser spørgsmålet, om man ikke ved trykningen af sådanne slægtsbøger samtidig kunne tilbyde slægtens medlemmer nytryk af billederne af slægtens ældste medlemmer?

Slægtens ældste historie er endnu ikke afklaret, så der er stadig noget at gøre. Om stamfaderen vides således kun, at han er født 1769 i fyrstendømmet Waldeck ved Kassel, men hans forældre kendes ikke, ligesom tidspunktet for hans indvandring er ukendt. Endelig bevist er heller ikke hans ældste søns hustrus herkomst. Hendes navn var Maren Magdalene Stickmann (eller Stegmann) og hun skal være født 2. nov. 1795. Forfatteren vil uden tvivl være lykkelig for nærmere oplysninger (bortset fra at det skal være i København, således som det er opgivet men ikke har kunnet bekræftes).

Hans H. Worsøe

Per Winge: Mathias Winge, Guldsmed i Vejle 1764–94. Forum 1980. 207 s. rigt illustreret. Kr. 149,50.

Forfatterens forsøg på at finde et kontrafej af tiptipoldefaderen Mathias Winge endte resultatløs, men undervejs satte han sig for at skaffe sig yderligere oplysninger om tiptipoldefaderen, hans mange sølvarbejder og de vilkår, hvorunder de er blevet til, og det arbejde er resulteret i nærværende bog.

Bogen bringer en udtømmende og velskrevet biografi over guldsmedemesteren Mathias Winge og en katalog over ca. 100 registrerede arbejder illustreret ved fotos og systematiske beskrivelser.

Mathias Winge er født 1732 i Holbæk, søn af købmand og kirkeværg Niels Pedersen Winge og Birgitte Charlotte Lind. Niels Winge var i midten af 1720'erne en ret formuende købmand i Holbæk, giftede sig 1726 med borgmester og amtsskriver Mads Niensens Linds datter. Også Niels Winge mærkede provinskøbmændenes vanskelige økonomiske forhold efter det københavnske importmonopol 1726, og ved sønnen Mathias Winges fødsel var den tidligere velstand borte. Familien flyttede 1747 til København, hvor Niels Winge et par år senere døde i armod. Mathias Winge var da 15 år gammel. Han kom i guldsmedelære, blev udlært svend 1754 og virkede som sådan indtil ca. 1763. 1764 nedsatte han sig som guldsmedemester i Vejle. Han blev her gift med Catharina Brosbøll, der var datter af guldsmedemester og gæstgiver Jørgen Brosbøll, hvis forretning han samtidig overtog, såvel guldsmedeforretningen som gæstgivergården. Jørgen Brosbøll var dybt engageret i byens anliggender, var foruden guldsmed og gæstgiver også kirkeværg, brandinspektør og eligeret borger samt postekspeditør for Jydske Agende Post, og som Mathias Winge overtog guldsmedeforretningen og gæstgivergården overtog han også svigerfaderens offentlige engagement. Han blev allerede 1764 vært og ekspeditør for Jydske Agende Post, 1775 eligeret borger, 1782 stempelpapirforhandler, 1791 chef for borgervæbningen. Samtidig hermed drev han så Vejle-egnens mest ansete guldsmedeværksted, og det er den virksomhed, der er bogens hovedemne. Mathias Winge døde 1794 efterladende sig enken Marie (2. ægteskab) og 4 børn. Enken giftede sig med Horsens-guldsmeden Jens Bierring, og nu overtog han guldsmedeforretningen, gæstgivergården og

andre af Mathias Winges hverv, men guldsmedefaget levede dog videre gennem efterkommere af Mathias Winge gennem flere generationer.

Sidst i bogen bringes summariske oversigter over familier med navnet Winge og tilknytning til guldsmedefaget, desuden et engelsk resume, personregister og kildehenvisninger.

Forfatteren fandt ikke et kontraføj af tiptipoldefaderen, men der er al mulig grund til at lykønske ham med alt det, han i øvrigt fandt; det som han med denne bog på udmærket måde har bragt til offentlighedens kendskab.

Finn Andersen

Etatsråd Holger Hammerich: Mit levnedsløb. Udgivet på Ordenskapitlets foranledning ved Tage Kaarsted. Odense Universitetsforlag 1980. 262 sider. Kr. 80,00 + moms.

For anden gang har Tage Kaarsted taget hul på den kultur- og personalhistoriske skat, der rummes i de danske ridderbiografer. Gennem industrimanden og højrepolitiker Holger Hammerichs omfangsrige skildring af sit levned får læserne et indblik i en familiekreds og et miljø, der satte sig spor i dansk kulturelt og politisk liv i den periode, hvor Estrups Højre efterfulgte de nationalliberale. Forfatterens fader, filologen og skolemanden Martin Hammerich, var samtidig med og fra studenterårene nær knyttet til nationalliberalismens førende personligheder, C. C. Hall, D. G. Monrad og Carl Ploug, og sønnen havde sin ungdomstid sammen med anden generation og sin manddomstid i den periode af dansk politisk liv, der var præget af Højre. Det var dog ikke på det landspolitiske plan, at Holger Hammerich fik sin største betydning, men på det kommunalpolitiske, hvor hans fremsynede virke for opførelsen af Frihavnen og Hovedbanegården blev frugtbart.

Finn H. Blædel

Bjarne Nielsen Broust: Livet i Verdersø præstegård. Om Lise og Kaj Munk. Poul Kristensens forlag. Herning 1980. 104 sider. Kr. 115,00.

I årene 1944–49 udkom over 40 arbejder om Kaj Munk og hans forfatterskab. Helt frem til slutningen af 1960'erne var digterpræsten og hans litterære værker genstand for behandling i bøger og tidsskrifter. Men med nyere kritiks lidt valne forhold til Munks dramatik ebbede interessen tilsyneladende ud.

Nærværende skrift er en billedbog med tekst baseret på de radio-samtaler forfatteren i 1977–78 havde med fru Lise Munk. Noget væsentligt nyt bringer bogen ikke for Munk-kyndige. Skriftet slutter med et bidrag til Munks bibliografi, idet der bringes en oversigt over bevarede Kaj Munk udsendelser i Danmarks radio fra 1938 til 1980.

Finn H. Blædel

Henrik V. Ringsted: Erindringer III. Thaning & Appel 1980. 149 sider. Kr. 96,00.

Med dette tredje og sidste bind, der omhandler tiden efter 1947, afslutter Ringsted sine erindringer. Centrum for begivenhederne er London, Mellemøsten og Afrika. Om London har Ringsted skrevet flere fremragende bøger, i dette bind får læseren kun nogle ret uinteressante refleksioner om byen i efterkrigstiden. Dette bind virker stort set ikke så inspireret, som de 2 første erindringsbind. Det er mest en opsummering af indtryk. Væsentligst er nok kapitlet om Afrika, verdensdelen, der forekommer forfatteren at være »den mest forsømte, mest misforståede og mest misbrugte af dem alle fem«.

Finn H. Blædel

Palle Oluf de Bang: Oluf Lundt de Bang, 1731–1789. Eget forlag 1977. 31 sider, illustreret. – Samme: *Cathrine Amalie Henriette de Bang, f. Callisen, 1779–1878, til Sparresholm.* Eget forlag 1979. 40 sider, illustreret. Kr. 105,00 for begge hefter.

I anledningen af 200-året for familien de Bangs naturalisation udgav Palle Oluf de Bang i 1977 et mindeskrift indeholdende en biografi over generalprokurør, justitiarius i Højsteret Oluf Lundt de Bang (1731–89). Skriftet er hovedsagelig baseret på samtidige aktstykker, uddrag af erindringer og breve, alt i et smukt udstyr med mange udmærkede illustrationer. Dette skrift efterfulgtes 1979 af et tilsvarende skrift under titlen »Cathrine Amalie Henriette de Bang, f. Callisen, 1779–1878, til Sparresholm«. Skriftet er nok anlagt som en biografi over Cathrine Amalie Henriette de Bang, men samtidig skildres familien de Bangs tilknytning til Sparresholm gods. Også dette hefte er godt illustreret.

Med de to hefter har forfatteren bragt familien et smukt minde over forfædrene, men mindre indviede læsere vil nok savne flere henvisninger og oplysende noter om f.eks. anvendte breve, illustrationer og andre kilder til familiens historie.

Finn Andersen

Henrik Nielung: Mindesmærker i Fredericia. Udgivet af Lokalhistorisk Arkiv for Fredericia og Omegn 1980. 258 s.

Selvom Fredericia hører til blandt vore yngre købstæder, er det en by, der er rig på historie og formentlig en af de byer, der er rigest på mindesmærker. Det får man et levende indtryk af ved at læse i Henrik Nielungs smukke bogværk, som det lokalhistoriske arkiv har udgivet.

Forfatteren kender sin by, hvor han har virket først som lærer fra 1920 og senest som viceskoleinspektør ved en af byens skoler indtil pensioneringen 1962. Bogen er altså en frugt af et otium, men ikke den eneste for forfatteren har i Vejle amts årbog også offentliggjort artikler om bindingsværk og om gade- og bastionsnavne i Fredericia. Sammen med et udvalg har han gennem to år indsamlet materialet til den foreliggende bog, hvori samtlige byens mindesmærker ikke blot er beskrevet men også afbilledet i smukke illustrationer. I det hele taget er bogen kendetegnet af smukt boghåndværk og gedigent udstyr, ligesom den er forsynet med gode kort. Selvom den er beregnet som opslagsværk, og ikke som et stykke dybdeborende videnskabeligt forskerarbejde (for at bruge bogens egne ord), er der alligevel gået i dybden med baggrunden for en række af mindesmærkerne, jeg tænker her især på afsnittet om H. W. Bissen og hans arbejder, hvor en række forarbejder og skitser er afbilledet. Mindesmærkerne fra 1849 og 64 indtager naturligvis en central placering i bogen, men omtalen af de nyere mindesmærker fylder dog 70 sider. Det forekommer også relevant, at et særligt afsnit handler om voldene som mindesmærker. Også den jødiske kirkegård er omtalt, men her savner man en henvisning til, at indskrifterne er registreret i Jul. Margolinsky: *Jødiske Dødsfald i Danmark 1693–1976.*

Bogen, der er forsynet med såvel person- som sagsregister, tjener både forfatter og udgiver til ære, og den skal nok blive brugt både som opslagsværk og som guide. De lokalhistoriske arkiver har været i voldsom vækst i de sidste ti år, og mange kræfter er blevet brugt til opbygningen af samlingerne, men det er glædeligt at se, at der nu også er ved at være kræfter tilovers til det udadvendte arbejde. Publiceringsarbejdet må være en vigtig del af de lokalhistoriske arkivers virke, og her har Fredericia med den foreliggende bog været med til at vise vejen. Lad os håbe, at andre arkiver følger efter, både med bøger om deres byers monumenter, der jo er vigtige personalhistoriske kilder, og med bøger eller artikler om de mangfoldige andre interessante ting, som de sidste års samlerflid har bragt til huse.

Hans H. Worsøe

Dansk biografisk leksikon, 3. udg. I anmeldelsen i Persh. T. 1980 s. 245 ankedes over rettelsernes placering. Anken viser sig uberettiget, idet redaktionen af DBL udtaler:

Til beroligelse for brugerne af Dansk biografisk leksikon gør redaktionen opmærksom på at der naturligtvis kommer en samlet rettelsesliste i sidste bind – således som det var tilfældet i anden udgave.

Sv. Cedergreen Bech

Harald Jørgensen: Thi kendes for ret. Studier i de civile københavnske domstoles historie i perioden ca. 1660 til 1919. Udgivet af Rigsarkivet 1980. 451 sider, ill. Kr. 122,00.

»Thi kendes for ret« er bind III i serien »Administrationshistoriske studier«, hvis tilblivelse skyldes det af Statens humanistiske Forskningsråd i 1975 påbegyndte forskningsprojekt vedrørende den danske lokaladministrations udvikling. I serien er tidligere (1978) udgivet: »Grethe Ilsøe: Vejen til embede. En undersøgelse af udnævnelserne til kgl. retsbetjent- og magistratsemede 1735–65« og »Helle Linde: Magistrat og borger. Købstadstyret på Sjælland omkring 1750 med særlig hensyntagen til forholdene i Helsingør, Roskilde, Næstved og Holbæk«.

Det samlende for serien er som udtrykt i titlen *administrationshistorie*, hvorfor serien i almindelighed er anbefalelsesværdig for enhver, der vil bore dybt i lokaladministrationens arkiver. Imidlertid er der grund til i dette tidsskrift særlig at pege på det senest udkomne bind III, idet forfatteren i sin redegørelse om de indviklede københavnske retsforhold tillige beskæftiger sig med de enkelte domstoles sagsområder og de arkivalier, der opstod som følge af domstolenes virksomhed.

I serien »Administrationshistoriske studier« er der planlagt udgivelse af flere publikationer om den danske lokaladministration, bl.a. om præstens, om herredsfogdens og om godsejerens andel heri.

Finn Andersen

Orientering

Den nye navnelov og Samfundet for dansk genealogi og Personalhistorie

Forhistorie

Vil man forstå baggrunden for det forslag til ny navnelov, som blev fremsat i Folketinget af justitsminister Henning Rasmussen i indeværende samling, må man gå tilbage til 19. maj 1971, hvor en gruppe bestående af Karen Dahlerup Andersen, Lis Groes, Grete Hækkerup, K. J. Mortensen, K. Axel Nielsen og Kjeld Olesen skriftlig fremsatte et forslag til folketingsbeslutning om ændring af lov om personnavne. Forslaget havde følgende ordlyd:

Folketinget opfordrer regeringen til at fremsætte forslag til ændring af lov om personnavne.

Ændringerne skal indeholde følgende bestemmelser:

Ved ægteskabs indgåelse meddeler ægtefællerne, om de vil bibeholde deres eget navn eller føre samme navn, og da hvilket.

En ægtefælle, der ikke bærer sin ægtefælles slægtsnavn, kan under samlivet antage dette ved anmeldelse til personregistret.

Ophører ægteskabet, kan den ægtefælle, der har båret den andens slægtsnavn, genantage sit oprindelige slægtsnavn ved anmeldelse til personregistret.

Børn får ved fødslen forældrenes slægtsnavn. Bærer forældrene hver sit slægtsnavn, får barnet faderens eller moderens slægtsnavn. Anmeldelse heraf foretages til personregistret.

Adoptivbarn får ved adoptionen adoptivforældrenes slægtsnavn. Bærer adoptivforældrene hver sit slægtsnavn, får adoptivbarnet adoptivmoderens eller adoptivfaderens navn. Anmeldelse heraf foretages til personregistret.

I øvrigt foreslås en liberalisering af navnelovens § 6, således at det bliver lettere at få differentierede navne, f.eks. ved lettere adgang til navne med bindestreg, og således at fornavne kan antages som efternavne.

Til forslaget var der knyttet følgende bemærkninger:

Formålet med forslaget er:

at ligestille mand og kvinde med hensyn til valg af slægtsnavn ved indgåelse af ægteskab

at stille børn født inden for og uden for ægteskab ens med hensyn til mulighed for ved fødselen eller senere at antage moderens eller faderens slægtsnavn

at liberalisere loven.

Forslaget nåede aldrig til behandling, men det var de samme motiver, der lå bag, da Aase Olesen fra Det radikale Venstre den 25. marts 1980 fremsatte et nyt forslag til lov om personnavne. Dette forslag blev behandlet i folketetinget og fik i princippet tilslutning fra alle partier, idet dog fremskridtspartiet tog forbehold med hensyn til en evt. omkostningsforøgelse. Justitsminister Henning Rasmussen var ligeledes positiv men havde en række tekniske indvendinger, og debatten endte med, at der blev stillet et nyt forslag følgende samme hovedlinier i udsigt fra regeringens side. Det er det, der nu ligger på folketingets bord.

Foruden ovennævnte, er der et nordisk aspekt i sagen, idet der også i den svenske rigsdag i 1971 fremsattes forslag om principiel ligestilling i navnehenseende for parter, som indgår ægteskab.

Også i Sverige har dette forslag dannet udgangspunktet for fremsættelsen af forslag til en helt ny navnelov. Udviklingen i Sverige er udførligt beskrevet af Sonja Berg von Linde i en artikel i *Släkt och Hävd*, nr. 1-2, 1980 s. 1-8 »GF och det nya namnlagsförslaget« (GF står for Genealogiska Föreningen) hvori bl.a. refereres de såkaldte »Kalle Hårds 12 punkter«, hvori de svenske slægtshistorikerers hovedsynspunkter er sammenfattede. Også i Norge har der været en heftig debat om navnespørgsmålet, idet der ligeledes her er blevet fremsat forslag til ny navnelov.

Samfundets reaktion:

Da det i efteråret 1980 blev klart, at der snart ville blive fremsat et forslag til ny navnelov i Danmark drøftedes sagen i bestyrelsen. Efter at forslaget var blevet fremsat i folketinget rekvirerede undertegnede fra justitsministeriet det materiale, der i henhold til loven om offentlighed i forvaltningen er offentligt tilgængeligt, dvs. teksten til lovforslaget, justitsministeriets kommentarer hertil samt svarene på de høringer, der er foretaget i sagen. Det overvejedes at indbyde medlemmer af folketinget til et diskussionsmøde, men da det viste sig, at folketinget ikke havde nedsat et specielt udvalg til at tage sig af sagen, men henvist forslaget til behandling i retsudvalget, blev denne plan atter skrinlagt, da det måtte anses for usandsynligt, at dette udvalgs medlemmer kunne afse tid til at deltage i et diskussionsmøde. I stedet fremsendte undertegnede som formand for Samfundet en redegørelse, hvori en række punkter i forslaget er trukket frem og deres konsekvenser skildret. Denne redegørelse, der er aftrykt i det følgende blev afsendt den 21. jan. 1981, altså på et tidspunkt, hvor man må formode, at udvalget endnu ikke har påbegyndt realitetsforhandlinger om forslaget, og mundede ud i et tilbud om under et foretræde for udvalget at uddybe de fremsatte synspunkter.

Hovedsynspunktet i redegørelsen er, at man bør respektere kravet om ligeberettigelse, men at loven får nogle utilsigtede bivirkninger, der dels er upraktiske (søskende kan få forskelligt efternavn) og dels er stødende for den slægtsfølelse, der er udbredt i vide kredse af befolkningen (at børn i nyt ægteskab kan få den tidligere ægtefælles slægtsnavn) og som på væsentlige punkter svækker den eksisterende beskyttelse af slægtsnavne.

Henvendelsen til Folketinget havde følgende ordlyd:

»I forbindelse med behandlingen af Forslag til Lov om Personnavne ønsker Samfundet for dansk genealogi og Personalhistorie overfor Folketingets retsudvalg at fremsætte nogle principielle betragtninger om lovforslagets indhold og konsekvenser, i lighed med, hvad vore nordiske søsterforeninger Norsk Slektshistorisk Forening og Genealogiska Föreningen, Riksförening för släktsforskning, har gjort i henholdsvis Norge og Sverige ved behandlingen af de tilsvarende lovforslag der. Da der er tilsigtet lighed mellem de nordiske landes lovgivning på dette område, vil vi også henlede udvalgets opmærksomhed på de noget mere vidtgående synspunkter, der er blevet fremsat fra svensk genealogisk side, og som findes trykt som et særskilt afsnit i betænkningen (kap. 2.5.2. Genealogiska synpunkter i SOU 1979: 25). Det skal dog tilføjes, at vi ikke vil hævde det synspunkt, at lovgivningen specielt skal tage hensyn til slægtsforskerne. Derimod mener vi, at vi som eneste landsdækkende organ for den del af befolkningen, der interesserer sig for slægtsforskning, vil kunne pege på nogle aspekter, hvortil der efter vor opfattelse ikke er blevet taget tilstrækkeligt hensyn. Ved gennemlæsning af det offentligt tilgængelige materiale i sagen har vi dog med glæde konstateret, at der ved høringerne især fra juridisk side er blevet gjort opmærksom på flere af disse problemer.

Det hedder i de indledende bemærkninger til lovforslaget i punkt 4, at hensigten først og fremmest er at skabe navneretlig ligestilling mellem mænd og kvinder og mellem børn født i og uden for ægteskab, men at lovforslaget iøvrigt ikke tilsigter at ændre det gældende navneretlige system. Medens vi kan erklære os enige i det berettigede i de to første synspunkter, mener vi, at lovforslaget på et væsentligt område griber ind i det gældende navneretlige system, nemlig i *beskyttelsen af slægtsnavnet*. Dette bør efter vor mening være forbeholdt slægtens medlemmer, og det bør ikke have nogen konsekvens, at man i lovforslaget vælger at erstatte ordet slægtsnavn med ordet efternavn.

Det har tidligere været almindeligt at opfatte slægten som efterkommere gennem mandslinierne, hvilket bl.a. førte til, at nogen talte om uddøde slægter, selvom efterkommere fandtes gennem kvindeled. Udviklingen i dansk genealogi har tydelig vist, at mange har vendt denne opfattelse ryggen, bl.a. ved at udarbejde fuldstændige efterslægtstavler i stedet for de tidligere dominerende »stamtavler«, der kun omfattede efterkommerne gennem mandsled. Det vil sige, at man i vid udstrækning accepterer et slægtsbegreb, der er i overensstemmelse med ligeberettigelsesprincippet, nemlig at man for at tilhøre en slægt – og dermed have ret til at bære dennes navn – skal stamme fra en af dens mandlige eller kvindelige medlemmer gennem et eller flere mandlige eller kvindelige led, kort sagt være blodsbeslægtet med slægten. Desuden kan man i henhold til gammel tradition og retshjemmel adopteres ind i en slægt, eller man kan gennem ægteskab optages i en slægt, men dette sidste tilfælde kan være af midlertidig karakter.

Princippet om at slægtsnavnet er forbeholdt slægten krænktes i § 1 stykke 2, hvorefter børn kan få et efternavn, som en af forældrene har erhvervet ved tidligere ægteskab, ja, endog ved ugyldigt ægteskab, idet dette begreb er afskaffet som særlig juridisk konsekvensskabende, jvf. nedenfor. Beskyttelsen af forbeholdte navne gøres herved illusorisk, og slægtskabsbegrebet udviskes for ikke at sige undergraves. Dette nye princip er efter vor mening et alvorligt brud på det hidtidige navneretlige system, og vi er ganske enige med Foreningen af amtsjurister, når denne skriver, at det er »en svækkelse af navnebeskyttelsen, der går ud over, hvad befolkningen vil finde rimeligt«, og at bestemmelsen vil krænke den slægtsfølelse, som forbindes med slægts navn. Vi kan i overensstemmelse hermed ligesom Foreningen af amtsjurister anbefale en formulering, der indebærer, at

forældre, der ikke fører samme navn, som udgangspunkt må give barnet det efternavn, som en af forældrene senest har erhvervet på andet grundlag end ægteskab.

Vi finder ikke, at argumentationen med, at adgangen til at vælge et efternavn, som en af forældrene har fået ved tidligere ægteskab, ofte skulle være eneste mulighed i praksis for, at mor og barn får samme navn, er tilstrækkelig i forhold til det relevante krav om beskyttelse af slægtsnavn, som næres i brede kredse af befolkningen, da moderen altid vil kunne genantage sit fødenavn.

Set fra et slægtshistorisk synspunkt ville det være konsekvent, at ophævelsen af ægteskab medførte fortabelse af retten til at bære et ved dette ægteskabs indgåelse erhvervet navn, hvilket naturligvis skulle gælde for både mænd og kvinder. Men da et så gennemgribende forslag til ændring ikke ville stemme overens med det gældende navneretlige system, vil vi for ikke at være inkonsekvente afstå fra at foreslå dette gennemført. Det forekommer imidlertid at være et åbent spørgsmål, om lovforslaget ikke også på området »Fortabelse af slægtsnavn« griber ind i det gældende system ved at udelade §10–12 i navneloven af 1961, der netop handler om dette forhold. Ud fra synspunktet, at hvad uretmæssigt er erhvervet, bør fortabes, burde disse regler efter vor mening være bibeholdt.

I tilslutning til disse hovedsynspunkter vil vi gerne gøre opmærksom på, at den i skrivelse fra »Foreningen af amtmænd« fremdragne konsekvens af lovforslaget, at børnene i en søskendeflok vil kunne få helt forskellige efternavne, betegner et brud med den navnetradition, som gennem de sidste 150 år har givet helsøskende samme slægtsnavn. Kravet om fælles efternavn for søskende blev fremsat i kancellicirkulære af 4. okt. 1828, som er kommentar til dåbsforordningen af 30. maj samme år. Her gøres ældre børns navn normgivende for yngre søskende, og dette indskræpes i kancellicirkulære af 6. aug. 1856. Princippet er også hævdet i Lov om Navneforandring 22. apr. 1904, bl.a. i §1 stk. 3 og 4, hvori det hedder, at et erhvervet navn også indbefatter »samtlige den pågældendes forældremyndighed undergivne børn og ... tillægges de senere i ægteskabet fødte børn«. Det ligger ligeledes bag 1961-lovens bestemmelse om, at børn under 18 år skal medtages ved navnebevis, hvis ikke særlige grunde taler for anden bestemmelse.

Der åbnes efter lovforslaget adgang til at ændre såvel fornavn som efternavn bogstaveligt talt så tit, man har lyst, hvilket forekommer os noget betænkeligt, bl.a. fordi man ved *hyppige navneskift* kan miste sin identificerbarhed gennem andet end personnummeret. Som konsekvens heraf kan det

blive nødvendigt at kræve personnummeret udleveret i de tilfælde, hvor det kan have juridiske konsekvenser af fejlidentificere. Dette krav om hyppigere udlevering af personnummer kan meget let komme i modstrid med ønsket om beskyttelse af de personlige oplysninger, som kan fremskaffes, når man har kendskab til personnummeret. Hertil kommer, at navnet må betragtes som en væsentlig del af en persons karakteristika og personlighed. Der bør derfor være en vis barriere, der skal overvindes, før man kan kaste sit navn væk.

Men hensyn til det udvalg af navne, som man kan antage, mener vi ikke at det har nogen praktisk betydning, om det direkte nævnes, at også tipoldeforældrenes kan antages, da disse formentlig i de sjældent forekommende tilfælde vil kunne fortolkes ind under udtrykket »Navne, som man kan påvise en særlig tilknytning til« (§ 8 stk. 2). Derimod kan vi støtte forslaget fra Institut for Navneforskning om at følge den norske navnelov, som tillader brug af *ægte patronymer/metronymer som mellemnavn*. Et tilsvarende ønske er blevet fremsat fra svensk genealogisk side, og en sådan tilladelse ville – i det mindste for patronymernes vedkommende – være i overensstemmelse med gammel dansk navneskik. Det ville føles urimeligt, at den danske lov manglede en sådan mulighed i forhold til de andre nordiske lande. Hvis udvalget skønner, at antagelsen af patronym/metronym falder ind under § 11 stk. 2 i lovforslaget, vil det utvivlsomt være praktisk, at dette specielt blev nævnt i det kommende cirkulære om lovens administration. Iøvrigt har vi kendskab til, at Københavns Overpræsidium har givet tilladelse til antagelse af patronym som mellemnavn efter 1961, og at der således er administrativ præcedens herfor.

Som afslutning vil jeg gerne som formand for Samfundet for dansk genealogi og Personalhistorie udtrykke tilslutning til lovens hovedtanke: ligeberettigelsen, idet jeg håber, at vi gennem ovenstående bemærkninger har været medvirkende til, at nogle uheldige og unødvendige følgevirkninger ved dennes gennemførelse undgås. Såfremt udvalget ønsker vore synspunkter yderligere uddybet, vil undertegnede, evt. sammen med medlemmer af vor bestyrelse, gerne gøre dette under et foretræde for udvalget.

Hans H. Worsøe

Nyt historisk selskab

24. april 1980 stiftedes Selskabet for dansk jødisk Historie ved et møde, der afholdtes på Københavns bymuseum. En arbejdsgruppe bestående af ældre og yngre historisk interesserede personer havde forberedt stiftelsesmødet, i hvilket deltog ca. 150 personer. Ved stiftelsesmødet talte iøvrigt pastor *Poul Borchsenius*, Randers, en af vor tids bedste kendere af det jødiske folks historie.

Selskabet formål er at styrke interessen for dansk jødisk historie. Dette skal bl.a. ske ved at tage initiativ til og støtte forskning på området samt samle og bevare relevant historisk materiale og igangsætte en publikationsvirksomhed. Selskabet ledes af en formand og 7 bestyrelsesmedlemmer. Som formand udpegedes fhv. landsarkivar, dr.phil. *Harald Jørgensen*, og på det efterfølgende styrelsesmøde valgtes folketingsbibliotekar, dr.phil. *Kr. Hvidt* til næstformand, fagleder *Georg Simon* til kasserer og cand.phil. *Bent Blüdnikow* til sekretær. I styrelsen sidder desuden overrabbiner *Bent Melchior*, fhv. museumsleder *Steffen Linvald*, forskningsbibliotekar *Ulf Haxen* og stud.mag. *Arne Notkin*.

Selskabet har siden sin start afholdt 3 foredragsaftener med emner fra dansk jødisk historie. Endvidere udsender selskabet et lille stencileret kvartalstidsskrift under titlen: »Dansk jødisk historie«, der redigeres af sekretæren med bistand af de unge historikere *Merete Christensen*, *Henriette Bugge* og *Kurt Piczenik*. Man har endvidere til hensigt at grundlægge en særlig skriftserie, og som nr. 1 i denne udkommer i foråret 1981 en lille bog, skrevet af historikeren *Per Katz*, med titlen »Jøderne i Danmark i det 17. århundrede« (ca. 175 sider).

I løbet af efteråret 1981 vil man tage initiativet til et seminar, der som emne skal have de danske jøders skæbne under besættelsen, især koncentreret om jødernes flugt til Sverige. Både danske og svenske historikere har givet tilsagn om positiv medvirkning. Seminaret tilrettelægges af *Bent Melchior*. Under ledelse af *Steffen Linvald* er man gået i gang med at tilvejebringe et billedværk, der skal belyse de danske jøders tilværelse gennem 300 år, og dette billedværk skal danne forarbejde til en historisk udstilling i 1984 i anledning af 300-årsdagen for de første jøders faste bosættelse i Danmark.

Selskabets adresse er: *Bent Blüdnikow*, Stefansgade 51 B⁵, 2200 København N.

PERSONALHISTORISK TIDSSKRIFT

ÅRGANG 101

1981

REDIGERET AF SAMFUNDETS SKRIFTUDVALG
VED
FINN ANDERSEN

Indhold

<i>Arkivar, cand.mag. Thelma Jexlev:</i>	
Middelalderlige testamenter som personalhistorisk kilde	1
<i>Orientering. På spor af vore aner – en vandrestilling</i>	12
<i>Ekspeditionssekretær Finn H. Blødel:</i>	
Garver-slægten Rosted	13
<i>Orientering. Nyt fra Norden</i>	28
<i>Fhv. kommunaldirektør Gregers Hansen:</i>	
Købmændene på Lolland-Falster ved midten af 1700'årene	29
<i>Lærer Jan Bak Harder:</i>	
Magister Jørgen Harder fra Brunsbüttel, præst i Hollønderbyen på Amager 1640–82	47
<i>Lektor, cand.scient. Svend Jacobsen:</i>	
En sønderjysk slægt Bruun i 4 generationer	61
<i>Fhv. landsarkivar, dr.phil. Harald Jørgensen:</i>	
Et Liv gjenoplevet i Erindingen. Et bidrag til et berømt memoireværks tilblivelse	81
<i>Friherre Åke Thott:</i>	
Arvskiftet 19 mars 1397 mellan Niels Ågesens (Galen) barn	91
<i>Småstykker:</i>	
<i>Chr. Gandil:</i> Da Bournonville rejste til Norge med Jomfru Fjeldsted	95
Hvordan opbygger man sit slægtsarkiv – et forslag af Ib Priskorn og Iver Moslund	98
Regnskab for Samfundet for dansk genealogi og Personalhistorie 1980	102
<i>Anmeldelser</i>	104
<i>Orientering:</i>	
Den nye navnelov og Samfundet for dansk genealogi og Personalhistorie	117
Nyt historisk selskab	120
<i>Lektor Torben Kisbye:</i>	
Slægtsnavne og patronymer	121
<i>Fhv. lektor, cand.mag. Jon Monrad Møller:</i>	
Vajsenhuspræsten Ewalds slægt i København på 1700-tallet	133
<i>Fhv. kommunaldirektør, cand.polit. Gregers Hansen:</i>	
Agnis Henningsen og hendes 32 aner	145
<i>Afdelingsleder A. Troels Møller:</i>	
Hvor vejene mødes	153
Familien Stöckler – et supplement ved E. Snorrason	164
<i>Friherre Åke Thott:</i>	
Uppgörelsen efter dråpet på Munkeholm vid Falsterbo 1354	165
1728 – Er en måned en måned eller blot 4 uger ved <i>Henning Paulsen</i>	168
<i>Civilingeniør B. V. Adersen:</i>	
Personbetegnelse i slægtstavler	169
<i>Overlæge K. Albertsen:</i>	
Genealogi og databehandling	177
<i>Overarkivar, cand.mag. Finn H. Lauridsen:</i>	
Gottfried Becker. En københavnsk hofapoteker 1767–1845	183
<i>Fhv. overbibliotekar Torben Glahn:</i>	
Moth – Tanch	223
<i>Anmeldelser</i>	228

Orientering:

Samfundet for dansk genealogi og Personalthistorie. Generalforsamling 1981 og bestyrelsens beretning for året 1980/81	236
Den nye navnelov	240
Sammenslutningen af slægtshistoriske foreninger	243
Nordisk slægtsforskerkonference 1982	244
<i>Register</i>	245

Anmeldelser

Leo Tandrup: Ravn 1-2 (<i>Harry Christensen</i>)	104
Ottfried Neubecker: Heraldik, kilder, brug, betydning. Oversat og bearbejdet for Skandinavien af Nils G. Bartholdy (<i>Knud Prange</i>)	109
Svenska släktkalendern 1980 (<i>Finn Andersen</i>)	110
Svenska släkter I:1 (<i>Finn Andersen</i>)	111
A. Kann Rasmussen og B. Hvidberg-Hansen: Slægten Kann i Danmark, 2. udg. (<i>Hans H. Worsøe</i>)	112
Per Winge: Mathias Winge, Guldsmed i Vejle 1764-94 (<i>Finn Andersen</i>)	113
Etatsråd Holger Hammerich: Mit Levnedsløb (<i>Finn H. Blædel</i>)	114
Bjarne Nielsen Brovst: Livet i Vedersø præstegård. Om Lise og Kaj Munk (<i>Finn H. Blædel</i>)	114
Henrik V. Ringsted: Erindringer III (<i>Finn H. Blædel</i>)	114
Palle Oluf de Bang: Oluf Lundt de Bang, 1731-1789. Samme: Cathrine Amalie Henriette de Bang, f. Callisen, 1779-1878, til Sparresholm (<i>Finn Andersen</i>)	115
Henrik Nielung: Mindesmærker i Fredericia (<i>Hans H. Worsøe</i>)	115
Dansk biografisk leksikon, 3. udg.	116
Harald Jørgensen: Thi kendes for ret. Studier i de civile københavnske domstoles historie i perioden ca. 1660 til 1919 (<i>Finn Andersen</i>)	116
Släkt-Forskar-Nytt (<i>K. Albertsen</i>)	228
Karl Johan Roslund: Släktforskning i nordvästra Skåne och datorn som medium (<i>K. Albertsen</i>)	228
Bennett Dyke og Warren T. Morrill: Genealogical Demography (<i>K. Albertsen</i>) ..	230
Vello Helk: Stambøger i Det kongelige Bibliotek før 1800 (<i>Nils G. Bartholdy</i>) ..	230
Liv Jenson: Biografisk skuespillerleksikon (<i>Hans H. Worsøe</i>)	231
L. S. Ravn: Træk af folkeskolens historie i Nordslesvig 1864-1920 (<i>Hans H. Worsøe</i>)	232
Registrerede revisorer (<i>Finn H. Blædel</i>)	232
Erik Nørr: Præst og administrator (<i>Finn Andersen</i>)	233
Kommunearkiver. Registraturer, Skovbo, Holmegård og Rønnede kommuner (<i>Jørgen Peder Clausager</i>)	233
Alfred Rubarth: Das Geschlecht Volkersen in Dänemark und Deutschland (<i>Finn Andersen</i>)	235

Publikationer

udgivet af Samfundet for

<i>Kr. Erslev: Danmark-Norges Len og Lensmænd 1596-1660.</i> 1885	Udsolgt
<i>Henry Bruun: Danmarks Amtsførere 1660-1848.</i> 1919	Udsolgt
<i>Fritz Jürgensen West. De kongelige Amtmænd i Hertugdømmet Slesvig 1660-1864.</i> 1921	Udsolgt
<i>Indholdsfortegnelse til Personalhistorisk Tidsskrifts første 50 Bind.</i> Ved H. Hjorth-Nielsen. 1930. Fototeknisk optryk	Kr. 10,00
<i>Indholdsfortegnelse til Personalhistorisk Tidsskrift 1930-45.</i> Ved Albert Fabritius. 1946. Fototeknisk optryk	Kr. 10,00
<i>Indholdsfortegnelse til Personalhistorisk Tidsskrift 1946-1965, 12.-14. række.</i> Ved Hans H. Worsøe. 1967	Kr. 10,00
<i>Indholdsfortegnelse til Personalhistorisk Tidsskrift, 15. række, 1966-1972.</i> Ved Hans H. Worsøe. 1973	Kr. 5,00
<i>Indholdsfortegnelse til Personalhistorisk Tidsskrift, 16. række, 1973-78.</i> Ved Hans H. Worsøe. 1979	Kr. 5,00
<i>Perlestikkerbogen.</i> Ved Hans Knudsen og Albert Fabritius. 1954	Kr. 37,50
<i>Særpris for Samsfundets medlemmer: kr. 28,00.</i>	
<i>Albert Fabritius: Giertrud Birgitte Bodenhoffs mysterium og gravroverierne på Assistens kirkegård.</i> 1955	Udsolgt
<i>Alfred Larsen: Lolland-Falsters degne og skoleholdere.</i> 1960	Udsolgt
<i>Borgmester Niels Jacobsens stambog.</i> Ved Albert Fabritius	Udsolgt
<i>Allan Tønnesen: Helsingørs Bomærker.</i> 1968	Kr. 32,00
<i>Særpris for Samsfundets medlemmer: kr. 22,00.</i>	
<i>Albert Fabritius. Nekrolog og bibliografi</i>	Kr. 15,00
<i>Ejvind Slottved: Lærestole og Lærere ved Københavns Universitet 1537-1977.</i> 1978 .	Kr. 132,00
<i>Særpris for Samsfundets medlemmer: kr. 85,00.</i>	
<i>Personalhistoriske Studier.</i> Red. af skriftudvalget 1979 ved Hans H. Worsøe .	Kr. 90,00
<i>Særpris for Samsfundets medlemmer: kr. 70,00.</i>	
<i>Personalhistorisk Tidsskrift - restoplæg af ældre hæfter sælges samlet pr. sæt .</i>	Kr. 250,00
<i>Dødsfald i Danmark 1968, 1969, 1970, 1971.</i> Ved Niels Friis	à kr. 10,00
<i>Dødsfald i Danmark 1972.</i> Ved Benedikte Friis	Kr. 10,00
<i>Finn H. Blædel: Tilføjelser og rettelser til »Danske sagførere«.</i> 1979	Kr. 45,00

Henvendelse til ekspeditionen, adr.: Museumstjenesten, Sjørupvej 1, Lysgård, 8800 Viborg, tlf. (06) 66 76 66, eller sekretæren, arkivsekretær Finn Andersen, Grysgårdsvej 2, 2400 København NV.

*Hvem forsker Hvad. Ældre årgange kan købes ved henvendelse til:
HVEM FORSKER HVAD, Christian Xs Vej 27, 8260 Viby.*

De anførte priser indbefatter ikke forsendelsesomkostningerne.

Personalhistorisk Tidsskrift

udgives af *Samfundet for dansk genealogi og Personalhistorie*, hvis formand er arkivar, cand.mag. Hans H. Worsøe, Stenshøj 12, Bruunshåb, 8800 Viborg. Tidsskriftet redigeres af Samfundets skriftudvalg ved sekretæren, arkivsekretær Finn Andersen, til hvem manuskripter bedes indsendt.

Abonnement kan kun tegnes ved indmeldelse. Foreninger og biblioteker kan optages som medlemmer. Indmeldelse sker ved henvendelse til sekretæren eller kassereren, eksp.sekr. Finn H. Blædel, Duevej 10, 2000 København F.

Medlemmer, der ønsker oplysning eller vejledning i genealogiske og personalhistoriske spørgsmål, kan henvende sig til *oplysningstjenesten*, der efter evne og muligheder under hensyntagen til spørgsmålenes art enten besvarer disse direkte eller henviser dem til Hvem forsker Hvad eller tidsskriftet, når pladsen tillader det. Spørgsmål indsendes til redaktøren.

Redaktionens adresse: Arkivsekretær Finn Andersen, Grysgårdsvej 2, 2400 København NV.